

Innehåll

Förord	7
Kapitel 1 Inledning	9
Vad säger läroplanen?	15
Studiens uppläggning	16
Utvecklingsarbete	18
Kapitel 2 Mediepedagogikens inriktning	23
45 lärarutbildare	26
Antal lektioner	28
Integrerad undervisning	32
Vad tas upp?	33
Hur hanteras reklamen?	37
Arbetsätt	38
Läromedel	42
Behov av fortbildning	44
Kapitel 3 Nuläget ort för ort	47
Falun	47
Växjö	48
Kalmar	50
Härnösand	51
Gävle-Sandviken	52
Kristianstad	53
Jönköping	54
Luleå	55
Umeå	56
Karlstad	57
Lund/Malmö	58

Linköping	59
Uppsala	60
Stockholm	61
Göteborg	64
Örebro	65
Kapitel 4 Vad vill politikerna?	67
Ett eget kunskapsområde?	67
Vem/vilka ska avgöra inriktningen?	72
Kvalitetsfilm?	74
IT och/eller medieutbildning?	78
Bildämnets ställning?	85
Utbildning för kunskapsområdet	89
Kapitel 5 Lärarutbildningen och läroplanen	97
Läraryrkesförbundets rapport	97
Utbildningsutskottets revision	99
Högskoleverkets utvärdering	106
Departementets översyn	108
Kapitel 6 Bildlärarutbildningen	117
Konstfack i Stockholm	118
Multimedia i klassrummet	119
Umeå universitet	122
Produktion, reception och lärande	127
Vart är bildämnet på väg?	132

Kapitel 7 Resurser för lärarutbildningen	143
MKV-institutionerna	144
Utbildningsradion	150
Svenska Filminstitutet	155
Dramatiska institutet	161
Tidningen i Skolan	166
Konsumentverket	173
Nordicom - en kompass i medielandskapet	177
Kapitel 8 Slutsatser och förslag	185
Ett samlat grepp?	187
Högskoleverkets roll	190
Framtidens kultur	191
Konstnärligt skapande	194
Lokala medier	196
Forskningsanknytning	197
Slutord	200
Litteraturförteckning	201
Bilagor	
1. Läroplan för grundskolan, Lpo 94	205
2. Kursplaner	207
3. Frågor till Utbildningsutskottets politiker	209
4. Statsrådet Ylva Johanssons svar	213
5. Yttrande till departementet angående Lärarutbildning i förändring. Ds 1996:16	217
6. Kontaktpersoner på lärarutbildningarna	219
7. Kontaktpersoner på MKV-institutionerna	225
8. Kursplan MKV-A i Gävle	229

Förord

Medierna utgör en allt större del av ungdomars vardag. Ändå har flera rapporter under 1990-talet visat att medieundervisningen på skolorna ofta är bristfällig – och tillfällig. I en rapport från Skolverket av Jonas Wall uppger 1994 endast 10 % av eleverna i årskurs 8 att läraren knyter an till TV-program. Tretton år tidigare, 1981, uppgav 79 % av eleverna samma sak! Medieundervisningen är inte bara bristfällig, den har uppenbart försämrats.

En av Vårdsskildringsrådets viktigaste uppgifter är att verka för en ökad medieundervisning i skolan. Rådet skall i huvudsak ”verka för att barn och ungdomar själva klarar av att *orientera sig i och kritiskt granska* det stora utbudet”. Rådet ska därför ”prioritera frågan om vilka konkreta åtgärder som behöver vidtas inom utbildningsväsendet och i lärarutbildningen för att det förebyggande arbetet skall kunna förbättras.”

Denna skrift är ett led i att uppfylla direktivet. Skriften bygger på ett gediget och omsorgsfullt arbete av fil.dr. Karin Stigbrand, som är rådets expert, och journalisten och forskaren Margareta Lilja-Svensson. De har valt att gå till undervisningens källa – lärarhögskolorna – för att där börja förändringen för en bättre medieundervisning ute i skolorna.

Skriften är en detaljerad inventering av hur medieundervisningen ser ut för blivande lärare vid landets lärarhögskolor. Den är också en genomgång av politiska instrument och visioner om hur medieundervisningen borde se ut. Verklighet och politiska visioner möts. Ur detta möte har Stigbrand och Lilja-Svensson arbetat fram konkreta förslag till hur lärarhögskolornas medie-

undervisning kan förändras och tydliggöras. De visar på positiva möjligheter och resurser som kan aktiveras.

Drömmen, och målet, är att medieundervisning en dag blir lika självklart som svenska och matematik. Därför överlämnar vi nu denna skrift till alla berörda. Den är avsedd för debatt och inspiration!

Christina Linderholm

Ann Katrin Agebäck

Kapitel 1

INLEDNING

Idén med den här rapporten är att stimulera till debatt om hur lärarutbildningen i dag fångar upp läroplanens förväntningar om en skola där eleverna skall lära sig någonting om massmedierna.

Den fråga vi ställde oss inledningsvis var: Hur ser villkoren ut för mediekunskapen inom lärarutbildningen och vilken inriktning har den undervisning som ges?

Tre avhandlingar som nyligen lagts fram har inspirerat oss teoretiskt. Det är dels Birgitte Tufte's sammanfattning av sina erfarenheter från Lärarhögskolan i Köpenhamn, *Skole og medier. Byggsaet til de levende billeders paedagogik* (1995), Ana Graviz' *Införande av mediekunskap i skolan: ett pedagogiskt problem? En fallstudie i Uruguay* (1996) och slutligen Carsten Ljunggrens *Medborgarpubliken och det offentliga rummet. Om utbildning, medier och demokrati* (1996).

Birgitte Tufte diskuterar i sin bok (s. 56) skillnaden mellan att undervisa *med medier* och *om medier* och markerar att området mediekunskap i första hand avser undervisning *om medier*. De olika moment hon betonar är

- * Kommunikation och medier (teorier om kommunikation, kultur, socialisation och medier).
- * Mediehistoria (mediernas historiska utveckling från den tryckta pressen till multimedier).
- * Mediemottagarna/publiken (teorier om mediereception).

- * Medietexter. Genrer, mediespråk och estetik. Textteorier. Metoder för analys.
- * Medietyper. Karaktäristiska drag hos olika medier.
- * Medieinstitutioner. Ekonomi och maktförhållanden som ligger bakom olika mediebudskap.
- * Egenproduktion. Kunskaper om medier som estetiska uttrycksmedel och kommunikationsredskap.

Kunskapsområdet är ovanligt eftersom det således rymmer både teoretiskt vetande och praktiskt kunnande. Det handlar inte om att välja, skriver Birgitte Tufte och vi instämmer. Båda delarna är lika viktiga.

Att området är tvärvetenskapligt gör det lockande men det bidrar också till den förvirring som finns i debatten. Vi har ibland erfarit att utsagor om vad som händer inom den svenska skolan när det gäller mediepedagogik stått mot varandra för att man helt enkelt haft skilda verksamheter i åtanke.

Birgitte Tufte tog i sin aktionsforskning utgångspunkt i elevernas egna erfarenheter och intresserade sig för hur dessa samspelar med lärarnas kunskaper. Hon såg medierna utifrån två perspektiv, dels i ett kulturellt och samhällsligt sammanhang, dels i en estetisk dimension, ett accepterande av fascinationskraften och estetiken i medierna.

Målet med undervisningen är att lära barnen värdera, välja och välja bort, skriver hon. Genom att kombinera produktion, konsumtion och analys kan de unga lära sig använda medierna aktivt och produktivt. Detta är, som vi ser det, en förutsättning för en demokratisk medieutveckling.

Ana Graviz' fallstudie om utvecklingen i Uruguay har mycket att lära om de hinder som måste övervinnas för att etablera me-

diekunskap i ett skolsystem i ett skede av förändringar. Den politiska kontexten i Latinamerika, övergången från militär-diktatur till en civil folkvald regering i Uruguay, öppnade möjligheter för en bred medieundervisning i projektform som ett led i den allmänna demokratiseringsprocessen.

Alla – departement, skolmyndigheter och lärare – var till en början positiva och stora resurser ställdes till projektets förfogande. Med tiden blev genomförandet emellertid alltmer beroende av enskilda eldsjäalars envishet och ovilja att ge upp. Avhandlingen skildrar projektets olika faser och det motstånd det kom att möta. I det avslutande kapitlet förs en diskussion om likheter och olikheter mellan Sverige och Uruguay när det gäller medieundervisningens problem.

Det avgörande för framgångarna i Uruguay var, enligt Ana Graviz, den politiska uppslutningen. Verksamheten i skolan hade en direkt – om än svag – anknytning till den samhällsutveckling som pågick i stort. I Sverige, där hon också arbetat med olika medieprojekt, är hennes erfarenhet att mediasatsningarna ofta hänger i luften. Som inbjuden gästlärare händer det att hon lämnas några dagar med barnen för att göra ”sitt” utan något sammanhang med det som sker för övrigt i skolan. Liknande erfarenheter har många mediepedagoger i Sverige.

Både Birgitte Tufte och Ana Graviz har valt att arbeta som aktionsforskare. De har själva varit en del av den process och den utveckling de vetenskapligt beskrivit. Även vi tror på det sättet att arbeta. Vi eftersträvar en dialog med de olika lärarutbildningarna, dess ledning och lärare, i förhoppning om att tillsammans med dem främja området.

Den tredje avhandlingen, Carsten Ljunggrens, innehåller en analys av hur de svenska läroplanstexterna knyter samman massmedier och skola med frågan om demokrati och de ungas

delaktighet i samhället. Avhandlingen handlar om hur man utifrån samhällsvetenskaplig teori kan se på begreppen ”offentlighet” och ”publik” och vilka konsekvenser det i sin tur kan få på undervisningen.

De förändringar som skett gradvis i läroplanerna diskuteras i relation till medieutvecklingen och samhällsutvecklingen i Sverige. Skolan måste förhålla sig till medierna tydligare än vad man gör i dag, menar Carsten Ljunggren. Det är i de ungas vardagliga umgänge med *såväl skolan som medierna* som de unga etablerar sin identitet och i relation till *båda* dessa institutioner som de uttrycker sig själva och sin subjektivitet.

Vad gäller Lpo 94 konstaterar författaren att bildlärarna haft framgång i sina strävanden att stärka det estetiska innehållet i medieundervisningen och att de numera fått huvudansvaret för mediekunskapen i skolan. Det låg tidigare, enligt Lgr 80, hos svensklärarna och innehöll då en starkare betoning av de ungas kritiska förståelse av mediebudskapens innehåll.

Den demokratiska aspekten på mediekunskapen är den centrala, enligt Carsten Ljunggren. Han slår fast att all utbildning i grunden är konservativ och följaktligen också den kulturöverföring som sker till eleverna. Istället för denna konservativa praxis borde skolan låta eleverna konfronteras med nya situationer och – precis som medierna – införa problem som är tvektiga.

Carsten Ljunggren ser skolan som ett offentligt rum där eleverna skulle kunna lära sig att placera in sig själva. Klassrummens samtal är – liksom samtalet i medierna – det torg där ett ’vi’ etableras. Ett ’vi’ som kan innebära att man ser sig själv som del av en större gemenskap. Där man med respekt och erkännande av andras behov tar sin plats.

Även vi menar att omsorgen om demokratin bör vara det centrala i debatten om medieundervisningen i skolan. I den meningen handlar mediekunskapen om att skapa en handlingsberedskap hos de unga, göra dem beredda att försvara demokratin. Det är en värdering som inte alls är självklar. Bland de verksamma inom fältet finns många olika föreställningar om vad som är poängen med undervisningen.

För oss som gjort den här rapporten är skolans medieundervisning – hur naivt det än kan verka – knuten till en förhoppning om ett fortsatt demokratiskt samhälle präglad av humanistiska värderingar.

Ett samhälle där människans frihet och värdighet är vägledande för besluten och där den grundlagsskyddade informationsfriheten och yttrandefriheten också i praktiken utnyttjas av alla. Informationsfrihet innebär som vi ser det att viktiga problem för vår överlevnad, som t.ex. miljöfrågor och internationellt samarbete, kan diskuteras offentligt och att det finns såväl sändare som mottagare för den information och debatt som är demokratis livsluft.

Skolans medieundervisning ser vi som en nyckel till framtiden, en möjlighet att åstadkomma inte bara en utveckling av medierna utan av samhället som helhet i en positiv riktning.

Mer än fem timmar per dag umgås vi i genomsnitt med press, radio och television och alltfler av oss lägger därtill numera Internet. Näst efter arbete och sömn är medieanvändning den vanligaste av våra sysselsättningar. Det vi väljer att ta del av ur flödet av underhållning, kultur och information svarar på olika sätt mot våra behov och intressen.

Medierna är en del av våra liv. De utmanar och bekräftar oss varje dag på nytt. Samtidigt förändras kontinuerligt, som en

följd av de val vi gör i utbudet, marknadens inriktning. Vår efterfrågan har betydelse för vilken produktion och distribution som blir kvar i den hårda konkurrensen.

Kulturindustrin är på väg att bli en av de snabbast växande sektorerna i den globala ekonomin och kampen mellan aktörerna är på liv och död. På TV-området, det medium som för barn och unga är det mest centrala, väntar en revolution. Utvecklingen av digitala sändningar ställer gamla begrepp på huvudet. Datatrafik och TV integreras. Möjligheterna tycks oändliga. Att överblicka och förstå det som sker är få förunnat.

Yttrandefriheten behöver ständigt försvaras. Etiken i mediernas verksamhet likaså. Den dag de inte längre bidrar till demokratin och det sociala kontraktet, vår känsla av samhörighet med varandra, får vi svårt att hantera framtidens frågor.

Mediernas budskap är grunden för vårt kollektiva medvetande. I en tid när medieanvändningen alltmer privatiseras är det angeläget att uppmärksamma massmediernas samhällsliga funktioner. Vad innebär den pågående utvecklingen för vår kunskap om omvärlden?

Förmår massmedierna att fungera som granskare av makten, den privata och den offentliga? Ger de kommentarer till viktiga händelser i vår omvärld, som hjälper oss att se och ta ställning? Tillhandahåller de forum för diskussion och tillfällen att mötas för olika delkulturer?

Frågor som dessa behöver diskuteras i samband med all planering av medieundervisning. Likaväl som frågor om barn och barns utveckling och synen på skolan, dess uppgifter och möjligheter.

Medieundervisning i teori och praktik är beroende av våra allmänna värderingar när det gäller barn, skola och massmedier. Det kan behöva tydliggöras både på myndighetsnivå och ute i skolorna.

Varje enskild lärare har sina egna svar på de stora frågorna. Liksom när det gäller ideologier är det djupt personliga erfarenheter som utgör grund för våra ställningstaganden. Någon objektivitet i sammanhanget tror vi inte på. Däremot ärlighet.

Läroplanen ger all frihet i världen.

Vad säger läroplanen?

I den nya läroplanen (bilaga 1) anges målet att uppnå på följande sätt:

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- * har kunskaper om medier och deras roll,
- * har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud.

Mediekunskap skall enligt kursplanerna (bilaga 2) ges inom ämnena svenska, historia, samhällskunskap och bild. Vad innehållet närmare bestämt skall vara och hur det skall gå till anges inte. Det står varje lärare fritt att göra sin egen tolkning.

Tidigare forskning har visat att de vida formuleringarna skapar vilshenhet ute i klassrummen. Ingenting är givet om vem som skall börja och med vad man skall börja. Den oklarhet beträffande området som karaktäriserade Lgr 80 gäller i ännu högre grad Lpo 94 (Stigbrand 1989, Ljunggren 1996). Kanske kan man uttrycka det så att politikerna abdikerat.

Skolhuvudmannen, det vill säga kommunen, har bara i undantagsfall intresse av att låta formulera något om mediekunskapens inriktning och är än mindre intresserad av att precisera teknik och resurser. Från allmänna opinionen och föräldrarnas sida finns på många orter ett engagemang angående våldet i TV. Men därifrån är steget långt till att komma med konkreta synpunkter på vad skolan skall göra.

För lärarnas del är skoldagen i allmänhet full som den är och utrymme för ytterligare ett diffust ämne finns helt enkelt inte. Så länge skolledningen inte heller efterfrågar någonting bestämt – av någon bestämd – händer inte mycket.

Vitalt för det här kunskapsområdets utveckling är således vad de blivande lärarna i grundskolan får med sig från lärarhögskolorna. Det är utifrån den grunden de senare i sin verksamhet kommer att söka läromedel, använda sig av masskommunikationsforskningen, pricka in intressanta fortbildningar och i någon mening hålla sig à jour med medieutvecklingen och elevernas medievanor.

Studiens uppläggning

Erfarenheten bland dem som arbetar med fortbildning inom området är att många lärare i dag lämnar lärarutbildningen utan att ha fått någon grund alls när det gäller medieundervisning. Vår studie planlades därför som ett utvecklingsprojekt. Den startade med en enkätundersökning, en kartläggning av området våren 1995 och slutfördes i projektform under 1996.

Vi har på olika sätt försökt bidra till ett erfarenhetsutbyte mellan olika lärarutbildningar och seminarier med inspirerande föreläsare, praktiker och teoretiker. Idén har varit att skapa debatt om didaktiken och få till stånd en struktur för området.

I vår kartläggning definierade vi inledningsvis mediekunskap som kunskap om press, radio, film/TV/video, således de traditionella massmedierna (jfr Stigbrand 1989). Det blev emellertid snabbt uppenbart att definitionen var otidsenlig. Vi ändrade oss och har under projektets andra fas – utvecklingsdelen – inkluderat IT och därmed Internet bland medierna i vår diskussion om mediekunskapen.

Reklam – som poängteras i kursplanerna – är för oss inte ett medium utan ett innehåll. En särskild rapport, utgiven av Konsumentverket, har skrivits inom projektets ram om hur reklamen tas upp inom lärarutbildningen (Lilja-Svensson 1995).

Den kartläggning vi gjort avser den obligatoriska delen av undervisningen av de blivande lärarna, åk 1–7 respektive 4–9. Lärarhögskolorna kontaktades per telefon för att vi skulle hitta kontaktpersoner att samarbeta med fortsättningsvis.

Av dessa första trevande samtal framgick tydligt att mediekunskap och reklam inte var några klart avgränsade områden vars ansvariga lärarutbildare kunde identifieras.

Det visade sig heller inte vara så lätt att få fram kursplaner som innehöll någonting om massmedier. På många orter fanns de helt enkelt inte. Vårt samarbete med lärarhögskolorna utvecklades trots det positivt och resultaten av den enkät till berörda lärarutbildare som så småningom genomfördes redovisas i kapitel 2 (Mediepedagogikens inriktning) och kapitel 3 (Nuläget ort för ort).

Undersökningen omfattar också bildlärarutbildningen. Eftersom denna markant skiljer sig från den övriga grundskollärarutbildningen valde vi att besöka högskolorna, Konstfack i Stockholm och Bildlärarinstitutionen i Umeå, och samtala med

lärarutbildare och blivande bildlärare. Resultatet redovisas i kapitel 6 (Bildlärarutbildningen).

Utvecklingsarbete

Den kunskap vi fått fram har vi kontinuerligt diskuterat med företrädare för de olika lärarutbildningarna och andra intresserade. Ibland har vi rest ut och gjort föredragningar. Ibland har vi anordnat egna seminarier i Stockholm på Våldsskildringsrådet. Vid dessa seminarier har både nyfikna och inom området helt oerfarna lärarutbildare medverkat tillsammans med eldsjälur som i många år undervisat om massmedier.

Deltagarna har tillsammans med oss prövat olika förslag om hur mediekunskapen skulle komma in i lärarutbildningen och vilket utrymme den skall ha. Något generellt grepp har visat sig svårt att finna.

Villkoren varierar så mycket mellan olika universitet och högskolor att lärarutbildare på varje ort måste gå sina egna vägar. De har ibland ringat in ett antal moment att ta upp men sedan lämnat till den lokala diskussionen att avgöra hur och var i lärarutbildningen de skulle kunna komma in.

Ett förslag som lagts fram är att försöka genomföra korta pilotkurser på olika lärarutbildningar för att lokalt bredda kretsen av intresserade lärare. Ett annat förslag är att etablera ett nätverk på riksnivå av medieintresserade lärarutbildare.

I vårt grannland Norge har lärare och lärarutbildare med intresse för medieutbildning gått samman i en förening kallad Landslaget för medieundervisning. I Sverige finns intresseföreningen Sambandet, Förbundet för mediepedagoger och medieverkstäder. Även om anknytningen mellan förbundet och lärar-

högskolornas verksamhet hittills varit begränsad synes en förändring vara på gång.

Frågan om ett nätverk var på dagordningen i april 1996 när Sambandet ordnade sitt "Riksting om medieundervisningen i skolan" med över 100 deltagare, mestadels lärare, från hela landet. Våldsskildringsrådet var då en av arrangörerna och bidrog med föreläsningar.

Ett av de många seminarierna ägnades helt åt lärarutbildningen. Det samlade ett 20-tal deltagare. Med var även inbjudna representanter från Tidningen i Skolan (Göran Subenko), Konsumentverket (Eva Hellström) och Filminstitutet (Klas Viklund). De redovisade sina erfarenheter av att samarbeta med lärarutbildningarna. Gemensamt för dem var att de stött på svårigheter. De närvarande lärarutbildarna förklarade varför. Orsaken var inte bristande intresse utan snarare "strukturproblem".

Alla på seminariet var överens om att lärarutbildningarnas organisation gör det svårt – nästan omöjligt – för utomstående att medverka. De resurspersoner som sporadiskt bjuds in gör sina insatser utan sammanhang med den övriga undervisningen. Det framkom vidare att de goda resurser som Tidningen i Skolan, Konsumentverket och Filminstitutet kan erbjuda är häpnadsväckande okända inom lärarutbildningarna.

I kapitel 7 (Resurser för lärarutbildningen) redovisar vi därför översiktligt vilka möjligheter det finns att hämta stöd utifrån till lärarhögskolornas medieundervisning. Det är presentationer vi samlat in från de ovan nämnda institutionerna men också från Utbildningsradion, Dramatiska institutet, Nordicom och avdelningarna för Medie- och kommunikationsvetenskap vid högskolorna.

För att förstå hur lärarutbildningen styrs och hur olika överväganden görs lokalt utifrån högskoleförordning och läroplaner har vi valt att i ett särskilt kapitel (Lärarutbildningen och läroplanen) redovisa vad tidigare utvärderingar kommit fram till angående lärarutbildningen.

Genom att skicka ut forskningsrapporter, i första hand Vårdsskildringsrådets skrifter, till de lärarutbildare vi haft kontakt med har vi försökt knyta samman den kunskap som finns om barn och massmedier med mediepedagogiken och samtidigt introducerat Vårdsskildringsrådets arbete.

Under projekttiden har vi också rest ut och träffat lärarkandidater i samband med föreläsningar. De blivande lärarna är intresserade av att lära sig mer om medier och vill gärna diskutera skolans uppgift. De vet inte vad som förväntas av dem när de kommer ut. Vi har gett förslag på litteratur och svarat så gott vi kunnat men ofta känt oss otillräckliga.

Vad förväntar sig politikerna? För att skingra dimmorna beslöt vi att fråga utbildningsminister Ylva Johansson och utbildningsutskottets ledamöter om vad de tänker sig att ”kunskap om medier och deras roll” konkret betyder och hur de ser på lärarhögskolornas ansvar och uppgift. Samtliga tillfrågade har svarat och resultatet redovisas i kapitel 4 (Vad vill politikerna?).

I kapitel 8, rapportens avslutande del, finns våra slutsatser och förslag. Vi resonerar om det lokala och centrala utvecklingsarbete som vi menar behövs. Vår avsikt är inte att kritisera. Vi vet att många olika kunskapsområden vill in i lärarutbildningen och att stoffträngseln är stor. Vi vet att var och en som är ansvarig har många olika hänsyn att ta. Men någonstans måste man börja. Rapporten är tänkt att fungera som diskussionsunderlag.

Kapitel 2

MEDIEPEDAGOGIKENS INRIKTNING

Som ett första led i vårt arbete gjorde vi en kartläggning av mediepedagogikens villkor och inriktning inom lärarutbildningen.

Vår enkät var indelad i åtta avsnitt: de svarandes bakgrund, tolkning av läroplanen, mediekunskap, reklam, läromedel, mediepedagogik, fortbildning samt en avslutande fråga om övriga kommentarer och synpunkter. Vi ville ha svar på vilket utrymme området får i utbildningen, vilka – enligt lärarutbildarna själva – som har bäst förutsättningar att ansvara för undervisningen, vilka moment som tas upp, vilka läromedel som används, svårigheter i undervisningen samt i vilken utsträckning lärarutbildarna fått fortbildning.

Vi var medvetna om att frågorna kunde uppfattas som svåra att svara på och att de ibland kanske skulle provocera. Men vi bedömde trots det en enkät som det bästa sättet att hitta berörda lärarutbildare och få dem att försöka konkretisera sin undervisning.

Syftet var att få fram en så tydlig bild som möjligt av den undervisning som faktiskt förekommer och inte ge de svarande möjlighet att uttrycka den i svepande beskrivningar.

Sjutton lärarhögskolor kontaktades först per telefon i syfte att hitta lämpliga kontaktpersoner som kunde åta sig att dela ut

enkäten till berörda lärare. Det tog tid eftersom det inte var självklart vem som var lämpad att ta på sig en sådan uppgift.

Bland kontaktpersonerna återfinns studierektorer, program/linjeansvariga, prefekter för olika institutioner och enskilda lärare med intresse för mediefrågor.

Trots det extra besväret var man med några få undantag mycket hjälpsam och tillmötesgående.

Vid förfrågan om kursplaner som berörde mediekunskap och reklam möttes vi dock av tveksamhet. Några högskolor avstod från att alls skicka kursplaner med hänvisning till att det där inte gick att utläsa något om mediekunskap och reklam. Andra skickade sina kursplaner för hela utbildningen.

Vi försökte hitta *samtliga* lärarutbildare med intresse för och verksamhet på dessa områden. Letandet via kontaktpersoner på lärarhögskolorna innebar problem och blev beroende av kontaktpersonernas engagemang. Så t.ex. har en engagerad kontaktperson i Kristianstad tagit med en dramalärare, något som kanske inte skulle vara självklart för en annan kontaktperson. Vi har naturligtvis försökt försäkra oss om att enkäterna hamnat rätt men har ingen garanti för att det alltid skett.

En annan osäkerhet ligger i själva ämnesområdet. Så här skrev en lärare i ett meddelande som medföljde enkäten tillbaka:

Den här enkäten anser jag omöjlig att besvara på ett meningsfullt och väl underbyggt sätt, eftersom ren medieundervisning inte förekommer, i varje fall inte för min egen del. Kunskap om och framför allt användande av media i funktionella sammanhang integreras i olika kurser och på olika sätt. Jag varken kan, vill eller har tid att försöka kvantitetsbestämna eller innehållsdefiniera dessa moment.

Hennes kommentar uttrycker säkert vad många upplevde. Lärarutbildarna har svårt att skilja ut mediekunskapen från övriga ämnen. Området har ingen avgränsning. Går det över huvudtaget att överblicka? 1 januari 1996 skickade vi den bild vi fått fram till varje lärarhögskola för ”godkännande” och korrigering. Vår beskrivning accepterades med få ändringar.

Sexton av de sjutton högskolorna svarade på enkäten. Lärarutbildningen i Visby är utlokaliserad från Stockholm och de svarande därifrån valde att hänvisa till Stockholm.

Många kontaktpersoner var osäkra på hur många lärare som egentligen var berörda av undersökningen. Av 162 utskickade enkäter kom endast 49 tillbaka. Orsaken var att kontaktpersonerna överskattat antalet berörda lärarutbildare.

Tyvärr, det är bara två som undervisar på dessa områden, kommenterade en kontaktperson som begärt ett tiotal enkäter.

Det låga antalet besvarade enkäter är med största sannolikhet ett tecken på att undervisningen i mediekunskap (och reklam) inte har stort utrymme i lärarutbildningen. Detta antagande stöds av kommentarer från lärarutbildarna själva och av de kursplaner vi fått in.

45 lärarutbildare

Av de 49 besvarade enkäterna ingår 45 i undersökningen. De övriga är antingen ofullständigt ifyllda (Stockholm och Visby) eller läraren har ingen undervisning inom ramen för lärarprogrammen (Falun).

11 av de 45 lärarutbildarna undervisar i flera ämnen. Följande ämneskombinationer finns representerade: svenska/SO, metodik/didaktik/SO, didaktik/svenska, bild/metodik, SO/metodik, metodik/medier, svenska/metodik/pedagogik/didaktik, medier/kultur, bild/metodik/didaktik samt AV-metodik/bildspråk/video.

Tabell 1: Antal besvarade enkäter fördelade på respektive lärarhögskola samt lärarkategori.

	Tot	Bild	Svenska	SO	Medier*	Metodik/ pedagogik	Övrigt
Uppsala	4	2	1	-	-	1	-
Göteborg	3	-	1	1	-	1	-
Linköping	3	-	-	1	1	-	1**
Umeå	2	1	-	-	1	-	-
Malmö	9	3	3	3	-	-	-
Luleå	2	-	-	1	-	1	-
Gävle	5	2	2	1***	-	-	-
Falun	3	-	1	-	-	2	-
Härnösand	1	1	-	-	-	-	-
Karlstad	2	1***	-	1	-	-	-
Jönköping	2	1***	1***	-	-	-	-
Växjö	3	-	1	1	-	1	-
Kalmar	1	1	-	-	-	-	-
Kristianstad	5	1	1	-	2	1	-
Totalt	45	13	11	9	4	7	1

* I denna grupp ingår lärarutbildare som undervisar i medier/kultur, film/drama, mediekunskap, AV-metodik/bildspråk/videoproduktion.

** Lärare i röst- och talvård.

*** Svaret avser flera lärare i samma ämne.

I tabellen ovan ingår de i den kategori som nämns först i kombinationen. I vilket ämne de tar upp medie- och reklamfrågor framgår inte tydligt. Det kan vara i något av dem eller i samtliga.

Det är flest bildlärare som undervisar på dessa områden, men även lärarutbildarna i svenska och SO tar upp massmedier och reklam i sin undervisning. Dessutom händer det att frågorna behandlas i kurser i pedagogik, didaktik och metodik. Särskilda medielärare är sällsynta.

Vid sju högskolor (Luleå, Gävle-Sandviken, Falun/Borlänge, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Kristianstad) fanns vid tiden för undersökningen våren 1995 endast utbildning av 1–7-lärare. Hösten 1995 startade utbildningar även av 4–9-lärare vid flera av dessa högskolor.

Uppsala universitet hade en utlokaliserad grupp blivande 4–9-lärare vid Högskolan Dalarna i Falun. Den gruppen avslutade sina studier våren 1995 och på hösten samma år startade Högskolan Dalarna egen 4–9-utbildning.

Högskolan i Örebro började med lärarutbildning av 4–9-lärare hösten 1993 och startade utbildning av 1–7-lärare hösten 1995. På övriga högskolor bedrevs våren 1995 undervisning av både 1–7- och 4–9-lärare.

Tabell 2: Antal svar fördelade på lärarutbildare inom 1–7- respektive 4–9-utbildningen.

Totalt	Endast 1-7	Endast 4-9	Både och	Ej svar
45	23	1	19	2

Lärarnas erfarenhet som lärarutbildare varierar. I stort sett har halva gruppen mindre än tio års erfarenhet och den andra halvan mer än 20 år. Endast sju av lärarna har 11–19 år i yrket. Betydligt fler män än kvinnor med över 20 år som lärarutbildare har besvarat enkäten.

Tabell 3: Antal år i yrket fördelat på kön bland dem som besvarat enkäten.

	<10 år	11-19 år	>20 år	Ej svar	Totalt
Män	8	2	17	1	28
Kvinnor	8	5	2	1	16
Ej svar	1	-	-	-	1
Totalt	17	7	19	2	45

Antal lektioner

Hur många lektioner de blivande lärarna får sammanlagt är vanskligt att precisera utifrån enkätsvaren.

I kursplanerna tas medier och reklam oftast upp som ett av flera moment i kurser i svenska, samhällskunskap och bild. Flera lärarutbildare kommenterar att undervisningen är integrerad och att det därför är svårt att uppskatta hur mycket tid som läggs på de enskilda momenten. En annan orsak till att det är svårt att svara på frågan om undervisningens omfattning är att den är så knapp att den är försumbar.

Tre lärarutbildare kommenterar så här:

Omöjligt att ange, så små delar av varje moment.
(Lärarytbildare i svenska/SO)

Allt i mycket liten skala.
(Lärarytbildare i svenska)

Går ej att ange. Integration gäller.
(Lärarytbildare i SO)

Drygt hälften av lärarytbildarna (25 av 45) avstod helt från att uppskatta den tid de lägger på undervisningen i mediekunskap. Hälften avstod också från att tidsbestämma de olika momenten i reklamundervisningen.

Uppgifterna om den tid som de enskilda lärarytbildarna avsätter till mediekunskap varierar bland dem som svarat från "få" till upp till 40 lektioner. För reklam är motsvarande siffror "få" upp till 20 lektioner.

Vissa skillnader mellan de olika högskolorna går att se.

I Härnösand har Mitthögskolan fram till höstterminen 1995 haft den mest omfattande utbildningen på dessa områden. Där har man gett en fempoängskurs i "Massmediekunskap" som numera ersatts av en valbar kurs. Fem poäng motsvarar fem veckors studier.

I Luleå och Kristianstad ges en "medievecka". Här får de blivande lärarna en sammanhållen undervisning i mediekunskap och reklam. Enligt enkätsvaren ger lärarna sammanlagt 33 respektive 43 lektioner inom dessa områden. Medieläraren i Luleå

har dock inte uppgivit någon tid, och hur mycket tid som ägnas områdena i den övriga utbildningen är också osäkert.

I Kalmar har mediekunskapen också tidigare haft ett relativt stort utrymme. Där har de blivande 1–7-lärarna fått en obligatorisk fempoängskurs i bild. Ungefär lika mycket får de blivande lärarna i Umeå.

Även i Falun tycks medieundervisningen vara förhållandevis omfattande. Där ägnar lärarutbildare i svenska 28 lektioner åt mediekunskap och reklam, medan en metodiklärare gissar att studenterna får totalt 20 lektioner utspridda som en röd tråd under hela utbildningen utöver de fem lektioner hon ger inom metodiken.

Karlstad är exempel på en högskola där undervisningen i mediekunskap är mycket blygsam för 1–7-kandidaterna.

För ett antal år sedan fanns en gemensam kurs 1 vecka = 1 poäng i lärarutbildningen. Den är borttagen. (...) Hela fältet är skamligt eftersatt och i rusningen efter datorer till skolan glöms det sammanhang som mediasamhället utgör som gemensam kulturell referensram!

(Bildlärare i Karlstad)

En relativt omfattande undervisning med 40-talet lektioner förekommer dock för blivande 4–9-lärare i samhällskunskap.

För att få en uppfattning om medieundervisningens omfattning som helhet på respektive ort frågade vi om hur många lektioner lärarutbildarna uppskattar att de blivande grundskollärarna erhåller i mediekunskap totalt under sin utbildning.

Tabell 4: Hur många lektioner uppskattar Du att de blivande grundskollärarna erhåller i mediekunskap totalt vid Din lärarhögskola? Antal svar.

	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	>50 lekt	Ej svar	Totalt
Som eget ämne	14	5	2	3	-	1	20	45
Integrerat i andra ämnen	12	10	7		1	1	14	45

I Härnösand, där man våren 1995 gav en obligatorisk fempoängskurs i ”Massmediekunskap”, uppges siffran till mer än 50 lektioner som eget ämne. Detta innebär sannolikt att Mitthögskolan toppar listan över flest antal lektioner vid tiden för kartläggningen.

Enligt denna uppskattning är det därefter högskolorna i Umeå och Luleå som lägger mest tid på denna undervisning. I Luleå bedömer en lärare att antalet lektionstimmar i mediekunskap ligger mellan 30 och 40 som eget ämne och över 50 integrerat i andra ämnen. Det innebär sammanlagt uppåt 90 lektioner.

Jag känner, trots att vi inte kommit så långt med vår medieundervisning, att vi är på väg framåt i varje fall. Det gäller bara att prioritera rätt saker i våra kursplaner.

(Medielärare i Luleå)

På fem högskolor uppskattar lärarutbildarna att undervisningen omfattar högst 10 lektionstimmar. Vanligast tycks vara en kombination av eget ämne samt som del i andra ämnen. Det är vad merparten av lärarutbildarna uppger. När det gäller uppskattningen av det sammanlagda antalet lektioner varierar den mellan 20 och 70 timmar.

Integrerad undervisning

Detta är ett mycket intressant ämne som tangerar många ämnen i skolan. Det går inte att undervisa i något utan att mediekunskap kommer in. Vi har inom bildämnet för lite tid att fördjupa oss för vårt ämne innehåller så mycket annat. Tekniker och material. Kanske skulle det vara ett eget ämne?

(Bildlärare i Malmö)

Mediekunskap tas ofta upp i andra ämnen, framför allt i svenska och bild, men även i SO-ämnena. 24 av de 45 lärarutbildarna uppger att undervisningen i mediekunskap integreras i två eller tre av dessa ämnen. Bland andra ämnen där mediekunskap kan ingå nämns musik, drama, pedagogik. Merparten av lärarna anser att såväl mediekunskap som reklam får för lite utrymme i undervisningen.

Tabell 5: Har mediekunskap och reklam rimligt utrymme i lärarutbildningen? Antal svar.

	Ja	Nej, för stort	Nej, för litet	Ej svar	Totalt
Mediekunskap	6	-	35	4	45
Reklam	10	-	30	5	45

Fyra lärare (tre i SO och en i svenska) på skilda högskolor anser att såväl mediekunskap som reklam får tillräckligt med utrymme. Det är tvärt emot merpartens åsikt. En överväldigande majoritet anser att den tid som i dag avsätts för dessa områden

inte är rimlig. Så här förklarar två av lärarutbildarna varför områdena får så liten plats:

Tiden är kort för allt!

Det är mycket som skall in!

Endast tre lärarutbildare avstod att alls svara på frågan.

Hos lärarkandidaterna är intresset stort för medieundervisning enligt en medielärare i Linköping. Där uppvaktade studentkåren institutionsstyrelsen förra året och begärde, utan framgång, en rejäl kurs i mediekunskap.

Den omläggning av kurserna som pågår på lärarhögskolorna innebär att fler kurser blir valbara. Hur medieundervisningen kommer att påverkas är oklart. Ännu finns inte mediekunskap/reklam som tillvalskurs på alla högskolor.

Vad tas upp?

Hur definieras mediekunskap? Vilka moment tas upp?

Reklam och propaganda är de enskilda moment i medieundervisningen som flest lärare tar upp. Många tar också upp våldet i medierna, kommunikationsteori, nyhetsförmedling, opinionsbildning samt medier och socialisation. På bottenplats på listan ligger momenten om kvalitetsfilm och journalistik rent allmänt. När det gäller de praktiska inslagen är det mest populärt att låta lärarkandidaterna göra film/video, medan radioproduktion och studiebesök på lokalradio/TV och AV-central är mindre vanligt. Totalt 27 av de 45 lärarutbildarna låter kandidaterna göra praktiska övningar av något slag.

Upphovsrätt, kopieringsavtal och arbete med datorgrafik är andra moment som en av lärarutbildarna ägnar fyra lektioner. Tre andra lärarutbildare nämner utställning, medier i skolan, IT, Internet, multimedia samt forskning om film, TV och barn/ungdom som tas upp i undervisningen inom ramen för mediekunskap.

Få lärarutbildare har kunnat svara på frågan om förhållandet mellan de olika delarna teori, praktik, etik och estetik i undervisningen.

Går inte att särskilja.

Försöker få med lite av varje på den korta tiden.

Smälter samman.

Två bildlärare i Malmö har verkligen ansträngt sig att göra en uppskattning. De gör följande uppspaltningar av undervisningens innehåll: *Teori 30%, praktik 50%, etik 10% och estetik 10%. Teori 25%, praktik 45%, etik 10%, estetik 10%.*

Dessa båda lärare lägger tonvikten vid praktiskt arbete. Men det går inte att säga att det är så överallt. Några lärarutbildare skulle gärna vilja ha mer praktik. Flera betonar också att de olika delarna hör nära samman och bör kopplas ihop.

Tabell 6: Moment i medieundervisningen. Antal svar fördelade på olika lärarkategorier.

Innehåll	Antal lärare						Metodik/ pedagogik	Övriga*
	Totalt	Bild	Svenska	SO	Medier			
Medier och socialisation	24	6	7	5	4	2	-	
Nyhetsförmedling	26	6	6	7	4	3	-	
Opinionsbildning	25	5	5	8	2	5	-	
Mediers arbets-sätt	23	4	5	6	3	5	-	
Produktionsvillkor	13	1	4	2	2	3	1	
Makt- och ägarförhållanden	15	2	3	7	2	1	-	
Massmediernas historia	16	2	4	4	2	4	-	
Mediepolitik	12	1	1	5	3	2	-	
Framtidsperspektiv	21	5	3	8	2	3	-	
Publikstudier	12	1	3	3	3	2	-	
Reklam	34	12	7	6	3	6	-	
Propaganda	31	11	7	8	1	4	-	
Kommunikations-teori	26	10	1	8	2	4	1	
Våldet i rörliga bilder	26	10	6	4	2	4	-	
Journalistik allmänt	10	1	1	4	2	2	-	
Filmanalys	19	8	4	1	4	1	1	
Berättarteknik	20	8	6	1	3	1	1	
Språkanalys	10	2	3	-	1	3	1	
Etiska frågor	22	7	4	3	2	6	-	
Kvalitetsfilm	8	2	4	-	1	1	-	
Studiebesök tidning	14	2	4	4	1	3	-	
Studiebesök lokalradio/TV	7	2	2	1	1	1	-	

Innehåll	Antal lärare					Metodik/ pedagogik	Övriga*
	Totalt	Bild	Svenska	SO	Medier		
Skriva tidn artiklar/ göra trycksaker	16	5	4	2	-	4	1
Göra radioprogram	9	2	2	1	2	1	1
Göra bilder/dia- serier	17	10	2	1	2	1	1
Göra film/video	24	11	5	2	3	2	1
Besök på AV- central	8	1	2	2	1	2	-
Orientering om ut- budet av AV-läro- medel	20	4	3	4	4	5	-

* En lärarutbildare i röst- och talvård i Linköping.

Ungefär hälften av lärarutbildarna har praktiska moment med i undervisningen.

På nio högskolor utnyttjas möjligheten till utåtriktade aktiviteter som t.ex. att sända program i lokalradio och medverka i tidning. I Umeå, Luleå, Gävle, Falun, Härnösand, Kristianstad, Göteborg, Karlstad och Linköping förekommer aktiviteter av detta slag i någon utsträckning. Av de totalt 45 lärarutbildarna svarade 14 positivt på frågan.

Skillnaderna i den undervisning som 1–7- respektive 4–9-kandidaterna får varierar från högskola till högskola. Så tycks t.ex. obligatorisk bildundervisning (där medier och reklam ingår) vara vanligare på programmet för 1–7-kandidaterna än för det högre stadiet.

Hur hanteras reklamen?

Av de 45 lärarutbildarna svarade 37 också på frågan om vilka moment de behandlar i sin undervisning om reklam.

I reklamundervisningen är det bildanalys och TV-reklam som ligger högst på listan över moment som tas upp. Inte bara bildlärare utan även de andra lärarkategorierna behandlar dessa moment. Reklam till barn och unga, diskriminerande/kränkande reklam samt smygreklam är andra områden som främst bildlärarna, men även i viss mån övriga lärarkategorier, prioriterar i undervisningen.

Av de åtta lärare som inte besvarade frågan om vilka moment om reklam som tas upp i undervisningen uppger två att de behandlar frågorna i mediekunskapsundervisningen. Övriga kommenterar att de inte tar upp reklam alls i undervisningen eller att det sker i mycket ringa omfattning eller utan regelbundenhet.

Tabell 7: Reklamundervisningens moment. Antal svar fördelade på lärarkategorier.

Undervisningens innehåll	Antal lärare					
	Tot	Bild	Sv	SO	Medier	Ped
Byråernas struktur/olika yrkeskategorier	2	1	-	-	1	-
Historiska perspektiv på reklamens utveckling	8	4	-	2	1	1
Reklamstatistik	3	-	-	1	1	1
TV-reklam	28	11	4	6	3	4
Textanalys	14	4	5	2	1	2
Tobaksreklam	10	6	1	1	1	1
Alkoholreklam	9	5	1	1	1	1

Undervisningens innehåll	Antal lärare					
	Tot	Bild	Sv	SO	Medier	Ped
Smygreklam/merchandising	19	10	1	4	1	3
Reklam till barn och unga	26	11	6	3	2	4
Marknadsföringslagen, radiolagstiftningen	9	3	-	5	1	-
Etiska frågor	17	6	2	3	1	5
Diskriminerande/kränkande reklam	23	11	2	5	2	3
Reklam i miljöperspektiv	14	7	2	1	1	3
Reklam i "tredjevärlden"-perspektiv	12	5	1	3	2	1
Planering av reklamkampanj	4	2	-	-	1	1
Göra filmreklam	6	4	1	-	1	-
Göra radioreklam	1	1	-	-	-	-
Göra tryckt reklam/direktreklam	5	3	1	1	-	-
Studiebesök	1	-	-	-	1	-

Arbetsätt

Svår fråga! Det skulle behövas en lärobok om detta! Hur man kan åldersanpassa innehållet! (...) Man får pröva sig fram.

Så kommenterar en medielärare i Kristianstad frågan om vad de blivande lärarkandidaterna får lära sig om progressionen inom områdena mediekunskap och reklam, dvs. vilka moment som är lämpliga på låg-, mellan- respektive högstadiet. Samma lärare berättar också att lärarkandidaterna efterlyser en ämnesanknuten didaktisk handbok med konkreta exempel. Själv lär

hon ut att man skall använda medier/innehåll som vänder sig till olika åldrar, t.ex. barnprogram i TV för lågstadiet. Med dessa som utgångspunkt kan man diskutera form och innehåll på ett sätt som anknyter till elevernas egen vardag. Skoleleverna kan också själva ta med exempel, föreslår hon.

Detta är det mest uttömmande av de 25 svaren. Ur de övriga tämligen magra beskrivningarna kan man utläsa att undervisningen skiftar mycket. Vad som tas upp tycks helt bero på den enskilde läraren.

När det gäller reklamundervisningen kan man utläsa att man på de lägre stadierna samtalar och resonerar kring reklambilder, värdering och påverkan, och kanske gör någon praktisk övning. Längre upp i stadierna fördjupas analysen och fler moment plockas in i undervisningen.

Vi söker ständigt lämpliga former där teori och praktik går hand i hand, intellektuella samtal sparas till de högre åldrarna.

(Bildlärare på Mitthögskolan i Härnösand)

Det finns ingen naturlig progression!

(Svensklärare i Göteborg)

Medieundervisningen har inga pedagogiskt förankrade metoder. Många av lärarutbildarna känner sig vilsna. Behovet av utveckling på området är stort!

Det är mycket som skall hinnas med under lärarutbildningen och stoffträngseln är stor. Det största hindret för medieundervisningen anges vara brist på tid. Praktiska förutsättningar, som teknisk utrustning, är inte något problem. De flesta högskolor är utrustade ”med allt man behöver”, som en lärare uttrycker det.

Tabell 8: Vilka pedagogiska svårigheter har Du stött på i samband med undervisningen? Antal svar.

	Mediekunskap	Reklam
De praktiska förutsättningarna saknas på skolan, t.ex. teknisk utrustning	4	2
Det är svårt att hitta läromedel	6	3
Som lärare har man andra erfarenheter av medier och reklam än kandidaterna	6	3
Det är lätt att hamna i moralism	5	3
Oklart vad arbetsområdet skall innehålla	4	2
Svårt att hinna med	26	21
Ej svar	9	14

Obs! Eftersom flera alternativ kunde kryssas för blir antalet högre än 45.

Problemet hos oss har varit att övertyga kolleger och ledning om momentets nödvändighet. För att mediekunskap skall få status måste ämnet/kursen få egenvärde i form av poäng. Och dit är vägen lång.

(Läroartbildare i svenska i Gävle)

Att få utrymme för detta viktiga moment. Mycket annat anses viktigare. Kursplanerna är för luddiga. Ansvar finns ej tydligt angett.

(Medielärare, Luleå)

Svårigheterna ligger i förståelsen bland kolleger i en akademiskt ämnestyngd tradition.

(Bildlärare, Härnösand)

Som framgått tidigare läggs obligatoriska kurser i mediekunskap ner.

Högstatusämnena som till exempel pedagogik har lättare att få behålla sin pott timmar än mindre ämnen. Det är mycket som skall in i utbildningen och då får annat stryka på foten.
(Medielärare i Linköping)

En annan svårighet i samband med medieundervisningen är att studenternas förkunskaper varierar mycket. Vilka lärare anser då lärarutbildarna har bäst förutsättningar att ta hand om detta lågprioriterade område?

Tabell 9: Vem/vilka har enligt Din mening bäst förutsättningar att på Din högskola ansvara för undervisningen? Antal svar.

	Mediekunskap	Reklam
Svensklärarna	16	11
SO-lärarna	16	12
Bildlärarna	17	30
Särskilda mediepedagoger	16	14
Samverkan mellan flera lärargrupper	31	24
Ej svar	1	3

Obs! att eftersom flera alternativ kunde kryssas för överstiger antalet 45.

Medieundervisningen tas bäst om hand av flera lärargrupper tillsammans, medan bildlärarna tycks ha en given roll när det gäller reklamundervisning. Men även när det gäller reklamundervisningen anser många att en samverkan mellan flera lärargrupper är den bästa lösningen. Ingen lärargrupp pekas ut som

bättre lämpad än någon annan att ta hand om mediekunskapen. Anmärkningsvärt är att mediepedagogerna som grupp inte anses bättre lämpade än lärarutbildare inom institutionerna för svenska, bild och SO.

Läromedel

Listan över de läromedel som används är inte särskilt lång. Lärarna tycks plocka ihop litteraturen från olika håll. "Dagstidningen – en ny lärobok varje dag", "Bildspråkets grunder" av Hasse Hansson m.fl., "Medieboken" (Massmedier) samt "Bildanalys" av Terje Borgersen-Hein Ellingsen är läromedel som flera använder. Tre lärarutbildare använder läromedel som de själva producerat.

Utöver tryckt material använder lärarutbildarna en hel del videoprogram/inslag, filmer, tidningar, TV-program. När det gäller reklam använder nio av de totalt 44 lärarutbildarna Konsumentverkets material som får bra betyg.

Av kommentarerna framgår att det saknas bra läromedel för såväl mediekunskaps- som reklamundervisningen. Önskingarna handlar om handfasta läromedel med exempel.

Det förekommer att externa resurser tas in i undervisningen. Nästan hälften av lärarna (22 av 45) utnyttjar framför allt kompetens från Tidningen i Skolan och många även Utbildningsradion. I Umeå, Luleå, Härnösand och Kristianstad, där man har den mest aktiva medieundervisningen, samarbetar högskolorna även med andra externa organisationer som t.ex. Filminstitutet, Filmcentrum, AV-centraler samt lokala medieverksamheter. I Göteborg är Hagabion en resurs som utnyttjas.

Anknytningen till Nordicom och masskommunikationsforskningen är däremot obetydlig.

Att använda AV-läromedel i undervisningen är att aktivt använda medierna. Det var därför intressant, tyckte vi, att få reda på i vilken utsträckning lärarutbildarna använder AV-läromedel allmänt sett i undervisningen, alltså inte bara i medieundervisningen.

Tabell 10: I vilken omfattning använder Du AV-läromedel allmänt sett i Din undervisning, alltså inte bara inom mediekunskap och reklam? Antal svar.

Nästan varje dag	9
Varje vecka	8
Någon gång i månaden	8
Några gånger per termin	9
Aldrig	1
Periodvis	5
Ej svar	5

AV-läromedel tycks vara förhållandevis vanligen förekommande i undervisningen. Det är endast en svensklärare i Växjö som aldrig använder ljud och bild i undervisningen, medan nio lärarutbildare i skilda ämnen och på skilda högskolor använder AV-läromedel nästan varje dag.

Åtta av de 45 lärarutbildarna använder program från Utbildningsradion.

Behov av fortbildning

Ett fåtal lärarutbildare har fått någon form av utbildning om massmedier. Fem har fått utbildning bl.a. genom kurser i regi av Tidningen i skolan och tre lärarutbildare har fått fortbildning inom dataområdet.

Att arbetsgivaren står för fortbildningen är inte givet. En bildlärare i Gävle kommenterar:

Tagit (på egen bekostnad) 10 poäng i media, redigeringskurs i videoklubb.

De flesta lärarutbildare är autodidakta på detta område och håller sig à jour med området genom egna studier. De som önskar sig fortbildning mer organiserat anger multimedia, teknisk utbildning och datorn i skolan överst på önskelistan.

Fjorton av 45 lärarutbildare vill höja sin kompetens inom reklamområdet. Bl.a. framförs önskemål om utbildning i hur en reklamkampanj genomförs samt diskussion om etiska frågor.

Om intresset för fortbildning var förvånansvärt svalt, var det dock flera som var intresserade av besök från externa organisationer.

Tabell 11: Intresserad av besök utifrån. Antal svar.

Filminstitutet	26
Dramatiska institutet	24
Konsumentverket	23
Nordicom	16
Tidningen i Skolan	18
Utbildningsradion	20
Ej svar	11
Beror på vad som bjuds	1

Obs! att flera alternativ kunde kryssas för varför antalet överstiger 45.

Sammanlagt 33 av de 45 lärarutbildarna var positiva till besök från någon av de uppräknade organisationerna. Tidningen i Skolan och Utbildningsradion har missvisande låga siffror i tabellen. De är i själva verket de institutioner som tycks vara bäst etablerade på lärarhögskolorna och flera av lärarutbildarna har redan kontakt med dem.

Det är upp till varje lärarhögskola vad kursplanerna skall innehålla. Det innebär i praktiken att olika ämnen och moment trängs om utrymmet. I denna konkurrens kommer mediekunskapen i kläm eftersom den sällan är ett eget ämne utan ligger utspridd på flera. Först om mediekunskap blir ett eget självständigt ämne inom lärarutbildningen kan de blivande lärarna få en rimlig utbildning inom området.

Mediepedagogiken i dag har låg status och därmed litet utrymme i lärarutbildningen. Vilka lärare som tar upp medie- och reklamfrågor i undervisningen, vilka moment som behandlas och hur mycket undervisningstid som läggs på denna undervis-

ning är inte alltid klart för de program/linjeansvariga lärarutbildarna.

Om inte lärarutbildarna inom olika ämnesområden själva är villiga att släppa till mer tid för mediekunskap kanske studenternas krav på ökad undervisning kan ge resultat.

Lärarkandidaterna är intresserade av mer undervisning på området. Detta intresse tillmötesgår på vissa högskolor med valbara kurser i mediekunskap. Samtidigt tenderar den obligatoriska undervisningen på området att minska, vilket innebär att vissa lärarkandidater kan genomgå utbildningen med försumbara kunskaper på området. De blir rent av sämre rustade än vad de blivande lärarna blir på de högskolor som i dag ger minst.

Kapitel 3

NULÄGET ORT FÖR ORT

I det här kapitlet redovisar vi studiens huvudresultat, medieutbildningens omfattning och inriktning på varje lärarhögskola. Presentationen är gjord så att det går att jämföra de olika lärarutbildningarna med varandra. Gemensamma drag och skillnader framträder tydligt. Uppgifterna bygger på enkätundersökningen. Vi hoppas översikten kan vara användbar i det lokala utvecklingsarbetet.

Falun

Lärarutbildningen i Falun ger vid kontakterna ett ambitiöst intryck. Den linjeansvarige tycks ha överblick över hela utbildningen och kursplanerna med litteraturlistor för den grundläggande utbildningen av 1–7-lärare skickas över till oss samlade i ett kompendium.

I detta nämns dock inte massmedier explicit i innehållsbeskrivningen av någon av de obligatoriska kurserna. Det ”ingår som en röd tråd” i uppskattningsvis ca 20 lektioner inom metodikämnet.

Dessutom tas mediekunskap och reklam upp i svenskämnet, men det har inte gått att reda ut huruvida denna undervisning ingår i den obligatoriska undervisningen eller i den valbara 5-poängskursen, ”Lärande i ett föränderligt samhälle”. I den kur-

sen ingår moment om massmediernas påverkan, vilka effekter massmedier har på individen och vem som har makt att påverka.

Bildämnet, som har ett relativt stort ansvar för undervisningen i mediekunskap och reklam, har i Falun ingen framskjuten plats. En obligatorisk praktisk-estetisk kurs, där bild ingår med ca 2,5 poäng, *kan* innehålla moment om medier och reklam. Detta varierar emellertid från lärare till lärare och från grupp till grupp.

Den obligatoriska bildundervisningen för samtliga 1–7-kandidater har halverats sedan en tidigare 5-poängskurs i bild lades ner i vilken mediekunskap och reklam ingick.

I Falun är det inte obligatoriskt att välja fördjupning i musik, idrott eller bild för att få ut grundskolläroexamen.

Vilken undervisning som eventuellt ges inom ramen för ämnet samhällskunskap vet vi inte. Den linjeansvarige hade svårt att få tag på ansvariga lärare och något svar därifrån kunde vi inte få.

När det gäller fortbildning på området föreslår en bildlärare följande:

Det vore kanske bra om ett "lärarlag" bestående av t.ex. bildlärare, svensklärare och musklärare på högskolan kunde få en gemensam fortbildning inom media som vi sen kunde använda i olika kurser.

Växjö

I Växjö fanns våren 1995 utbildning av såväl 1–7- som 4–9-lärare. I de kursplaner vi tagit del av framgår att medier och reklam tas upp i tre ämnen: svenska, bild och samhällskunskap.

Vi tog kontakt med samtliga institutioner för att få enkäterna distribuerade.

Inom svenskämnet ges två kurser på sammanlagt 5 poäng där bl.a. film och kulturutbud för barn tas upp. Kurserna ingår i utbildningen för samtliga 1–7-kandidater. De som väljer att läsa tillvalet (obligatoriskt tillval) bild får ytterligare en 5-poängskurs om medier och bildkommunikation, varav hälften berör mediekunskap, reklam och data/video.

De blivande 4–9-lärarna i samhällskunskap läser en 20-poängskurs om närsamhället vilken tar upp mediefrågor.

Den svensklärare, som besvarat enkäten, uppger att ca 10 lektioner ägnas åt mediekunskap och 10 lektioner åt reklam. I pedagogik är antalet timmar ”få” och i statskunskap uppger den svarande läraren att 10–20 lektioner ägnas mediekunskap. Denne lärare kommenterar läget så här:

Den stora valbarheten har bidragit till att vissa moment har hamnat mellan olika stolar, massmedia är ett sådant.

(...)

Mina svar är inte speciellt uttömmande och ger en bild av att massmedia i princip inte behandlas alls. De nya programutbildningarna är dock inte färdigplanerade (de avslutande terminerna återstår) varför det kommer att tas upp mer. Er enkät kanske kan göra att vi uppmärksammar dessa frågor i högre grad i denna planering.

Enligt kursplanerna är det således de blivande 1–7-lärarna som får mest undervisning i mediekunskap. Även de blivande lärarna i samhällskunskap för 4–9 läser mediekunskap, medan det är oklart vad de blivande svensklärarna får för undervisning på detta område.

Kalmar

I Kalmar är det bildämnet som hittills haft huvudansvaret för undervisningen i mediekunskap och reklam. Samtliga blivande 1–7-lärare har fått en obligatorisk kurs i bild. I kursen ingick bl.a. bildkommunikation/massmediebild, bilden som redskap för begreppsbildning och omvärldsorientering. Den svarande läraren ägnar 8–10 lektioner åt mediekunskap samt 16–20 lektioner åt reklam, teori och praktiska övningar i att göra reklamkampanjer och tryckt reklam.

Bildämnet ligger inom institutionen för språk och kultur som även ansvarar för svenskämnet. I svenskämnet ges ingen undervisning i mediekunskap och reklam, men institutionen ansvarar för en kurs i barnkultur för de blivande lärarna. Medier tas emellertid inte upp, och de behandlas heller inte inom ramen för ämnet samhällskunskap.

I den nya kursplanen för utbildningen har institutionen för språk och kultur lagt in två nya kurser i samarbete med högskolans medielinje, avdelningen för medieproduktion.

Den ena är en obligatorisk kurs för samtliga blivande lärare, såväl på utbildningen för 1–7-kandidater som den nystartade utbildningen för 4–9-lärare. Inslaget om medier utgör ca hälften i denna 5-poängskurs om språk, kommunikation och datorer. En introduktion om Internet utgör ca 1 poäng.

Den andra ingår i det obligatoriska bildtillvalet för 1–7-kandidater. Den omfattar 5 poäng och innehåller bl.a. berättarteknik, film och videoproduktion, ljud och radioproduktion, grafisk layout samt program för bildhantering.

I och med den nya kursplanen får undervisningen i mediekunskap vid Kalmars lärarhögskola en delvis ny inriktning mot

datakunskap. Den tidigare reklamundervisningen tycks helt komma bort i den gemensamma delen av utbildningen. Tillspetsat uttryckt kan man säga att bildanalysen ersätts av Internet. Positivt är att lärarutbildningen börjat samarbeta med högskolan och fått igång en grundläggande kurs om film, video, ljud och radio, om än endast för dem som väljer bildinriktningen.

Härnösand (Mitthögskolan)

I Härnösand har medieundervisningen tidigare koncentrerats till en obligatorisk 5-poängskurs i "massmediekunskap". Det är där området tagits upp i någon omfattning att tala om.

Efter omläggningen av kursplanerna 1995/96 är kursen inte längre obligatorisk (men kan väljas till av den som så önskar). Undervisningen i mediekunskap för 1–7-kandidaterna har således minskat från fem veckor (5 poäng) till ingenting.

Våren 1996 ges för 4–9-kandidaterna en 1,5 poängs obligatorisk kurs i massmediekunskap (1 poäng) med informationssökning och bibliotekskunskap (0,5 poäng). Vad som kommer att hända längre fram i de här lärarnas utbildning kan ingen ge besked om i dag. Det är inte heller beslutat om att denna uppläggning skall permanentas. Det finns förslag om att i stället ta upp "Barn och massmedier" som ett moment i en allmänorienterande kurs för alla 4–9-kandidater under utbildningens andra termin. Den svarande bildläraren berättar så här om situationen:

Vi har under många år haft en obligatorisk kurs "Massmediekunskap" som varit ämnesövergripande och avslutat med ett "lärarlag" där även redovisningsformen (tentan) varit ämnesövergripande. Nu lösgörs de flesta kurser och blir "valbara". En mera allmän grund blir obligatorisk.

Tyvärr har man inte sett det helt avgörande för den framtida skolan med ett ytterst medvetet förhållande till medievärlden.

Gävle-Sandviken

I Gävle-Sandviken är kursplanerna magra när det gäller mediekunskap och reklam. Området berörs explicit på ett ställe som avser en 6-poängskurs i svenska (andra terminen) där samtliga 1–7-kandidater bland fem moment skall ”studera och reflektera (över) massmediernas roll och inverkan på informationsförmedlingen i samhället”. Enligt svensklärarnas enkätsvar ägnas området ”få” lektioner. Förändringar tycks dock vara på gång. En svensklärare skriver:

Märkligt nog har lärarutbildningen inte utnyttjat den kvalitetskompetens som finns i huset (dvs. Avd. för medieutbildning). I väntan på att detta skall ske har intresserade svensklärare i alla fall startat försök med viss medieutbildning. Givetvis kan man tänka sig att både SO- och bildlärare engageras!

Blivande 1–7-lärare som väljer bild som tillval läser därutöver 2 poäng om den massmediala bilden. Enligt enkätsvaren ägnas ca 20 lektioner i bild åt mediekunskap varav 2–8 lektioner handlar om reklam. En bildlärare kommenterar så här:

Tack för enkäten – den väckte känslor och skapade insikter. Förstår att media inte har fått den uppmärksamhet den förtjänar. Det vill säga kunskaper, åsikter, vilja kanske finns ”latent” hos oss lärare, men vi måste bli bättre på att lyfta fram moment, tydliggöra, skapa intresse.

I de samhällsorienterande ämnena framgår inte undervisningens omfattning av svaret med hänvisning till att medieundervisningen är integrerad i historia, geografi respektive religion. Vad detta betyder mer konkret har inte gått att få svar på. En diskussion har påbörjats inför planeringen av 4–9-läroarbetsutbildningen.

Kristianstad

Mediefrågor tas upp inom ämnet svenska och inom dramaundervisningen i Kristianstad. Inom ramen för bildämnet får alla 1–7-kandidater ca 30 lektioner i video, reklam, konsumentkunskap (hur budskap säljs till ungdomar) samt praktiskt arbete med text/bild/ljud. I tillvalskursen för bild ges de blivande lärarna tillfälle att använda medierna som redskap vid exempelvis dokumentation av studiebesök. Kandidaterna bereds också möjlighet att praktisera medieundervisning ute på olika skolor.

Läroarbetsutbildningen i Kristianstad är dessutom en av de få som har tillgång till en särskild medielärare (från Avd. för medie- och kommunikationsvetenskap). Hon ger en veckas mediekurs för samtliga 1–7-kandidater. Den omfattar masskommunikation, dagspress, Tidningen i Skolan, populärpress, radio, TV, nyheter och journalistik, publik och reception samt ungdomars medievanor. Under dessa rubriker behandlas även reklamfrågor.

I en kurs om populärlitteratur ingår en föreläsning om våld och populärkultur. Inom ramen för denna kurs ägnas också två lektioner åt bildanalys, TV-reklam och reklam åt barn och unga. En svensklärare skriver om undervisningen i mediekunskap och reklam:

Viktigt att denna fråga hålls levande och att grundskola och lärarutbildning utvecklas på dessa områden.

Det ingår inte i den särskilda medielärarens ansvarsområde att överblicka hur området hanteras inom övriga ämnen i lärarutbildningen. Liksom på andra högskolor, med eller utan särskilda medielärare, finns ingen samordning av ämnesområdet som helhet.

Jönköping

Prefekten för lärarutbildningen framhåller en 2-poängskurs om påverkan som ges för samtliga 1–7-lärare som svar på frågan om mediekunskap i utbildningen. I den tas påverkan genom massmedier och reklam upp bland andra former av påverkan.

Lärarutbildarna i svenska och bild valde att svara gemensamt på enkäten, varje ämnesområde för sig. I svenska ägnas ca 10 lektioner åt mediekunskap varav två lektioner behandlar reklam. Bildlärarna undervisar 16 lektioner i mediekunskap varav ca 4 ägnas reklam.

Lärarna påpekar i sitt svar att området inte har så stor plats i undervisningen som de skulle önska. Svensklärarna kommenterar:

Vi inser att det finns rejäla brister inom detta område i vår lärarutbildning och den här enkäten, trots att den är så bristfälligt ifylld, har haft det goda med sig att vi uppmärksamats på detta.

Luleå

Liksom i Kristianstad får samtliga 1–7-kandidater en veckas mediekurs. Kursen genomförs i samarbete med AV Media, Tidningen i Skolan, Utbildningsradion, Läns museet i Norrbotten och Friluftsmuseet i Hägnan.

Under veckan ägnas 1,5 dagar åt Tidningen i Skolan. Utbildningsradion och Läns museet i undervisningen får också förhållandevis mycket tid. Dessutom ingår två lektioner vardera om filmen och ljudet, barn och medier samt om arbetsprojekt i undervisningen.

Liksom i Kristianstad är det en mycket entusiastisk lärare som ansvarar för kursen. Han kommenterar så här:

Svårighet: Att få utrymme för detta viktiga moment. Mycket annat anses viktigare. Kursplanerna är för luddiga. Ansvarret finns ej tydligt angett.

En tredje likhet med Kristianstad är att det inte heller här, trots tillgång till en intresserad lärare, finns någon med övergripande ansvar för området.

I bild ges en kurs om 2 obligatoriska poäng som behandlar kommunikation och barnkultur för samtliga kandidater. I bildtillvalet på 10 poäng ingår mediekunskap endast i form av samtal om bild och reklam. Samtalen varierar, enligt den ansvarige bildläraren:

Ingen kurs kan urskiljas. Det blir olika profiler för varje klass.

Inom svenskan finns ingen obligatorisk kurs om medier och reklam. En sådan är emellertid under planering inför läsåret 1997/98 under rubriken "Ungdomskultur och mediekunskap". Den skall omfatta 5 poäng och kommer att vara obligatorisk för samtliga kandidater.

Mediekunskap och reklam ges förhållandevis stort utrymme i de samhällsorienterande ämnena. De blivande 1–7-kandidaterna får ca 20 lektioner i mediekunskap och 12 om reklam. De blivande 1–7-kandidaterna kan, om de är intresserade, fördjupa sig ytterligare i en 5-poängskurs om "Masskommunikation" (en av ett 10-tal alternativa kurser).

Umeå

I Umeå ges området mediekunskap och reklam ett förhållandevis stort utrymme.

Medieläraren, som är lärarutbildare både inom litteraturvetenskap och bild, har god överblick över vilken undervisning som ges. I enkätsvaret uppskattar han antalet lektioner som 1–7-kandidaterna får inom området till totalt 80–90. I ett uppföljande samtal ges följande bild av undervisningen:

Samtliga 1–7-kandidater får ca 40 lektioner utspridda på kurser bild och drama, film och video. Bildlärarna uppskattar att mediekunskap ägnas 3–4 poäng av en obligatorisk 5-poängskurs i bild för samtliga 1–7-kandidater.

1–7-kandidater med inriktning svenska/SO får därutöver 35–40 lektioner fördjupad kunskap i massmedier med betoning på filmhistoria, video, massmedier.

Så här kommenterar en annan lärarutbildare i Umeå:

Det går inte att bedriva undervisning inom området om man inte lidelsefullt intresserar sig, ser så mycket film och video som möjligt och läser fackpress.

De blivande 4–9-lärarna får en gemensam baskurs där ca 30 timmar mediekunskap ingår. De blivande lärarna i svenska får dessutom en fördjupning med ytterligare 30 timmar.

Karlstad

I Karlstad har utrymmet för mediekunskap minskat i den obligatoriska undervisningen sedan en tidigare obligatorisk kurs på 1 poäng i mediekunskap har lagts ner. I dag tycks det vara de blivande 4–9-lärarna i samhällskunskap som är den bäst tillgodosedda gruppen med ca 40 lektioner på området. Betoningen i den undervisningen ligger på massmediestrukturer och arbete med Tidningen i Skolan.

Inom ämnet svenska får de blivande 4–9-lärarna läsa om barn och ungdom i medieåldern.

Inom ramen för bildämnet är undervisningen i mediekunskap mycket ringa. Varken de blivande 1–7- eller 4–9-lärarna får någon undervisning att tala om. Lärarutbildare i bild har hittills förgäves drivit frågan om ökad undervisning. De två bildlärare som besvarat enkäten kommenterar.

En svårighet är att få gehör för att ovanstående frågor är viktiga inom lärarutbildningen. Didaktiska aspekter inom ämnesområdet saknas. Mer forskning behövs kring mediepädagogik.

Från Karlstad var det till att börja med svårt att få in några enkätsvar överhuvudtaget med hänvisning till att kursplanerna inte tog upp något om mediekunskap. När bildlärares svar om den blygsamma undervisningen så småningom inkom och lärare inom ämnet samhällskunskap fick kännedom om detta växte genom kompletteringar en mer fullständig bild av undervisningens omfattning fram. Undersökningen har lett till att lärarutbildarna har inlett en diskussion om mediekunskapens utrymme i utbildningen.

Lund/Malmö

Malmö är den lärarutbildning som inkommit med flest svar. Tio lärarutbildare besvarade enkäten och två av dem har också kommenterat den första sammanställningen.

I Malmö får de blivande 1–7-lärarna en baskurs på 3,5 poäng i bild där mediekunskap och reklam tas upp. 1–7-kandidaterna med fördjupning svenska/SO får undervisning i film/TV/video och radio inom ramen för en 6-poängskurs i litteratur. 1–7-lärare med inriktning bild får undervisning i foto/video samt analys av reklambild.

Blivande 4–9-lärare i svenska läser 3 poäng teater, film och massmedier. Bildundervisningen för samtliga 4–9-lärare omfattar 4 timmar.

En bildlärare kommenterar så här:

Detta är ett mycket intressant ämne som tangerar många ämnen i skolan. Det går ju inte att undervisa i något utan att mediekunskap kommer in. Vi har inom bildämnet för lite tid att fördjupa oss för vårt ämne innehåller så mycket annat. (...) Kanske skulle mediekunskap vara ett eget ämne.

En lärarutbildare i samhällskunskap tycker i stället så här:

Det är viktigt att mediekunskapen integreras i det övriga stoffet och inte blir någonting för sig själv, ytterligare ett eget ämne.

Linköping

Inom lärarutbildningen i Linköping finns en engagerad medielärare, men paradoxalt nog har svaren därifrån varit få. Att inte fler än tre lärarutbildare (efter påtryckningar) tagit sig tid att besvara enkäten tror medieläraren beror på att ämnet inte känns viktigt. Det är ett lågprioriterat område som minskat i antal timmar jämfört med tidigare läsår.

Medieläraren spekulerar:

Kanske beror det också på att vi är många som är gamla på institutionen. Vi lever i en förgången tid.

Samma lärare kommenterar vidare:

Frågorna stressar mig. De förstärker min förtvivlan över att vår mediekunskapsundervisning är så dålig (kort).

Han har själv skrivit en bok i ämnet (Medier, undervisning och information) som används i medieutbildningar bl.a. i Luleå. Våren 1995 var boken under omarbetning för att uppdateras.

Övriga i Linköping som besvarat enkäten är en lärarutbildare i samhällskunskap, som framför allt betonar användningen av medier i undervisningen om olika länder, samt en lärare i röst- och talvård.

Uppsala

Moment av mediekunskap finns inskrivna i kursplanerna för bild och samhällskunskap. Det är inom ramen för dessa ämnen som den huvudsakliga undervisningen på området ligger.

I utbildningen av både blivande 1–7- och 4–9-lärare ingår en obligatorisk estetisk kurs i bild på 8 poäng varav ca 1,5 poäng avser videoproduktion, bildtolkning och filmens berättarteknik.

Alla 1–7-lärarna går dessutom en 10 poängskurs i Bild, Idrott, Musik där samtliga deldokument redovisas i form av medieproduktioner.

De medieintresserade kan, om de vill, därefter fortsätta med en 20 poängskurs om foto, video, multimedia, bildanalys och konsthistoria. Bildtolkning uppfattas i Uppsala som en viktig del av alla lärares utbildning.

Mediernas struktur och medieteori ingår i utbildningen för blivande 4–9-lärare i samhällskunskap.

Enkätsvaren från fyra lärarutbildare visar att samtliga kandidater på 1–7-utbildningen får något mer undervisning om medier i bild och svenska/SO än 4–9-kandidaterna.

Kursmoment om metodik i svenska/SO behandlar mediekunskap med tonvikt på tidningen i skolan, tidningssvenska och tidningarnas roll. Detta gäller för såväl 1–7- som 4–9-kandidaterna.

Stockholm

Vid Lärarhögskolan i Stockholm bedrivs undervisning i mediekunskap inom institutionen för samhällsvetenskap och humaniora samt inom institutionen för bild, drama, idrott och musik.

Prefekten för institutionen för samhällsvetenskap och humaniora kommenterar kursplanerna så här:

Samtliga övergripande moment angående mediekunskap och reklam genomsyrar utbildningen och har därför inte poängsatta delar.

Enligt kursplanerna får samtliga 1–7-kandidater kunskap om AV-hjälpmedel (ingår i en 30-poängskurs i metodik och praktik.)

Samtliga blivande 4–9-lärare läser om massmedias sociala betydelse och särskilt om ungdomars massmediekonsumtion (ingår i en 5-poängskurs i sociologi).

Institutionen för bild, drama, idrott och musik (BDIM) beskriver genom prefekten sin verksamhet inom området så här:

Institutionen för bild, drama, idrott och musik arbetar med grundutbildning, fortbildning, forskning och utvecklingsarbete inom det praktiskt-estetiska området och IT-media. Vid institutionen finns lärare i bild, drama, idrott/rörelse, musik, träslöjd och IT/media. Flera av institutionens lärare har varit med i arbetet med den nya läroplanen Lpo 94. De två citerade satserna ur läroplanen kring kunskaper om medier och deras roll samt skapandeprocessen är centrala områden inom institutionens kompetensområden.

Kursen ”Kultur och kommunikation” (5 poäng) ges till samtliga studerande i grundskolläroplanen 1–7 och

4–9 under åk 1. Kursen har getts under tre år. I kursen ingår inspirationsdagar som sedan följs upp med litteraturstudier och arbete (bl.a. egna produktioner) i mindre grupper. En av inspirationsdagarna har varje år ägnats media. Två år har vi visat filmen "God afton herr Wallenberg". Kjell Grede har själv gett en föreläsning i anslutning till filmvisningen. Han har då behandlat filmens tema. Det tredje året höll Tomas Koppfeldt från Dramatiska institutet en föreläsning med exempel kring mediernas språk.

Efter inspirationsdagarna ingår en obligatorisk kortare produktion då studenterna skall gestalta sina tankar och idéer i text, bild, musik, drama eller media. Många studentgrupper har inspirerats att använda video i produktionsavsnittet i kursen.

I grundskollärautbildningen 1–7, praktisk estetisk variant ingår "Bild i massmediesamhället" som en 5-poängskurs i ett totalt block omfattande 25 poäng. Denna kurs finns också som valbar kurs termin 6 för samtliga grundskollärarstuderande.

Under den valbara terminen erbjuds också en 10-poängskurs kring IT och media där Institutionen för Samhällsvetenskap och Humaniora står för 5 poäng massmediekunskap och BDIM-institutionen för 5 poäng praktisk mediaproduktion.

Institutionen erbjuder även ett antal IT/mediakurser som fristående kurser och valbara kurser för såväl studenter som skolpersonal.

BDIM-institutionen har under de senaste åren fördjupat sin samverkan med Dramatiska institutet. Ett exempel på detta är att institutionen har ansvarat för 10 poäng av kursen

Media-estetik-pedagogik – en fortbildningskurs för lärare i grundskola och gymnasium. Studerande kan läsa vidare 11–40 poäng vid DI.

BDIM-institutionen kommer 1996–97 att genomföra en kurs kring Media-estetik-pedagogik som fortbildningskurs för lärare i samhällskunskap på gymnasiet. Kursen är ett led i att utveckla kompetensen att arbeta med media och IT i samhällsämnena. Ett långsiktigt mål är att erfarenheterna skall leda till förändring av gymnasieläroterutbildningen. Detta projekt har finansierats med medel från Skolverket.

BDIM-institutionen startar höstterminen 1996 ett fullskaleprojekt med 90 studenter i grundskolläroterutbildning 1–7, praktisk estetisk variant. Projektet syftar till att utveckla erfarenheter för en förnyelse av läroterutbildningen och kommer att i hög grad arbeta med IT-mediafrågor – för kommunikation, lärande och egen produktion. Dessa studenter kommer att få avsevärt större kunskaper inom medieområdet jämförbart med de som följer den vanliga utbildningen. Projektet kommer att pågå 3,5 år.

BDIM-institutionen har under 1995 fått en bitr. professor, Lars Lindström. I det forskningsprogram som nu är under utarbetande finns frågorna kring medieområdet med. Huvudteman i forskningsprogrammet berör målskrivning och utvärdering, den skapande processen, värderingsfrågor, estetiska och etiska frågor.

Institutionen har byggt upp en omfattande kompetens inom IT-området. Vi är på väg mot en bredare syn på IT/mediaområdet. Kurserna inriktas på att ge såväl praktisk kunskap att hantera redskapen för IT-mediaproduktion, men också att reflektera kring innehåll och värderingsfrågor.

Denna utveckling kommer att prägla flera av de ovan beskrivna projekten.

Kompletterande uppgifter från lärarutbildare inom institutionen har inte gått att få fram.

Göteborg

Den medieundervisning lärarkandidaterna får vid Göteborgs lärarhögskola avser främst de blivande svensklärarna i åk 4–9. I denna utbildning ingår en kurs om medier, drama och film samt en kurs i textanalys (4 poäng) där bl.a. reklamtexter analyseras.

På fakultetskansliet för konst och humaniora beklagar man att undervisningen inte också omfattar 1–7-lärarna. Den vi haft som kontaktperson anser att mediekunskap och reklam allmänt borde få större utrymme inom de samhällsorienterande ämnena.

Enkätsvaren från fyra lärarutbildare visar att mediekunskap och reklam är områden som integreras med den övriga undervisningen. En svensklärare uppskattar att eleverna får totalt 10–20 lektioner medan övriga lärare avstår från att uppskatta tiden.

Blivande 1–7-lärare, som väljer inriktning bild, undervisas även i den rörliga digitala bilden.

Vid lärarhögskolan i Göteborg är man våren 1996 på väg att förbättra undervisningen på området. I en komplettering till lägesbeskrivningen berättar vår kontaktperson:

(...) vi avser att låta en arbetsgrupp, inrättad i syfte att se över innehållet i de tvärvetenskapliga/gemensamma kurserna i lärarutbildningen, (dels de gemensamma för alla studenter, dvs. såväl inriktning 1–7 som inriktning åk 4–9

och gymnasieskolan, dels kurser som riktar sig mer entydigt till en av dessa studerandekategorier), få i uppgift att bl.a. beakta medieundervisningen, i syfte att alla studenter får en orientering i mediekunskap/ungdomars mediebruk och en orientering i att tolka de olika mediernas "texter". Denna orientering bör kunna följas av fördjupningsmoment i olika ämnen. Speciellt i svenska bör detta inslag förstärkas.

Örebro

Medan övriga högskolor våren 1995 antingen hade utbildning både av 1-7- och 4-9-lärare eller enbart för 1-7-lärare bedrevs vid lärarhögskolan i Örebro utbildning enbart av 4-9-lärare.

Inga lärarutbildare besvarade enkäten. Muntligt per telefon berättade dock en av utbildningsledarna att samtliga 4-9-lärare våren 1995 gick en praktisk-pedagogisk kurs (5 poäng) där mediefrågor ingick, bl.a. ungdomssocialisation med Olle Holmbergs bok "Ungdom och media" i kurslitteraturen. I de fackdidaktiska kurserna ingick vidare frågor om hur man kan använda massmedier som läromedel.

Inom ämnena svenska, SO och bild ingår mediekunskap totalt i mycket begränsad omfattning. Området saknas helt i kursplanerna.

Sammanfattningsvis är det svårt att urskilja någon enhetlig linje i undervisningen i mediekunskap hos de olika institutionerna, som ansvarar för lärarutbildningen. Sammanhanget där mediekunskap kommer in varierar. Tillfälligheter tycks avgöra vilka kurser som behandlar medierna och rubrikerna skiftar från ort till ort.

Den otydliga avgränsningen gör området svåröverskådligt även för de programansvariga.

Vi kan naturligtvis ha missuppfattat delar som borde varit med i denna detaljerade beskrivning. Men huvudintrycket är att den utveckling som pågår rymmer motstridiga drag. Positivt utvecklingsarbete pågår på flera orter samtidigt som tidigare obligatoriska kurser läggs ner och ersätts av frivilliga tillvalskurser. Många blivande lärare kommer att lämna sin utbildning utan någon förberedelse för medieundervisning.

Att diskutera:

På vilka orter ligger lärarutbildningen långt fram när det gäller medieundervisningen? Vad är en "godtagbar nivå" i sammanhanget? Vilka mål är rimliga att sätta upp för ett lokalt utvecklingsarbete?

Kapitel 4

VAD VILL POLITIKERNA?

För att åskådliggöra politikernas tankar om ämnesområdet mediekunskap och deras förhoppningar på lärarutbildningen skickade vi ett antal frågor till ledamöterna i riksdagens utbildningsutskott (bilaga 3) samt till utbildningsminister Ylva Johansson.

Vi har också gått igenom de delar av IT-propositionen, 1995/96:1925, som behandlar skolan och lärarutbildningen och återger kortfattat de motioner som lämnats med anledning av dessa förslag.

I det följande redovisas först uppfattningarna inom utbildningsutskottet. Från varje parti skickade en av de ordinarie ledamöterna in svar. Från Folkpartiet fick vi dessutom in synpunkter från en av suppleanterna. Samtliga svar redovisas i sin helhet.

Ett eget kunskapsområde?

Fråga 1. Anser Ni att mediekunskap skall finnas som ett eget kunskapsområde – obligatoriskt för alla – inom lärarutbildningen? Om ja –

- vilken omfattning (antal veckor)?
- vem/vilka skall ansvara för området (lärarkategori)?
- behövs speciella mediepedagoger (utbildade t.ex. på Dramatiska institutet)?

Ja. Omfattningen är svår att precisera, ca 5 veckor. Även om det är ett eget kunskapsområde bör det kombineras med svenska. Lärare i svenska, journalister, bildlärare, musikalärare, författare, filmare, serietecknare, musiker kan förstärka utbildningen.

Mediepedagoger?

Nej, bättre ge flera lärarutbildare mediepedagogik.

Inger Davidsson, (kd)

Det är viktigt att lärarstudenter får möjlighet att lära sig om media under sin studietid. En kortare kurs på några veckor där det fokuseras på media anser vi vore önskvärt. Framför allt tycker vi att det för lärarstuderande skall finnas tillgång till mediatek under hela studietiden. Så att kunskaper om media utnyttjas när de gör praktik och redovisningar och när de gör sitt examensarbete. Mediekunskap bör kunna användas mycket praktiskt t.ex. i utformningen av läromedel. Vi vill också starkt betona vikten av en skolning i mediekritiska perspektiv.

Vi tror inte att det behövs en ny lärarkategori för kursen i mediekunskap. Det finns lärare som undervisar i drama, bild, video, data och liknande redan knutna till lärarhögskolor.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Mediakunskap, bild och bildanalys är viktiga områden eftersom media och bild tar en så stor plats i samhället och är så mycket mera påträngande än tidigare.

Omfattningen av mediekunskap/bildkunskap i timmar under en lärarutbildning har jag ingen uppfattning om, inte heller vem/vilka yrkeskategorier som skall svara för undervisningen.

Margitta Edgren, (fp)

Det står tydligt uttalat i läroplanen att eleverna skall ha kunskap om och kunna analysera, kritisera och använda media. Det är då självklart att det skall ingå i lärarutbildningen. Omfattningen är svår att ange i timmar eller veckor. Det måste däremot ingå i varje enskilt ämne svenska, historia, samhällskunskap, religion, bild och musik. Det ankommer då självklart på rektorn vid lärarhögskolan att se till att de som undervisar i dessa ämnen verkligen gör det. Dramapedagoger används i dag i svenskundervisningen och det vore naturligtvis också möjligt att använda mediepedagoger.

Siri Dannaëus, (fp)

Mediekunskap är något som alla lärare behöver i dag. Erfarenheten är att om ett område inte anges i någon kursplan inom lärarutbildningen är det föga troligt att kandidaterna får någon undervisning i ämnet. Den moderata utbildningskommittén har inte diskuterat lärarutbildningarnas innehåll vad avser mediefrågorna.

Beatrice Ask, (m)

Centerpartiet anser att det är viktigt att skolan tar upp och undervisar i mediekunskap, inte minst med tanke på att våldsutbudet inom media har ökat. Detta har vi också påpekat i ett antal motioner till riksdagen.

Andreas Carlgren, (c)

Mediekunskap skall självklart finnas med inom lärarutbildningen. Det är emellertid knappast något enskilt ämne utan ingår i en rad olika sammanhang. T.ex. i undervisningsmetodiken där varje lärare bör vara så pass hemma med tekniken att de kan använda den i undervisningen, i psykologiundervisningen där påverkansfrågorna skall tas upp i samband med attitydbildning, hur värderingar formas, socialpsykologisk påverkan etc. inte minst med tanke på hur eleverna skall ges kunskaper så att de inte står försvarslösa inför mediepåverkan och reklam i olika former, i de estetiska ämnena för att förstå och kunna hantera nya konstnärliga domäner, i filosofi och kunskapsteori som tillämpningsområde för analys av etiska frågor och kritiskt tänkande, etc.

Gunnar Goude, (mp)

Den politiska uppgiften i detta sammanhang är att formulera de mål som skall gälla för skolan och den undervisning som bedrivs. Likaså är det en politisk uppgift att fastställa de olika examensbeskrivningar som lärarhögskolorna har att arbeta efter, och målen för lärarutbildningen. Ansvaret för att målen uppfylls samt att lärarna fyller de krav som examina kräver, ligger hos respektive högskolas ledning. Det är också av stor vikt att man på lärarhögskolorna följer utvecklingen i grund- och gymnasieskolan, för att kunna utveckla utbildningen i harmoni med den som sker i skolan.

Jan Björkman, (s)

Samtliga partier tycks positiva och intresserade av att mediekunskapen skall komma in i lärarutbildningen.

Någon majoritet för att göra det till ett eget ämne med egen kursplan, preciserat tidsmässigt utrymme och specialkunniga lärare finns däremot inte. Den kompetens som finns inom lärarutbildningarna i dag anser man bör räcka till.

Att diskutera:

Hur svarar den medieutbildning som ges inom Er lärarutbildning mot de här förhoppningarna? Finns den kompetens som behövs? Vem/vilka överblickar området?

Vår uppfattning utifrån studiens resultat är att utan precisering kommer området inte att komma in i lärarutbildningen. Erfarenheten hittills ger på denna punkt klart besked. Vackra ord och fina formuleringar i läroplanen räcker inte för att påverka lärarutbildningen. Kursplaner med klara ämnesbeskrivningar behövs för att ge de blivande lärarna ett innehåll motsvarande intentionerna i läroplanen. Dessutom tror vi att särskilda mediepedagoger behövs. Vår erfarenhet är att lärarutbildarna är specialiserade och ”brinnande” för andra områden än just medieundervisningen och att de därför inte kommer att driva frågan om mediekunskap.

Vem/vilka skall avgöra inriktningen?

Fråga 2. Är det statens uppgift att precisera områdets omfattning och inriktning eller skall detta göras på respektive lärarhögskola? Om staten – hur då? Om lärarhögskolorna – vem/vilka? – hur?

Vi anser att utbildningsenheterna själva måste ges stora möjligheter att utforma utbildningen, men är för närvarande bekymrade över de brister vi hittills kunnat notera vad gäller lärarutbildningens uppföljning av riksdagsbeslut om läroplaner m.m.

Beatrice Ask, (m)

Läroplaner styr undervisningen och är antagna av riksdagen. Det är tjänstemännens uppgift att följa dem.

Siri Dannaeus, (fp)

Att utbildningen skall uppfylla de mål som är beslutade, är givetvis ett självklart krav, oavsett vilket av målen det handlar om. Är det så att något inte är tillfyllest är det viktigt att göra lärarhögskolornas ansvariga uppmärksamma på de brister som finns. Det är respektive skolas uppgift och skyldighet att arbeta på sådant sätt att bristerna avhjälpas.

Jan Björkman, (s)

Vi anser att det är viktigt att lärarutbildningen har en bra utbildning i mediekunskap och att man verkligen jobbar med dessa frågor. Vi vill dock inte lägga oss i utformandet av lärarutbildningen. Det måste vara upp till lärarhögskolorna själva att ansvara för och utforma utbildningen på bästa sätt.

Andreas Carlgren, (c)

Staten bör ange vissa minimikrav. Varje lärarhögskola får sedan precisera omfattning och inriktning. Eleverna bör ges hög grad av inflytande.

Inger Davidsson, (kd)

Riksdagen kan i dagsläget i första hand stödja verksamheter med medieanknytning genom anslag och lagstiftning men framför allt genom att uttala riksdagens förväntningar vad gäller olika myndigheters agerande på området. Lärarhögskolorna har det största ansvaret för att modernisera undervisningen så att den kan möta det moderna samhällets krav och ge ungdomarna en god förberedelse inför det som de möter som unga och vuxna. Hit hör självklart mediekunskap.

Gunnar Goude, (mp)

Decentralisering har varit en tydlig utvecklingstendens inom den högre utbildningen de senaste åren. Vi tycker inte att det finns anledning att göra undantag för området mediekunskap. Staten fastställer långsiktiga mål och riktlinjer men det är skolorna som ansvarar för att de uppfylls. Samtidigt är lärarutbildningen ett av de styrinstrument som staten fortfarande har. Staten bör inte skriva kursplanen för mediekunskap. Det gör man inte för något annat ämne. Däremot kan staten påverka till exempel genom att göra utvärderingar av olika aspekter av utbildningen för att se hur det uppfyller målen.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Ledamöterna tycks helt eniga. Att formulera omfattning och inriktning av området är inte en statlig uppgift utan skall ske lokalt inom varje lärarutbildning. Ansvaret vilar i första hand på dem i ledande ställning.

Att diskutera:

Hur skall medieutbildningens omfattning och inriktning preciseras hos Er? Vilka institutioner kan tänkas bidra? Vem/vilka skall ansvara för uppföljningen?

Resultaten i vår studie antyder att decentraliseringen och uppsplittring av lärarutbildningen är ett problem inte bara för medieundervisningen utan för alla ämnesövergripande kunskapsområden. Utan mycket tydliga krav i examensordningen är det svårt att tro att mediekunskapen skall få något utrymme. Den tenderar ständigt att ramla mellan stolarna.

Kvalitetsfilm?

Fråga 3. Finns det någonting som Ni inom ert parti tycker är speciellt angeläget vad gäller innehållet? (Kvalitetsfilm? Forskningsanknytning? Praktiska färdigheter? Etik?)

Med tanke på att det samhälle vi lever i blir alltmer informations- och medietätt, är det angeläget att mediakunskapen är mångfacetterad. Inte bara av det faktum att TV och radio har fått ett bredare utbud, utan också att elektroniska medier blir allt vanligare, ställs det högre krav på oss alla att kunna välja, analysera och omvandla informationen till kunskap. Ur den aspekten är det viktigt att skolan, och därmed lärarna, har sådan kunskap om media och dess funktioner, att de kan förmedla ett kritiskt granskande tankesätt. Samtidigt är det viktigt att lärarkåren även har praktisk

kunskap om olika mediaformer så att de kan användas som instrument i undervisningen.

Jan Björkman, (s)

Det är angeläget att det ingår en skolning i mediekritiska perspektiv. Skolan har en viktig uppgift i att stödja och handleda eleven när det gäller att finna information och inte minst i att ge stöd för att omvandla information till kunskap och att värdera information och sätta in den i större förklaringsmönster. Kunskaper och erfarenheter av IT-tillämpningar i det pedagogiska arbetet är viktigt.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Det finns ingen partilinje i frågan. Personligen anser jag att lärarutbildning (och fortbildning) i detta avseende måste koncentreras på den typ av media som ungdomar använder.

Beatrice Ask, (m)

En personlig uppfattning är att man lätt glömmer bort den etiska diskussionen, därför har jag lagt till ämnet religion vilket ni inte har med i er bilaga. Där är samtalet i livsfrågor en av de centrala delarna i läroplanen och just då våld i olika former kommer här på ett naturligt sätt in i undervisningen.

Siri Dannaeus, (fp)

Innehållet är mycket viktigt. Det handlar om att avslöja t.ex. glorifierande våld, att kunna visa syften och påverkansmöjligheter med reklam. Den etiska inriktningen är avgörande för resultatet. Människovärdesprincipen måste vara vägledande. Media bör ses som ett medel att motverka företeelser som mobbning, främlingsfientlighet, rasism. Språkets betydelse bör lyftas fram. Att ge skolan beredskap att diskutera vad som är god kvalitet och att ge kunskap om mäns och kvinnors olikhet för att undvika t.ex. kvinnoförnedring är andra viktiga aspekter. Forskningsanknytningen är självklart viktig. Tänkbara områden är - Hur påverkar underhållningsvåldet pojkar respektive flickor? Hur upprätthålls den enskildes integritet i ett mediedominerat samhälle?

Inger Davidsson, (kd)

Det är i dag ett faktum att det verklighetsanknutna våldet i form av inslag i nyhetssändingar och det s.k. underhållningsvåldet har ökat. Med förbättrade kommunikationsmöjligheter har förekomsten av nyhetsbilder från t.ex. olyckor och krig ökat och med det växande antalet TV-kanaler har antalet våldsskildringar totalt sett ökat. Det är uppenbart att vissa barn har tagit efter det våld som de sett på TV och sedan härmat detta i en till synes oskyldig lek. För vissa barn är det svårt att se och förstå att det underhållningsvåld de ser på TV inte är verklighet. De invaggas i en falsk trygghet om att våldet inte skadar. I ett arbete med att minska medievåldet handlar det bl.a. om vilka etiska regler som programföretagen har och vilken policy de har i fråga om programutbudet. En annan viktig del är hur skolan tar upp och undervisar i mediekunskap. Att diskutera och resonera om media borde vara en självklarhet i skolan. Genom att ta upp problemen ökar man elevernas förståelse och förmåga att skilja mellan verklighet och fantasi.

Andreas Carlgren, (c)

Etiska frågor vad gäller användningen av massmedia, IT etc. Ökad psykologisk försvarsberedskap hos barn och ungdom inför dessa nya påverkansformer. Utveckling av mediekunskapen för att rätt använda olika medier i undervisning, inte minst för svagare elever, t.ex. elever med specifika läs- och skrivsvårigheter. Ur jämställdhetssynpunkt är det viktigt att skolan tar ansvar för att alla elever får tillgång till de nya medierna. Konstnärligt – genom de markant ökade möjligheterna att få in konstnärliga processer över tid, vilket inbjuder till upplevelser och analyser av dynamiska förlopp, rytmiska processer, spänningar mellan enheter i tidssekvenser, metaforer i tidsförlopp etc.

Gunnar Goude, (mp)

Etiska frågor synes vara det som engagerar mest. En skolning i mediekritiska perspektiv förordas. Skolan skall lära eleverna sovra i det stora medieutbudet. Ingen tar upp kvalitetsfilmen och betydelsen av att introducera den inom lärarutbildningen.

Att diskutera:

Vad innebär "skolning i mediekritiska perspektiv" konkret? Vad skall lärarkandidaterna göra? Analysera populärkultur? Eller är det genom att lära sig massmediernas historia som man som ung får det kritiska sinnelag som efterlyses? Finns det utrymme tidsmässigt för att introducera kvalitetsfilmen som ett pedagogiskt redskap?

Utifrån de erfarenheter vår studie gett är vi övertygade om att kompetensen från högskolornas avdelningar för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV) skulle kunna bidra väsentligt till medieundervisningen inom lärarutbildningen. Det är svårt att förstå varför denna möjlighet utnyttjats i så begränsad omfattning hittills.

Kanske är det rent av medieforskarna – de som har de teoretiskt sett viktiga kunskaperna om medierna – som i samverkan med lärarutbildarna skall formulera områdets inriktning?

Från MKV-institutionernas sida finns ett intresse för samverkan. Många som är verksamma där skulle säkert finna det naturligt att också definiera området för skolan, dvs. att formulera ett slags ABC för mediekunskapen inom de närliggande lärarutbildningarna.

IT- och/eller medieutbildning?

Fråga 4. Hur ser Ni inom ert parti på relationen mellan traditionell medieutbildning (kunskap om press, radio och film/TV) och den satsning som nu sker på IT? Hur kan de olika fälten integreras? Bör de integreras?

De är integrerade vare sig man vill eller inte. Tekniken är fortfarande så ny inom IT att den måste dels erövrats och dels avslöjas innan dess möjligheter kan framstå utan påhäng av teknikförtjusningens första dimmor.

Gunnar Goude, (mp)

De är redan integrerade. IT utvecklas hela tiden. Jag kan läsa tidningen på datorn. Bilderna blir mera utvecklade osv. Etiken är viktig även när det gäller IT-användningen. Att sprida förtal, vålds- och barnpornografi, uppmaning till kriminell handling osv. är lika förkastligt på IT som på vanligt papper.

Inger Davidsson, (kd)

Vi anser att IT bör integreras. Det är viktigt att de lärare som skall föra ut IT till eleverna särskilt beaktar skillnaderna mellan pojkars och flickors sätt att närma sig tekniken.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Jag ser IT som ett verktyg, det innebär att det inte skall särbehandlas utan integreras i all undervisning liksom annan mediakunskap. Att vi just nu trycker så hårt på IT-kunskaper är att skolan har halkat efter i utvecklingen vilket ju knappast är en god grund för framtida yrkesarbeten där IT finns på alla nivåer som ett självklart verktyg. Dessutom minskar elevernas uppskattning/respekt för skolans förmåga att förmedla kunskaper, färdigheter och förhållningssätt om sko-

lans lärare inte själva kan använda moderna verktyg och arbetssätt i sin pedagogiska uppgift.

Margitta Edgren, (fp)

IT bör ses som ett medel och ett redskap för att söka kunskap och bör därför integreras i all utbildning och i alla ämnesområden. Skolan har ett särskilt ansvar för att ge elever likvärdig utbildning. Skolan måste då särskilt beakta att alla elever ges kunskaper om och förtrogenhet att använda IT oavsett bakgrund. Vi vill i detta sammanhang poängtera vikten av att IT-utbildningen utformas på bästa sätt inom lärarutbildningen.

Andreas Carlgren, (c)

Eftersom bristerna när det gäller medieutbildning generellt är stora, ifrågasätter jag om man kan tala om "traditionell medieutbildning". Inom ramen för många IT-projekt ingår kunskap om bild etc. på ett utmärkt sätt. Möjligen innebär framför allt arbete med multimedia ett ökat intresse för frågorna.

Beatrice Ask, (m)

Hur och om IT- och medieutbildningen skall integreras är i första hand en fråga för de högskolor/universitet som anordnar lärarutbildningarna. Naturligtvis har utbildningsanordnarna i arbetet att iakttaga de examensbeskrivningar och mål som är ställda, och även hur arbetet med dessa områden bedrivs i skolorna. Vi kan dock inte se att det skulle finnas hinder för att sammanfoga dem i de områden där det gör sig möjligt. Redan i dag är gränsen för var det ena slutar och det andra börjar inte helt tydlig.

Jan Björkman, (s)

Samstämmigheten är tydlig. IT och mer traditionell medieutbildning (den som gäller press, radio, film/TV/video) ses som ett integrerat ämnesområde inom lärarutbildningen och skolan.

Att diskutera:

Ser Ni, liksom utbildningsutskottets ledamöter, kunskapen om press, radio, film/TV/video och datateknologi/IT som delar av samma helhet? Konsekvenser? Hur skall de resurser till lärarutbildning och skola som för närvarande öronmärks för IT räcka till? Hur görs prioriteringen mellan de olika ämnesinstitutionerna hos Er?

Vår erfarenhet är att man inom lärarutbildningens olika institutioner sällan räknar in den mer traditionella mediekunskapen när IT diskuteras. Få är de som t.ex. tänker på analyser av amerikansk action-film i sammanhanget. Lika få är de som tänker på analyser av reklam eller på källkritik. De tekniska aspekterna av IT däremot är praktiskt taget alla vi kommit i kontakt med mycket intresserade av. Det är IT-satsningens första självklara del.

Fråga 5. Regeringen avsikt (prop. 1995/96:125) är att samtliga som erhåller lärarexamen skall ha kunskaper om och egna erfarenheter av hur IT kan användas i undervisningen. Ca 15 miljoner kronor ställs till förfogande för utbildningsinsatser för lärarutbildare. Hur ser Ni på denna satsning? Finns det anledning att öronmärka en del av summan till medieundervisning, ge satsningen på IT ett kulturinnehåll?

Satsningen på informationstekniken i både skolor och på lärarutbildningarna är nödvändig. För att klara av en av skolans huvuduppgifter, att ge alla elever en likvärdig utbildning, finns här en stor utmaning. Med tanke på att det kommande arbetslivet för dagens barn och även möjligheten att delta som aktiv medborgare i samhället, kommer att kräva kunskaper i IT-användande, har skolan ett stort ansvar. Vi ser skolan som det viktigaste verktyget för att i dag och i framtiden överbrygga kunskapsklyftor i vårt samhälle.

I dag är förhållandena vad gäller kunskap om och användande av IT mycket varierande mellan olika skolor och även mellan olika lärarhögskolor. I ljuset av det är det angeläget att skapa ett aktivt intresse för informationsteknik. Några steg i den riktningen är just utbildningen av lärarutbildare och fortbildning av lärare. Så är också förslagen om uppbyggandet av IT-strategier för skolan och skapandet av ett nätverksbaserat resurscentrum för att främja framväxten av IT-baserade läromedel/läromedia. Vi vill här framhålla att det inte handlar om tekniken IT i första hand, utan om det samma som ett redskap i undervisningen. Det är en fråga som till stor del handlar om en förändrad pedagogik i skolan. Lärarens roll kommer alltmer att bli den som handleder

och stöder eleverna, istället för att som i dag vara undervisande.

Jan Björkman, (s)

Vi stödjer regeringens förslag att satsa på fortbildning av lärarutbildare på IT-området. Användningen av tekniken mer än tekniken i sig bör fokuseras. Mot bakgrund av detta kan det vara bra att öronmärka en del av summan för att ge IT-satsningen ett kulturinnehåll. Det är innehållet och inte formen som är det väsentliga.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Vi ser denna satsning som en symbolisk markering av att området är viktigt och att det ligger inom ramen för vad lärarutbildningarna snabbt skall plocka in som självklara moment och inte som någon tillfälligt populär specialitet.

Gunnar Goude, (mp)

Eftersom jag också vet att extra pengar har en förmåga att inspirera accepterar jag dessa 15 miljoner. IT-satsningen skall inte ha speciellt innehåll, tekniken skall användas som verktyg i alla lämpliga ämnen och därför skall lärare lära sig att pedagogiskt använda IT.

Margitta Edgren, (fp)

Det är mycket viktigt att lärarna åtminstone ligger i fas med merparten av eleverna. Äldre lärare förväntar sig att de nya har utbildningen. Fortbildningen behövs för de äldre. Bra att IT-utbildning för lärare äntligen kommer igång. Det är en god satsning att öronmärka en del av summan för en kultursatsning. Blivande lärare måste ha mycket träning i analytisk förmåga för att främja en god kultur. Om inte pengar öronmärks får lätt tekniken övertaget. Vad vi saknar i dag är filosofi, som kan förklara och ge förståelse för vad en god etik är.

Inger Davidsson, (kd)

Vi moderater anser att utbildning om och användning av moderna media naturligt skall ingå i lärarutbildningen. Det behövs inga särskilda pengar för ändamålet. Tvärtom ger det intryck av att satsningen skulle vara speciell, när det är något som naturligt bör ingå.

Beatrice Ask, (m)

Majoriteten av utskottets ledamöter anser att IT-satsningen inom lärarutbildningen är rimlig och tycks även acceptera den angivna summan, 15 miljoner kronor. Kultur- och innehålls-aspekter är det centrala för samtliga. Användningen av tekniken, mer än tekniken i sig själv, bör fokuseras.

Att diskutera:

Hur överensstämmer de här förväntningarna från utbildningsutskottet med den verklighet som gäller hos Er? Hur balanseras utvecklingen av de olika ämnena och ämnesundervisningen mot de krav den nya tekniken ställer och de möjligheter den ger?

Eftersom majoriteten av utskottets ledamöter i sin syn på IT avser medier i vid mening är intresset för att öronmärka en del av IT-pengarna till mer traditionell medieundervisning obefintligt. Mediekunskapen ingår så att säga redan från början. Beskedet från politikernas sida är positivt. IT-satsningen just nu tycks innebära ett ovanligt gynnsamt läge för mediekunskapen att ta plats inom lärarutbildningen.

Fråga 6. Hur ser Ni på själva ”poängen” med medieundervisning? Varför skall det finnas i skolan (och lärarutbildningen)?

Medieutbildning borde ses som en rättighet och en medborgerlig förutsättning för den demokratiska kvaliteten i det offentliga samtalet. Skolan har en viktig uppgift i att stödja och handleda eleven när det gäller att värdera information och sätta in den i större förklaringsmönster.

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Därför att media spelar en stor roll i livet, är så påträngande att ingen kan värja sig. Det gör att barn tidigt behöver lära sig att ifrågasätta både vad som sägs och vad som visas i olika media och att använda och sovra i utbudet av media.

Margitta Edgren, (fp)

Det är helt nödvändigt i vårt samhälle med alltmer av information - nyttig såväl som onyttig. Det etiska perspektivet i skolan handlar bl.a. om att bygga upp elevens självförtroende. Tryggheten i att kunna välja eller våga avstå är mycket viktig och behöver tränas i skolan. Eleverna måste lära sig att hantera ett budskap och värdera innehållet utifrån aspekter som gott och ont, rätt eller fel.

Inger Davidsson, (kd)

Det framgår av de nya läroplanerna m.m. som lades fram under moderat ledning i Utbildningsdepartementet.

Beatrice Ask, (m)

Demokratifrågan är det avgörande. Medieundervisning är viktigt för att kunna upprätthålla en fri opinionsbildning. Alla behöver lära sig att välja (och välja bort) i det växande utbudet.

Att diskutera:

Hur uppfattar Ni demokratifrågan i detta sammanhang? Spelar omsorgen om den fria opinionsbildningen någon roll i den IT-satsning som pågår på Er högskola?

Svaren hör naturligt ihop med vad ledamöterna uttryckt angående innehållet. Återigen betonas den etiska diskussionen. Den goda viljan är tydlig. Men de konkreta anvisningarna saknas. Är det en realistisk förväntan att tro att lärarutbildarna och skolans lärare skall fungera som fristående, kritiska intellektuella?

Bildämnets ställning?

Fråga 7. Ämnet bild har de senaste åren fått vidkännas kraftiga neddragningar vad gäller timtilldelning i skolan. Hur går det ihop med önskemålen om kreativt arbete i skolan, och hur går det ihop med bildlärares ansvar när det gäller medieundervisningen? Hur ser Ni på utrymmet för bildämnet i skolan?

Som läroplanen är uppbyggd är det upp till lärarna och skolan att prioritera. Jag inser att detta är svårt men vi politiker har så stor tilltro till lärarnas professionalitet och vilja till samarbete att jag vill tro att man i skolorna löser detta och ger bild det utrymme som krävs för att nå målen för ämnet. Inom ramen för 1 320 klocktimmar under nio år skall flera ämnen nå målen (bild, hemkunskap, idrott och hälsa, slöjd). Det kräver nya samarbetsformer och nya sätt

att integrera ämnen. Jag har hört talas om skolor där bild och svenska integreras och på andra slöjd och matte.

Margitta Edgren, (fp)

Inom ramen för elevens fria val och skolans profilering finns i dag möjlighet att öka timmarna i olika ämnen, som t.ex. ämnet bild. Varje skola bedriver sin egen arbetsplan utifrån den nationella kursplanen. Det är upp till skolorna själva att ta ansvar och utforma utbildningen på bästa sätt.

Andreas Carlgren, (c)

Bildämnet är viktigt. Det genomgår en mycket kraftig förändring och griper in i alltfler ämnen. Här krävs alltså framför allt samverkan mellan olika ämnesområden och lärarkategorier för att bild- och ljudapplikationerna skall utnyttjas optimalt. Det kan säkert ske på olika sätt vid olika skolor. Tiden är inte mogen för en hård precisering i form av nya kursplaner eller timplaner, men inriktningen mot ett ökat utrymme för mediekunskap är alldeles tydlig.

Gunnar Goude, (mp)

Att skapa genom bilder kan ingå som moment i flera ämnen. Det utrymme som finns i dag räcker under förutsättning att inte bildlärarna ensam svarar för medieundervisningen.

Inger Davidsson, (kd)

Många ämnen har fått minskad timtid. Istället har eleverna fått ökat utrymme för eget val. Det är en riktig utveckling. Ämnesövergripande samarbete och ett förändrat arbetssätt i skolan kan ge mycket utrymme för ämnet utan att timantalet behöver öka.

Beatrice Ask, (m)

Den fråga som uppmärksammas här är intressant. Då riksdagen beslutade om de nu gällande läroplanerna reserverade vi i (s) oss mot minskningen av timantalet i de praktiska ämnena. Vi ansåg, då som nu, att det är viktigt att ha en god balans mellan de teoretiska och praktiska ämnesblocken, för att ge eleverna en god och stimulerande skol- och inlärningsmiljö. Ett sätt att gå vidare är att skapa möjligheter att undervisa och ge betyg i block med flera ämnen integrerade.

Det är angeläget att lärare samverkar sinsemellan och med eleverna för att på bästa sätt använda den tid som finns till förfogande. De verktyg som finns att tillgå, t.ex. media, bör kunna vara naturliga inslag även i teoretiska ämnen, för att på så sätt stimulera elevernas kreativitet och intellekt. Samtidigt vill vi betona vårt ansvar att som politiker noga följa de utvärderingar som görs av Läroplan 94. Om det skulle visa sig att det finns allvarliga brister är vi från socialdemokratiskt håll beredda att ta initiativ till förändringar.

Jan Björkman, (s)

Det finns ett nära samband mellan ett rikt och mångsidigt kulturliv och ett öppet och demokratiskt samhälle. Kultur, språk och identitet är inte en gång för alla givna utan formas och stöps om kontinuerligt. Därför är det viktigt att barn får möjlighet att vara kreativa. Bildämnet i skolan är väsentligt. Artikel 31:2 i FN:s barnkonvention lyder:

”Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika

möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet."

Britt-Marie Danestig-Olofsson, (v)

Självbestämmanderätten för skolorna betonas i dessa svar. Eftersom den är minst lika viktig som medieundervisningen uttrycker utskottets ledamöter inte någon uppfattning angående utrymmet för bildämnet. Någon neddragning, som följd av ett centralt fattat beslut, har inte skett. Ute på skolorna *kan* man komma överens om att ge bildämnet stort utrymme och även integrera det med andra ämnen.

Att diskutera:

Enligt bildlärarna själva minskar utrymmet för ämnet bild i skolan stadigt sedan flera år. Detta trots att medieundervisningen i huvudsak skall klaras av just inom det ämnet. Hur ser Ni på detta? Konsekvenser för lärarutbildningen?

Vår uppfattning är att bildämnet med fördel skulle kunna ges ett nytt namn, "bild och media" och att utrymmet för det i grundskolan borde vara större än vad det är för närvarande enligt timplanen.

På samma sätt som det i dag är fastslaget från statens sida att kommunerna är skyldiga att erbjuda eleverna ett visst antal timmar i svenska så borde det vara fastslaget att "bild och media" *i varje årskurs* skall ha utrymme. Samverkan med andra ämnen bör självfallet uppmuntras men inte på bekostnad av bildämnets få egna timmar.

Om mediekunskapen är så viktig som utbildningsutskottets ledamöter anger i de här svaren så borde rimligen också undervisningen i bild (och media) garanteras i timplanen. Vi är övertygade om att kunskapsområdet behöver en ”bas” ute på skolorna och i lärarutbildningen.

Sammanfattningsvis är vi förvånade över att den faktiska utvecklingen inom lärarutbildningen när det gäller medieområdet inte tycks vara i överensstämmelse med de föreställningar och de önskemål som finns bland utskottets ledamöter. Mediekunskapen som anses så viktig hör i praktiken inte hemma någonstans.

En närliggande förklaring är att de ordnade studiegångarna, som tidigare tydligt talade om vad som skulle ingå under år ett, respektive två och tre är borta och att det på många håll – som en följd av denna förändring – inte heller finns någon stark ledningsfunktion med ansvar för lärarutbildningens helhet.

Det går numera inte att utkräva ansvar av någon. Idén om att politikerna anger målen (läroplanen) och tjänstemännen (prefekter, ämnes- och institutionsföreträdare) ser till att de förverkligas är – när det gäller detta område – en illusion.

Utbildning för kunskapssamhället

Vad kommer då att hända med IT-satsningen?

Låt oss först se vilka målsättningar och förslag som lagts fram. Regeringens proposition 1995/96:125 om **Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik** innehåller ett helt kapitel om utbildning för och i kunskapssamhället.

Om skolan och lärarutbildningens roll kan man läsa följande:

Utbildningsområdet i vid mening är av stor betydelse för Sveriges möjligheter att utveckla informations- och kunskapsamhället. Det livslånga lärandet kan stödjas av en bred och utvecklad användning av IT inom utbildningen. Här krävs dock insatser på alla nivåer i utbildningsväsendet inklusive i vuxenutbildningen och i folkbildningen. Målet är att kunskaper om IT och om dess användningsmöjligheter förs in på alla nivåer i utbildningsväsendet inom tre år. (s. 26.)

För att utveckla formerna för IT-användningen i undervisningen behöver skolorna vägledning och stöd. Varje kommun bör därför upprätta en IT-strategi för skolan. Denna bör utvecklas i samklang med kommunens övergripande IT-strategi och bör ingå i dess skolplan. (s. 28.)

Beslutsamheten är imponerande. I detta sammanhang skall hela skolväsendet omfattas och tidsangivelsen är klar – tre år. Varje kommun *skall* upprätta en IT-strategi. Det är allvar.

Den traditionella medieundervisningen har aldrig hanterats på motsvarande sätt. Utifrån studiens resultat tror vi att det finns ett behov ute i landet av goda exempel från enskilda lärare och kommuner som lyckats inom det vida fältet medieutbildning. Erfarenheterna från t.ex. Piteå kommun där mediepedagogen Kristina Hansson med stöd av Skolverket nyligen avslutat ett projekt torde ha stort intresse. I Piteå har samtliga högstadieskolor utrustats med minimedieverkstäder och samtliga lärare i kommunen fått grundläggande medieutbildning.

Satsningen i Piteå har varit en del av den kommunala kultur- och mediepolitiken och eleverna har uppmuntrats att göra dans

och teater i samma glada anda som de lärt sig IT och mediekunskap i form av ljud- och bildproduktioner.

Kanske vore det rimligt att i samband med planeringen av den kommunala IT-strategin också se över medieundervisningen inom kommunen?

Ett särskilt mål för lärarutbildningarna såvitt gäller IT skall fastställas. Målet skall vara att fr.o.m. år 1998 skall samtliga som erhåller examen avsedd för läraryrke ha kunskaper om och egna erfarenheter av hur IT kan användas i undervisningen. Regeringen avser att uppdra åt Högskoleverket att följa upp genomförandet. Regeringens avsikt är att ställa ca 15 miljoner kronor till förfogande för utbildningsinsatser för lärarutbildare. Skolhuvudmännen och berörda högskolor bör ta initiativ till fortbildning av lärare för att öka intresset för och kunskaperna om IT:s möjligheter i undervisningen.”(s. 29.)

Kanske kan examensordningen utformas så att mediekunnande i vid mening tas in bland kraven på de blivande lärarna?

Kanske kan utbildningsutskottet i en särskild skrivelse markera att de 15 miljonerna kronor till IT också skall kunna användas till en översyn av medieutbildningen som helhet?

Kanske kan Högskoleverket uppställa en tidsplan på 3–4 år för en mediesatsning inom lärarutbildningen?

Regeringen avser att tillskapa ett nätverksbaserat resurscentrum för att främja och stimulera framväxten av IT-baserade läromedel-läromedia. Regeringen avser vidare att uppdra åt Skolverket och Högskoleverket att utveckla ett informationssystem på utbildningsområdet. (s. 30.)

Med anledning av propositionens förslag har flera partier lagt motioner som berör IT inom skolan och lärarutbildningen. De andas stor optimism inför framtiden.

Den utmaning vårt land står inför är i grunden inte teknisk. Den kan därför inte mötas som om den vore det. Ett helt samhällssystem måste istället utvecklas för att kunna möta krav som är annorlunda än de som gällde i det gamla industrisamhället. Inte heller de nuvarande formerna för vårt demokratiska styrelseskick kommer på sikt att klara kraven som följer med medborgare som genom den nya tekniken kan sända och bearbeta information oberoende av tid, rum eller andra begränsningar.

Carl Bildt m.fl. (m) 1995/96:T 51

Att lärarutbildningen behöver förändras och i någon mening ”komma i kontakt med tidens krav” är alla eniga om. Däremot är man inte överens om kostnaderna.

Propositionens uttalanden om lärarutbildningen utgör ett allvarligt underkännande av de allra flesta lärarhögskolors ledning. Studenterna har länge krävt mer informationsteknik i undervisningen, men i många fall inte mötts av någon förståelse. Om regeringen menar vad den säger framstår emellertid de 15 miljoner kronor man föreslår som bote-medel som en närmast förolämpande låg summa. Vår åsikt är emellertid att inga extra medel skall utgå. Lärarhögskolorna skall naturligtvis använda moderna verktyg i undervisningen utan att staten betalar extra för detta.

Carl Bildt m.fl. forts.

Flera partier betonar att det viktiga inte är att lära ut användningen av datorer utan att med hjälp av datorerna göra ämnesundervisningen bättre och effektivare.

Om datorerna utnyttjas som läromedel redan från tidiga år, finns inte heller något behov av särskild dataundervisning. Detta skall inte styras av direktiv från regering och riksdag utan vara ett naturligt led i skolans strävan att uppfylla läroplanens mål i olika ämnen. Staten har exempelvis aldrig haft synpunkter på om man inom skolan skall använda svart tavla med kriter, whiteboard med tillhörande pennor eller blädderblock och spritpennor. Staten skall tala om för skolan vad eleven skall kunna då hon lämnar skolan, inte hur undervisningen skall bedrivas.

Mats Odell m.fl. (kd) 1995/96:T 5

Om IT som här ses som en fråga om att vara modern och att använda moderna redskap finns det naturligtvis inte något behov av att närmare precisera området.

Genom IT och multimedia kan en helt ny typ av läromedel tas fram. Dessa nya läromedel ligger dessutom i gränssnittet mellan rena utbildningsprogram och dataspel. Det finns i dag begränsad kunskap för att producera multimediala läromedel och det är en angelägen uppgift att stödja denna utvecklingsprocess. ... I uppbyggandet av detta nätverk är det viktigt att ta tillvara de regionala resurser och kompetenser som finns.

Karin Olsson m.fl. (s) 1995/96:T 54

Motionen handlar om att det just i Blekinge finns resurser att ta tillvara. Frågan om regionala resurscentra berörs för övrigt inte i motionerna. Andra rättvisefrågor engagerar mer.

I de sammanställningar som görs varje år över medelbetygen i olika grundskolor visas tydligt att under betygsnittet 3 ligger så gott som enbart skolor i storstädernas förortsområden och skolor i direkt glesbygd. Regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att komma med förslag på hur

dessa skolors möjligheter att tillgodogöra sig IT skall öka. IT är i dag i stor utsträckning pojkars område. Vänsterpartiet menar att det måste ske en ändring. Skolverket bör även komma med förslag vad gäller IT och jämställdhet i skolan.

Stig Sandström m.fl. (v) 1995/96:T 56

Vi vill inledningsvis betona att IT eller datorkunskap inte får göras till ett särskilt ämnesområde som man skaffar sig kunskap om. IT bör ses som ett medel att och ett redskap för att söka kunskap och därför integreras i all utbildning och alla ämnesområden. Skolan har ett särskilt ansvar för att ge alla elever likvärdig utbildning. Skolan måste då särskilt beakta att alla elever ges kunskaper om och förtrogenhet att använda IT oavsett bakgrund.

Kerstin Warnebring m.fl. (c) 1995/96: T 57

IT-pedagogiken utvecklar inte sig själv. ... Det behövs betydande satsningar på såväl utbildning av lärare som på tekniken. Skärmpedagogik behöver utvecklas, distansutbildning och lärarnas utbildning och fortbildning fokuseras. I debatten har föreslagits skatteavdrag för lärare som skaffar egna datorer och pedagogiska programvaror. Denna fråga och liknande bör enligt vår mening vidare analyseras.

Eva Flyborg m.fl. (fp) 1995/96:T 58

Läroarbeteutbildningen är en nyckel till förändring av skolan. Intresse och kunnande om IT måste väckas där. Det finns påfallande lite rapporter och projekt inom läroarbeteutbildningen som visar på IT:s pedagogiska betydelse och möjligheter. Kanske skall examensarbeten som görs av blivande

lärare under några år framöver aktivt riktas till projekt inom IT.

Eva Flyborg m.fl. forts.

IT-samhället får inte leda till att vissa människor stängs ute från en hel rad funktioner i samhället på grund av att utvecklingen går i den riktningen att användare med stark köpkraft dominerar inriktningen. Självklart menas inte att utveckling av IT inom t.ex. bankväsende och väginformatik skall bromsas, men "intelligenslyftor" (dvs. skillnader i möjligheter att tillgodogöra sig informationsteknologi, genom materiella resurser och utbildning) bör förebyggas i undervisningen genom att särskilt stöd ges åt de elever i grundskolan som inte har en naturlig användning av IT i sin hemmiljö.

Elisa Abascal Reyes m.fl. (mp) 1995/96:T 59

Någonting om medieundervisning i den vidare mening som diskuteras i denna rapport finns inte bland dessa motioner. Det kom heller inte med i regeringens budgetproposition. Satsningen på informationsteknik är av allt att döma någonting som kan tolkas på flera sätt och kanske beror det på sammanhanget vad som betonas i den politiska diskussionen. Att introduktionen av IT inom lärarutbildningen bör dokumenteras och följas upp ser vi som angeläget.

Avslutningsvis utbildningsminister Ylva Johanssons synpunkter (svar till oss 1996-07-11) på vad läroplanens formulering om att eleverna när de lämnat skolan skall ha "kunskap om medier och deras roll" betyder (bilaga 4):

Skolan skall ge kunskap om medier. Jag tycker att det är viktigt att mediekunskap ingår i lärarutbildningen. Jag är däremot inte beredd att ange omfattning eller av vem den

skall ges. Det måste vara varje högskolas sak att avgöra detta. ...

Jag vill nämna att regeringen beslutat tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att leda arbetet med att utarbeta en ny strategi för kultur i skolan. Den behandlar områden som Skolan som kulturmiljö, Kulturarbetet i undervisningen och Delaktighet och eget skapande. Medier kommer på olika sätt in i det arbetet. ...

Läroarbete är för närvarande föremål för översyn inom Utbildningsdepartementet. Undervisning om mediekunskap i läroarbete kommer att vara ett av flera områden att uppmärksamma i denna översyn.

Kapitel 5

LÄRARUTBILDNINGEN OCH LÄROPLANEN

Förhållandet mellan politikernas önskemål på skolan, läroplanen och lärarutbildningen har de senaste åren varit föremål för en rad utvärderingar och forskningsrapporter. I det här kapitlet görs en kortfattad genomgång av vad de visat om lärarutbildningen i relation till det område som är vårt – mediepedagogiken.

Läraryrskommitténs rapport

Läraryrskommitténs utvärdering av grundskolläraryrskommitténs (stencil, Läraryrskommittén 1995) av professor Bertil Grahn kom fram till följande slutsatser:

...läraryrskommittén inte har lyckats anpassa sig till de förändringar som skolan har genomgått eller genomgår.

I några avseenden har utbildningen gjort vinster, men totalt sett har utbildningen inom den enskilda högskolan förlorat sin identitet genom dessa reformer på högskolans område. (s. 70.)

Målstyrningen från gällande måldokument är svag och otydlig, då det gäller utbildningsprogrammet i sin helhet. ...det saknas också ett sammanhållande organ för planering och styrning av utbildningsprogrammet. (s. 36.)

Den nationella likvärdigheten fungerar inte. (s. 45.)

Den praktisk pedagogiska utbildningen når inte en "godtagbar standard i förhållande till de krav som finns i samhället." (s. 61.)

Forskningsanknytningen har "inte fått den vetenskapliga grund som ligger i lärarutbildningens intresse." (s. 67.)

Inte heller när det gäller att ge de studerande möjlighet att påverka sin utbildning har några förändringar skett, konstaterar Grahn, bortsett från att möjligheten till individuella val av kurser ökat.

Vår erfarenhet är att lärarkandidaterna ofta efterfrågar medieundervisning. Men vart skall de vända sig med sina önsningar? Var finns det forum där diskussionen kan föras? Vilken institution?

Några få – med tur – hittar kanske i dag en valfri 5-poängskurs att anmäla sig till och en tidpunkt som passar? Men det är en tillfällighet. På de flesta utbildningsorter går det bra att få ut sin lärarexamen utan någon orientering alls om "medierna och deras roll".

Allt talar för att mediekunskapen inom lärarutbildningen haft en starkare ställning om de studerandes önskemål kunnat göra sig gällande.

Att diskutera:

Hur ser Ni på de slutsatser som Bertil Grahn presenterat? Har förhållandena ändrats sedan rapporten kom ut?

Vilka möjligheter har de studerande att påverka uppläggningsen av olika kursmoment? Till vem bör de vända sig med synpunkter angående mediekunskapen?

Utbildningsutskottets revision

Hur tas samhällets signaler angående skolan om hand inom lärarutbildningen?

På uppdrag av riksdagens utbildningsutskott har under 1995 genomförts en undersökning om hur grundskolläroplanerna påverkats av statsmakternas beslut om läroplaner och andra riktlinjer för skolverksamheten.

Rapporten, som skrivits av revisionsdirektör Ingemar Delveborn, har den provocativa titeln "Påverkas lärarutbildningen av läroplanen?" (Utredningar från Riksdagen 1995/96:URD 1.) I ett inledande avsnitt redovisas kortfattat de förändringar som ägt rum inom högskolans område. Det som fått konsekvenser för lärarutbildningens del är i första hand att UHÄ lagts ner och att de relativt detaljerade nationella utbildningsplanerna ersatts av en examensordning som mer anger den huvudsakliga inriktningen på utbildningen i fråga. Likaså att linjenämnderna försvunnit och ersatts av olika lokala beslutsorgan.

De studerande kan erhålla examen genom att först skaffa sig ämneskunskaper och därefter gå en praktisk-pedagogisk påbyggnadskurs. Lärarutbildningen har därmed fått en mer akademisk karaktär vilket är positivt. Priset för förändringen är att utbildningen inte är bunden till läroplanen och utbildningsutskottets intentioner på samma tydliga sätt som tidigare. Kravet om att ha goda ämneskunskaper inkluderar inte på något självklart sätt mediekunskap.

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i åk 1–7 kan man få efter fullgjorda kurser om sammanlagt 140 poäng.

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4–9 kan man få genom fullgjorda kurser om sammanlagt 180 poäng, varav minst 60 poäng i huvudämnet och minst 40 poäng i övriga undervisningsämnena.

När bild eller musik ingår ställs krav på minst 80 poäng i dessa ämnen.

Den praktisk-pedagogiska delen skall alltid omfatta minst 40 poäng (1 poäng = en veckas heltidsstudier, en termins studier = 20 poäng).

I examensordningen preciseras kraven på de blivande lärarna inom grundskolan. De skall ha:

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av grundskolans verksamhet,

-
- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
 - sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
 - förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
 - redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Kunskaper om modern informationsteknologi, IT, har bifogats kraven under 1997.

För grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1–7 skall studenten därutöver ha:

- särskild kännedom om grundläggande läs- och skrivinlärning och/eller om grundläggande matematikinlärning.

Delveborns undersökning är koncentrerad till fem kunskapsområden, för vilka utskottet klart uttalat att de bör tas upp i lärarutbildningen:

- * elev- och föräldrainflytande
- * utvecklingssamtal
- * alkohol, narkotika och tobak (ANT)
- * sex och samlevnad, inkl. homosexualitet
- * informationsteknik (IT)

Den har, precis som vår studie, genomförts med hjälp av en enkät, till de sexton olika orter i landet som har lärarutbildning.

Högskolorna ombads att bifoga kursplanerna för de utbildningsmoment där respektive kunskapsområden tas upp. När det gäller ämnet informationsteknik (IT) framhåller flera högskolor att IT-frågorna är så pass nya att de inte hunnit sätta någon prägel på kursplanerna. En hel del utvecklingsarbete har dock ägt rum.

Malmö har i sin utbildning en kurs som benämns 'körkort i mediateknik' och som uppgår till 16 timmars lektionstid. Karlstad har en liknande kurs som leder till ett s.k. datorkörkort.

Karlstad kommer till hösten 1996 att erbjuda en 5-poängskurs i datorpedagogik. Kristianstad låter samtliga lärarstudenter genomgå en obligatorisk IT-kurs som pågår en halvdag i veckan under den första eller andra halvan av terminen av utbildningen. Under denna kurs låter man de studenter arbeta i sin egen takt. I kursen ges kunskaper om ordbehandling, layout, sökning i biblioteksdatabaser och Internet.

Enligt Linköping är IT-expansionen något som just nu diskuteras mycket i lärarutbildningen. Målsättningen bör vara att man i alla kurser skall kunna visa på den pedagogiska användningen av datorer. Umeå har en 1-poängskurs i grundläggande datoranvändning. Inom lärarutbildningen diskuteras för närvarande att ämnesdidaktiska och praktiskpedagogiska kurser i högre grad än tidigare skall ta upp IT-frågorna.

Umeå har också en valbar kurs om 4 poäng inom lärarkunskapsblocket. Jönköping och Härnösand erbjuder alla studenter en grundläggande datorutbildning under den första terminen. I Jönköping erbjuds studenterna också specifika kurser vid sidan av ordinarie undervisning med inriktning

mot datorn som pedagogiskt hjälpmedel och multimedia. Härnösand uppger att man för närvarande utarbetar valbara kurser av detta slag.

Falun uppger att alla studenter får undervisning i Internet m.m. i ett kursavsnitt kallat 'datorstrimman'. I övrigt erbjuds utbildning i datorkunskap i vissa ämnesstudier. Kalmar anger att IT-frågorna för närvarande förstärks påtagligt i grundskolläroverutbildningen. Detta markeras också i utbildningsplanen, där det särskilt framhålls att studerande skall ges grundläggande kunskaper om den nya informationstekniken och dess tillämpning i grundskolan. De grundskoleläroverutbildningar som är inriktade mot bildämnen kan erbjuda specialkurser i mediateknik.

I Stockholm ingår exempelvis en 20-poängskurs benämnd "Media - video, data och multimedia".

Göteborg framhåller att uppgiften för en lärarhögskola bör vara att erbjuda en mediedidaktisk kurs. Lärare bör inte bara kunna hantera datorer utan också kunna avgöra vilken kunskapssyn som olika dataprogram förmedlar. Inför höstterminen år 1996 kommer studerande på 1-7-programmet i Göteborg att erbjudas en valbar kurs om 10 poäng i mediedidaktik.

(1995/96:URD s. 16-17.)

Av de 16 högskolorna har samtliga svarat på Dolveborns frågor med undantag av Växjö och Gävle. Det är uppenbart att IT i betydelsen datorkunskap nu introduceras på de flesta orter även om omfattningen är begränsad. På flera håll är det fråga om valbara kurser. Ämnesrubriker och poäng varierar.

I vilken utsträckning dessa IT-satsningar innefattar moment som presshistoria, radioproduktion, filmanalys och liknande framgår inte av svaren. Ingenting tyder på att så är fallet.

Har grundskolläroverutbildningen påverkats av vad utskottet anfört angående olika temaämnen? Har de ansvariga uppmärksammat vad som sagts?

Det är svårt att veta. Flera av högskolorna besvarade överhuvudtaget inte denna fråga i undersökningen. Av de som svarat framhåller flera att problemet med lärarkunskapsblocket är att det skall innehålla ett stort antal moment och att det nästan oundvikligen blir så att frågor som borde tas upp i läroverutbildningen behandlas fragmentariskt eller inte alls.

I flera av svaren framhåller man vidare att den nuvarande organisationen med olika traditioner och kulturer gör det svårt att planera ämnesövergripande teman.

Organisationen leder till segregation mellan ämnen istället för integration.

Vår reflektion är att just detta är orsaken till att ämnesområdet mediekunskap haft svårt att få utrymme i läroverutbildningen.

Delveborns slutsatser i rapporten lyfter fram en rad viktiga frågor. Han konstaterar (s. 22) att det inte bara är så att varje högskola lägger upp sin utbildning olika utan att innehållet i de olika kurserna också skiljer sig åt beroende av de enskilda lärarnas prioriteringar.

Delveborns enkätundersökning vände sig till de programansvariga i förhoppning om att få så precisa svar som möjligt. Problemet är att de programansvariga många gånger inte vet vad som tas upp.

Beslutsfattandet över innehållet i grundskollärodbildningen har till stor del decentraliserats till lärarnivån.

Konsekvensen för ett vagt och nytt ämnesområde som mediekunskap är att det således kommer med om den enskilde läraren har ett intresse för det. Det ingår inte som en planerad del av utbildningen som helhet.

En annan slutsats som kan dras av Dolveborns undersökning är att temaämnen i allmänhet har svårt att få plats i en utbildning som planeras på flera olika institutioner och fakulteter. Flera högskolor framhåller att denna splittring utgör ett problem för lärodbildningen och att den därmed inte blir tillräckligt sammanhållen.

Dolveborn avslutar med att poängtera att den av regeringen utfärdade examensordningen är det instrument som på nationell nivå styr lärodbildningen. Om utbildningsutskottet önskar påverka lärodbildningen i visst avseende kan en väg vara att riksdagen i ett tillkännagivande fäster regeringens uppmärksamhet på behovet att överväga ändringar i examensordningen.

Att diskutera:

Hur ser Ni på resultaten från denna revisionsrapport och de slutsatser som dras? Har politikerna förlorat greppet?

Högskoleverkets utvärdering

Högskoleverkets utvärdering av grundskollärarytbildningen (Rapport 1996:1 R), som genomförts av en projektgrupp under ledning av professor Carl-Olof Jacobson och professor Tomas Englund, hade som uppdrag från Utbildningsdepartementet att särskilt granska sex aspekter: den vetenskapliga nivån på utbildningen, didaktikens utformning, lärarutbildarnas kompetens, pedagogikämnets karaktär, jämställdheten samt inslagen av naturorientering och naturvetenskap.

För vart och ett av dessa områden finns i rapporten ett intressant resonerande avsnitt om de problem man funnit och om det konstruktiva utvecklingsarbete som pågår på högskolorna för att förbättra utbildningen.

I Högskoleverkets skrivelse till regeringen med anledning av resultaten summeras verkets synpunkter:

Högskoleverket finner det allvarligt att de studerande vid lärarutbildningarna vittnar om en låg grad av självständigt aktiverande utbildningsmoment, fördjupningar och anser sig sakna vad utvärderingen benämner 'utmaningar'. (s. 8.)

Det förändringsarbete som aktualiseras av föreliggande utvärderingsresultat förutsätter genomgripande insatser av skilda slag på operativ nivå. (s. 9.)

För att detta skall kunna ske krävs

att särskilda forskningsresurser avsätts för att utveckla den vetenskapliga basen för grundskollärarytbildningen och övriga lärarutbildningar samt att den didaktiska ansatsen i verksamheten förstärks samt att lärosätenas självständighet,

*ansvar och aktiva roll i förändringsarbetet aktivt stimuleras.
(s. 9.)*

Översatt till vårt område gäller samma sak. Om ämnesområdet mediekunskap och mediepedagogik skall utvecklas inom lärarutbildningen behöver särskilda forskningsinsatser avsättas, den didaktiska ansatsen förstärkas samt lärosätenas självständighet, ansvar och aktiva roll i förändringsarbetet aktivt stimuleras.

Ett särskilt avsnitt i Högskoleverkets utvärdering diskuterar de kunskapsområden som skulle behöva prioriteras inom lärarutbildningen för att den bättre än i dag skall svara mot de förväntningar som finns på skolan. Bland dessa områden nämns mediekunskap och 'media literacy'.

Bland övriga kunskapsområden, som bör prioriteras och som i vissa stycken kan organiseras på tvären, kan nämnas

- * *ungdomsforskning och ungdomssocialisation,*
- * *det mångkulturella samhället och klassrummet samt interkulturella arbetssätt,*
- * *mediekunskap och utvecklingen av 'media literacy',*
- * *den estetiska dimensionen.*

Samtliga dessa kunskapsområden kan, liksom genusaspekten, ses som framtvängade i en anpassning till det nuvarande samhällets krav som lärarutbildningen måste förhålla sig till. (s. 65.)

De områden som här förs samman har som vi ser det nära anknytning till varandra och skulle med fördel kunna introduceras under lärarutbildningens inledande kurser med möjlighet till återkoppling i de senare ämnesstudierna och i pedagogikblocket.

Att diskutera:

Hur ser Ni på Högskoleverkets synpunkter vad gäller forskningsanknytningen av lärarutbildningen? Vilket utrymme har masskommunikationsforskningen inom mediekunskapen hos Er? Högskoleverkets prioriterade kunskapsområden? Från vilka ämnen skall tiden tas?

Departementets översyn

Den översyn av lärarutbildningen som gjorts inom Utbildningsdepartementet, Lärarutbildning i förändring (Ds 1996:16), innehåller inledningsvis en genomgång av lärarutbildningens organisatoriska förutsättningar. Av den framgår att av de ca 35 000 studenter som siktar mot läraryrket har ungefär hälften för avsikt att arbeta inom grundskolan.

Enligt SCB finns 10 055 studenter registrerade på grundskolläraryrket, åk 1–7 och 6 517 på programmet för åk 4–9. De blivande bildlärarna är enligt samma källa 204.

Proportionerna förtjänar reflektion i detta sammanhang. De förhållandevis få bildlärarna är den lärargrupp som i sitt ämne har en stor del av ansvaret för medieundervisningen. Utan stöd av de andra lärargrupperna och samarbete med dessa kan de sannolikt inte åstadkomma ett lokalt engagemang ute på skolorna när de kommer ut. Beredskapen måste finnas hos alla.

Övriga lärarexamina är: Barn- och ungdomspedagogisk examen (11 303 studenter registrerade), Gymnasielärarexamen (3 465), Folkhögskolelärarexamen (100) samt musiklärarexamen (923), Idrottslärarexamen (383), Slöjdlärarexamen (331), Special-

pedagogexamen (857), SYO-examen (446) och Hushållslärarexamen (54).

Totalt sett svarar 17 olika universitet och högskolor för lärarutbildningen. Varje lärosäte har det fulla ansvaret för sina utbildningar.

Regeringen avgör vilka lärarexamina som skall finnas och utbildningens omfattning medan Högskoleverket fördelar de olika examensrätterna mellan högskolorna.

Decentraliseringen har inneburit att olikheterna mellan högskolorna ökat, konstaterar arbetsgruppen bakom departementets rapport (s. 16). Villkoren och förutsättningarna när det gäller t.ex. att forskningsanknyta undervisningen är olika.

Bland de frågor arbetsgruppen haft att belysa fanns bl.a. (s. 11) Didaktiken (dvs. sambandet mellan ämneskunskaper, metodik, pedagogik och praktik), Utnyttjandet av informationsteknikens möjligheter inom utbildningsväsendet, Lärarutbildarnas kompetensutveckling samt Lärarutbildningen som regionalt utbildningscentrum. Arbetsgruppens slutsatser och förslag redovisas i det följande i relation till ämnesområdet mediekunskap och medieundervisningens speciella problem.

Det första som tas upp är svårigheten att överblicka vad som sker inom lärarutbildningen.

Många menar att det finns en uppenbar risk för att lärarutbildningarna sönderfaller i sina beståndsdelar och att ingen har överblick över och tar ansvar för att utbildningen hänger ihop och uppfyller examenskraven. Behovet av ett särskilt beslutsorgan för lärarutbildningarna har betonats. Detta beslutsorgan borde även svara för fördelningen av medel mellan berörda institutioner. (s. 23.)

Vår erfarenhet är densamma. Det har varit svårt – nästan omöjligt – att ringa in hur de blivande lärarna förbereds för någon form av medieundervisning inom lärarutbildningen. Enskilda lärarutbildare har svarat på våra frågor men ingen har haft någon överblick. Ofta har dessutom motstridiga uppgifter lämnats om kursernas innehåll och om hur många studerande som valt att söka den ena eller den andra valbara ´två´- eller ´trepoängaren´ om ”Barn och massmedier” eller ”Ungdomskultur”.

Det andra som diskuteras i gruppens generella genomgång är den bristande kopplingen mellan ämnesstudierna och didaktiken. Ämnesstudierna frikopplas från skola och undervisning.

Det framhålls att försöken att ge också ämnesstudierna en didaktisk inriktning försvåras av att institutionerna ofta både vill behålla de ´rena´ ämnespoängen och ge moment i ämnesdidaktik som inte poängsätts. De lärarstuderande tolkar detta som att högskolan inte tillmäter dessa moment något värde. (s. 23.)

Vår studie visar att mediekunskapen inom lärarutbildningen – om området överhuvudtaget tas upp – ingår som en del av studierna i pedagogik-metodik eller som en del av något annat ämne. Några ´rena ämnesstudier´ förekommer inte. Det finns som vi ser det därmed en risk att området får ”låg status” i studenternas ögon och att den integrering som läroplanen förutsätter aldrig blir av. Ämnesstudierna i svenska, historia och samhällskunskap relateras inte alltid till den värld de unga faktiskt lever i med vad det innebär av mediebrus och delaktighet i olika subkulturer.

I det utvecklingsarbete som pågår inom många ämnesinstitutioner för att bättre anknyta lärarkandidaternas studier till deras

blivande undervisningssituation synes det, enligt vår mening, väsentligt att ta med de ungas förhållande till massmedierna.

En tredje punkt som departementets arbetsgrupp tar upp är examinationsformerna. Det tycks vara lättare att ställa konkreta krav på ämneskunnande inom lärarutbildningen än vad det är att ställa krav på pedagogisk kompetens och förmåga att reflektera över den egna lärarrollen.

I samband med vår undersökning har vi sökt men inte funnit några konkreta examinationskrav på mediekunnande inom de olika utbildningarna. Förmåga att reflektera över skolans uppgift i informationssamhället – förhållandet mellan skolkunskaperna och elevernas lärande i vardagen med hjälp av olika medier – prövas inte i nuläget i samband med examinationen.

Vad gäller undervisning om informationsteknikens möjligheter inom utbildningsväsendet konstaterar arbetsgruppen att många lärarkandidater önskar sig mycket mer. Kunskaperna hos lärarutbildarna uppfattas i nuläget som otillräckliga av de studerande i förhållande till de krav som ställs på dem som nyutbildade lärare.

Liknande kritiska synpunkter från studenternas sida har även vi stött på. Samtidigt visar vår studie att det finns en stark medvetenhet inom lärarutbildningen om behovet att stärka IT-kunskandet bland lärarutbildarna och att utvecklingsarbete i den riktningen är på gång praktiskt taget överallt.

Eftersom ansvaret för lärarutbildningen numera tydligt har förts över till högskolorna är det intressant att diskutera de styrinstrument som staten fortfarande har till sitt förfogande. Man kan urskilja tre nivåer i sammanhanget:

- * Den ideologiska nivån – dvs. läroplanen, idéer och diskussioner. På denna nivå är statens intresse för mediekunskapen i skolan tydligt markerat.
- * Den ekonomiska nivån – dvs. resurstilldelning, timplaner, satsningar på forskning och utvecklingsarbete. Statens intresse har hittills varit begränsat.
- * Den juridiska nivån – dvs. examinationskrav, förändringar i regelsystemet. Statens intresse för åtgärder obefintligt.

Det finns skäl att pröva frågan om mediekunskap i skolan på den andra och på den tredje nivån – mer än den första – i fortsättningen. På den ideologiska nivån är alla överens. Det tjänar emellertid ingenting till att gång efter gång upprepa att någonting är viktigt.

I departementets rapport diskuteras hur uppföljningen av examensordningen skall gå till. Det är Högskoleverket som fattar beslut om rätt för universitet och högskolor att utfärda examina. Examensrätter kan också förloras.

För att behålla dem skall universiteten och högskolorna övertyga Högskoleverket inte bara om att man har kompetens att ge en utbildning som uppfyller examenskraven utan framför allt om att de examinerade verkligen uppfyller examenskraven.

Högskolan måste kunna visa ...

att den har ett uppföljnings- och utvärderingsprogram som kan förväntas upptäcka eventuella brister i olika utbildningar och att högskolan förväntas klara av att korrigera med stöd av iakttagelser i uppföljningen.

Om en högskola inte kan övertyga verket om detta bör den inte få behålla examensrätten. (s. 42.)

Gruppen föreslår att Högskoleverket skall ges i uppdrag att under 1997 redovisa en uppföljning av beslutsorganisationen samt organisationen för uppföljning och utvärdering av lärarutbildningen inom högskolorna.

Om mediekunskap är viktigt inom skolan och lärarutbildningen borde området, menar vi, naturligt komma med i högskolornas egen utvärdering av lärarutbildningen. Varför helt enkelt inte begära det från Högskoleverkets sida?

Departementets arbetsgrupp föreslår vidare att universiteten och högskolorna tillsammans med kommunerna i regionen skall skapa former för regionalt samarbete mellan högskola och skola. Detta som ett sätt att bidra både till att utveckla kvaliteten i lärarutbildningarna och att stödja regionens skolor i deras utvecklingsarbete.

Regeringen föreslås uppmuntra bildandet av regionala utvecklingscentra samt rikta utvecklings- och forskningsuppdrag dit. Visst stöd även för basorganisationen bör övervägas, enligt departementets arbetsgrupp.

Återigen – om mediekunskap är viktigt inom skolan och lärarutbildningen (och svårigheter för undervisningen konstaterats) – borde det vara naturligt att ge området prioritet i samband med eventuella satsningar på regionala centra. Stöd för medieundervisningen just på det sättet tror vi skulle vara uppskattat lokalt. Det skulle också ligga väl i linje med den satsning på 'Kultur i hela landet' som pågår med stöd av Kulturdepartementet.

Arbetsgruppen föreslår medel i storleksordningen 40 miljoner kronor per år under perioden 1997–99 för att stärka lärarutbildningarnas vetenskapliga bas och därutöver 10 miljoner kronor för kompetensutveckling av lärarna inom lärarutbildningen. Om någon av dessa kronor skall komma medieundervisningen till del bör de, enligt vår mening, öronmärkas.

Behovet att öka och fördjupa IT-användningen i skolan betonas i departementets översyn. (s. 70–73.)

Arbetsgruppen föreslår att universitet och högskolor skall utarbeta särskilda handlingsprogram för att säkerställa att ett IT-krav för lärarexamina skall kunna uppfyllas. Ett sådant program bör omfatta både utbildningsplanering, kompetensutveckling och investeringar.

Självklart bör det också omfatta åtgärder för att säkerställa mediekunnandet mer allmänt bland de blivande lärarna. Press, radio, film/TV/video och IT/Internet utgör *sammantaget* den offentlighet där morgondagens elever kommer att söka kunskap och med stöd av skolan kanske även framträda. Det är, enligt vår mening, omotiverat att skilja ut datateknologin från de övriga medierna som någonting nytt och annorlunda. Datateknologin bör ses som ett komplement till de befintliga medierna.

I vårt yttrande till departementet över arbetsgruppens förslag (bilaga 5) förordar vi att inte bara IT-kunskaper utan mediekunskande allmänt sett skall tas in som ett krav i examensordningen.

Att diskutera:

Hur uppfattar Ni departementets slutsatser och förslag angående lärarutbildningen? Stämmer beskrivningen? Hur ser Ni på idén om att etablera regionala utvecklingscentra? Hur ser Ni på möjligheten att knyta samman lärarutbildningen med regionalt förankrade kultursatsningar som t.ex. Kultur i hela landet?

Sammanfattningsvis visar rapporterna – från Lärarförbundet, Riksdagens utbildningsutskott, Högskoleverket och Departementet – på en rad problem inom lärarutbildningarna. De tycks befinna sig i en omställningsperiod där den nyvunna självständigheten inte funnit sin form. Styrningen ”uppifrån” via UHÄ och andra har ännu inte ersatts av en effektiv styrning ”inifrån”.

Ingenting är låst. Systemet är snarare vidöppet för förändring. Initiativ kan tas på alla nivåer. Enskilda lärarutbildare kan agera likaväl som programansvariga och prefekter. Tillsammans har de en unik möjlighet att forma mediepedagogiken lokalt, såväl inom enkilda ämnen som ”på tvären”.

Rapporterna visar samtidigt på en rad åtgärder från samhällets sida som bör vidtas för att det konstruktiva utvecklingsarbetet skall komma igång.

Kapitel 6

BIDLÄRARUTBILDNINGEN

Den grupp lärare som får mest mediekunskap är bildlärarna. Att tolka, analysera och framställa bilder med hjälp av olika tekniker är kärnan i ämnet bild. Mediekunskapen integreras ständigt i utbildningen i såväl det praktiska som teoretiska arbetet.

För att ändå försöka reda ut hur massmedierna kommer in i de blivande bildlärarnas utbildning valde vi att besöka bildlärares institutionerna och på plats samtala om undervisningen. Vad innebär mer konkret ”den estetiska inriktningen” av det här området?

I studien ingår bildlärares utbildningarna i Stockholm och Umeå. Landets tredje bildlärares utbildning i Göteborg startade samma termin som den första delen av undersökningen genomfördes (våren 1995) och kunde inte ta emot besök på grund av tidsbrist.

Vid besöken fördes samtal i grupp med lärarna vid institutionerna med frågorna i enkäten som utgångspunkt. De fyra närmast berörda lärarna på vardera skolan deltog i dessa samtal. I det följande sammanfattas undervisningens uppläggning. Några blivande bildlärare kommer också till tals.

För att tydliggöra komplexiteten i bildämnet utveckling återges en diskussion mellan prefekt Stig Eklund vid Umeå universitet samt metodiklärare Anders Marner vid samma institution.

Konstfack i Stockholm

De blivande bildlärarna på Konstfack i Stockholm läser obligatoriska kurser om 80 poäng samt 40 poäng valbar kurs. I den obligatoriska delen ingår "bildspråk/medier" på 8 poäng, "den massproducerade filmens historia" 2 poäng, "foto" 2 poäng, "data" 2 poäng.

Enligt lärarutbildarnas bedömning får samtliga blivande bildlärare cirka 20 poäng, dvs. 20 veckors undervisning, i mediekunskap och reklam. Efter denna obligatoriska del av utbildningen väljer studenterna mellan tre inriktningar som omfattar 40 poäng: "fri konst", "media" eller "design och formgivning" (endast för 1-ämneslärare).

Elva lärare på institutionen undervisar i olika moment som berör mediekunskap och reklam.

De fyra som var med i samtalet undervisade i 'metodik/design/formgivning' 'foto/bild, bildpedagogik' samt 'bild/metodik'.

Liksom i Umeå är det momentet om reklam (moment om bildanalys, tobaksreklam och smygreklam/merchandising) som har högst prioritet inom mediekunskapen. Samtliga blivande bildlärare tränas i framställning av reklambilder.

Till skillnad från lärarutbildarna i Umeå täckte de fyra Stockholmslärarna tillsammans in samtliga uppräknade moment om reklam. Besök på reklambyrå ingick också i undervisningen i Stockholm. Däremot ägnade de sig inte åt några utåtriktade aktiviteter som till exempel sändningar i lokal TV.

Undervisningens omfattning? Ingen av de tillfrågade ville precisera hur många lektioner de lägger ner på enskilda moment.

Den totala tiden för lärarkandidaterna, 20 veckor, uppfattar de som rimlig för området.

Läromedel? I reklamundervisningen var det "Bildspråkets grunder" och "Lärobok i bild" samt Konsumentverkets läromedel som användes. I övrig medieundervisning använde metodikläraren även 'Att skabe sig selv', 'Falska kort', 'Mediekunskap i skolan', 'Medieboken' m.fl. böcker. Bildpedagogen använde Len Mastermans böcker 'Teaching the media' samt 'Teaching about television'. Därutöver använde lärarutbildarna eget producerat material t.ex. i form av diabilder. Lärarutbildarna på Konstfack använde inte AV-läromedel i samma stora omfattning som kollegerna i Umeå.

Fortbildning? Metodikläraren hade gått forskningsförberedande kurser på Konstfack på upp till 80-poängsnivån. Fortbildning på området sker kontinuerligt och informellt på institutionen.

Tre av de fyra lärarna var intresserade av besök från Filminstitutet, Dramatiska institutet, Konsumentverket, Nordicom, Tidningen i Skolan och Utbildningsradion.

Multimedia i klassrummen

På Konstfacks vårutställning våren 1995 flimrar bilder förbi på monitorer och dataskärmar ackompanjerade av musik och data-röster.

En av de elever som jobbar med multimedia är Ruth Horner från Östersund. Hon går sin sista termin på Konstfack och kommer till hösten att börja som lärare i bild och engelska i grundskolan. Att hon valt engelska föll sig naturligt eftersom det är hennes modersmål, bild för att det intresserar henne. Examensarbetet är ett multimedieprogram om Jämtlands

historia. Det var ett sätt för Ruth Horner att själv lära sig mer om sin nya hembygds historia. På dataskärmen kan man läsa om olika händelser i form av Ruth Horners egna bilder och texter. Precis som i ett dataprogram väljer man olika alternativ genom att klicka. Det går att zooma in särskilt intressanta detaljer, t.ex. i Östersunds kyrka.

Att arbeta med multimedia är ett bra sätt att integrera flera olika ämnen i skolan.

Under tiden hon höll på att göra programmet jobbade hon med det i en årskurs 7. Med en dator och tre elever blev det ganska trångt framför skärmen, men det gick bra. Som lärare vill hon gärna arbeta med multimedieproduktioner.

Eleverna tyckte det var kul och ville gärna gå vidare.

Användning av multimedia är en aktiv handling, man styr själv och detta borde främja inläringen, menar Ruth Horner.

Skapar man ett eget multimedieprogram kan man skapa egna relationer och mönster, och därigenom förstärka den egna förståelsen för hur saker och ting hänger ihop. Därför har jag koncentrerat mig på skapandet av multimedieprogram, istället för användning av existerande program, skriver hon i sin examensuppsats "Hypermedia - ett nytt språk? En studie av multimedia och dess möjlighet i grundskolans värld".

Pelle Hanberger alldeles intill i utställningshallen har valt att arbeta med videoprogram i kombination med foto som tillsammans bildar en helhet. De svartvita fotografierna och videoprogrammens rörliga bilder till musik tillägnar Pelle Hanberger sin

döde far. Monitorn är placerad i slutet av en gång som kantas av stillbilderna. Pelle Hanberger ville tidigare bli konstnär och är i grunden målare. Efter det sista året på kursen med mediainriktning har han fastnat för de nya teknikerna.

I likhet med Ruth Horner är Pelle Hanberger nyexaminerad bildlärare och står i begrepp att söka sin första tjänst.

Jag kritiserar inte låg- och mellanstadielärarna, men de kanske inte alltid har engagemang för bildämnet. Helst vill jag komma in på låg- och mellanstadiet eller gymnasiet. I gymnasiet har eleverna åtminstone haft möjlighet att välja att gå. Eleverna på högstadiet är svårare att entusiasmera. Jag skulle inte vilja jobba enbart på högstadiet, men det beror på klimatet på skolan också.

Att arbeta med text, bild och musik främjar ett positivt samarbete över ämnesgränserna, men Pelle Hanberger är osäker på i vilken utsträckning det förekommer i skolan i dag.

Som jag förstått har det blivit mindre av det och att lärarna i stället strider om eleverna och håller på sitt.

Umeå universitet

Enligt den gamla kursplanen läser 2-ämneslärarna (bild plus ett annat ämne som kandidaterna själva väljer) 70–80 poäng bild varav 28 poäng berör mediekunskap och reklam. Poängen fördelas enligt följande:

”Teknisk media” (foto, video, datorbild)	14 poäng
Massmedia och bildanalys	4 poäng
Konst och kultur	4 poäng
Bildkommunikation	6 poäng

Medier/reklam berörs även inom konsthistoria.

1-ämneslärarna läser 80 poäng bild plus en ”lärarkurs” om 40 poäng varav 23 poäng helt eller delvis berör mediekunskap och reklam:

”Teknisk media”	9 poäng
Kulturpolitik	6 poäng
Skrift och visuell kommunikation	4 poäng
Konsthistoria	2 poäng
Metodik	2 poäng

Läroinnehållerna som var med i diskussionen undervisade i ´teknisk media´, ´metodik´, ´bild/skrift/visualisering´ samt ´konstvetenskap/kulturpolitik´.

Samtliga behandlade reklam. Tre av de fyra behandlade också medier i relation till socialisation, propaganda, kommunikationsteori samt bildframställning. Till skillnad mot undervisningen i Stockholm behandlade *inte* Umeå-lärarna momenten makt och ägande, mediernas historik, publikstudier eller kvalitetsfilm.

Bildlärnarnas estetiska inriktning innebär uppenbart ett fokus på elevens egen produktion medan det samhällsvetenskapliga perspektivet underordnas.

Läroarutbildaren i 'teknisk media' ägnade ca 160 lektioner åt undervisningen medan metodikläroaren uppskattade att han lade 12 lektioner sammanlagt på de moment han behandlade som berörde mediepedagogik. Härtill kommer ytterligare ett antal lektioner med andra läroare som inte ingår i den här redovisningen. I samarbete med Institutionen för medier och kommunikation (MVK vid Umeå universitet) gavs återkommande kursmoment i visuell kommunikation.

Läroarutbildaren i konsthistoria berättade att hon integrerar mediekunskap och reklam i ämnena konsthistoria och kulturpolitik. Massmediebilder – nyhetsbilder, TV-bilder och film – tolkar hon tillsammans med studenterna ur olika perspektiv, estetiska och politiska. Det tematiska innehållet just denna termin var våld. Inom ramen för studier av subkulturer tog hon bl.a. upp musikvideo, reklam, film, dagstidningar/ungdomsbilagor och affischer. I praktiska moment arbetade de studerande med olika typer av videoproduktioner.

I reklamundervisningen var det bildanalys och reklam till barn och unga som hade högst prioritet. Dessa två moment tog samtliga fyra läroarutbildare upp. Tre av dem behandlade särskilt den kränkande och diskriminerande reklamen. Metodikläroaren gav särskilt stort utrymme åt musikvideos bildspråk. I Umeå förekom även en del utåtriktad aktivitet, bl.a. medverkan i lokal TV och lokalpressen.

Historiska perspektiv på reklamens utveckling, byråernas struktur samt olika yrkeskategorier i reklamvärlden berördes inte alls i de här fyra läroarnas undervisning. Läroarkandidaternas kritiska blick tränas i första hand när det gäller innehåll och form. Kun-

skaper om branschens struktur och utveckling i ett vidare perspektiv underordnas.

De praktiska övningarna inriktades mestadels på TV och video-produktion. Alla studenter lärde sig producera korta reklaminslag. De gjorde även musikvideo och nyhetsinslag.

Räcker utrymmet till? Såväl läraren i 'teknisk media' som metodikläraren ansåg att både mediekunskap och reklam skulle behöva mer utrymme i undervisningen. Bildläraren däremot ansåg att nuvarande utrymme är tillräckligt.

Läromedel? Lärarutbildarna i 'teknisk media' och konst var de som mest använde tryckta läromedel. I 'teknisk media' användes t.ex. 'Bildens förändrade värld', 'Falska kort', 'Ungdom och media' och 'Upptäck massmedierna'. Kurslitteratur i konst och kulturpolitik var bl.a. böckerna 'Barn och unga i medie-åldern', 'Att tolka bilder' samt 'Medier och kultur'. I visuell kommunikation användes boken 'Typiskt typografiskt'. Två av de fyra lärarna använde också en del av Konsumentverkets material.

För övrigt användes eget material, bl.a. i form av bandade reklamsnuttar, dagspress, musikvideor. AV-läromedel används överhuvudtaget ofta, varje dag eller varje vecka.

Läraren i konstvetenskap saknade ett bra sammanställt material i en eller två läroböcker. Som det är nu använder hon åtta olika böcker om bildanalys, medier och kultur, medier och barn, våld i rörliga bilder m.m. Två av de fyra lärarna tyckte att det var svårt att hitta läromedel.

Vi tror att en lärobok om massmedier avsedd speciellt för grundskolläro-utbildningen 1-7 och 4-9 samt bildläro-ut-

bildningen skulle vara ett välbehövligt stöd för skolans medieundervisning som helhet.

Svårigheter? Svårigheter i samband med undervisningen uppgavs vara att man som lärare har andra erfarenheter av medier och reklam än kandidaterna. Flera av lärarutbildarna ansåg att det är lätt att hamna i moralism och att det är svårt att hinna med.

Fortbildning? I likhet med övriga lärarutbildningar är inte fortbildning inom mediekunskap- och reklamområdena prioriterad i Umeå. Samtliga närvarande lärarutbildare efterlyste mer utbildning.

De var också intresserade av besök från Dramatiska institutet och ville gärna träffa representanter från Filminstitutet. Bara läraren i 'teknisk media' uttryckte intresse för besök även från Konumentverket, Tidningen i Skolan och Utbildningsradion. Läraren i konstvetenskap ville gärna träffa folk från Journalisthögskolan.

Vi tror att erfarenhetsutbyte av detta slag positivt skulle gagna de centrala institutionerna lika väl som lärarutbildningarna.

Metodiklärare Anders Marner, som har god överblick över kurserna, uppskattade att cirka två tredjedelar av dagens medieundervisning inom bildlärarutbildningen ägnas åt produktion och resten åt reception. Det är förhållanden som måste ändras, anser han. Eleverna måste lära sig att reflektera mer över det de gör.

Vi jobbar med att föra in så mycket reflekterande inslag som möjligt i undervisningen. Ordentligt förarbete, diskussion mitt i och genomgångar i slutet. Samtidigt som man producerar måste man också reflektera över vad man gör.

Video, foto, datorbild och animerad film är kursmoment som är lätta att definiera som mediekunskap. Likaså kursen ”Mass-media och bildanalys” som ges på 2-ämneshögskolan. De moment som kommer in i andra ämnen är svårare att ringa in.

De närvarande lärarutbildarna var överens om att dagens genomsnittlige student är mer bevandrad än sina lärare i datorns värld. Via Internet och andra datanät skaffar sig eleverna faktakunskaper som lärarna inte kontrollerar. Detta gör att lärarna kan uppleva att de hamnar i underläge.

Samtidigt konstaterade de att studenternas förkunskaper varierar kraftigt. Det finns studenter som aldrig närmast sig en PC, medan andra är vana användare.

Trots utvecklingen inom teknikens och mediernas värld kan det fortfarande vara svårt att få studenterna att se tekniken som redskap. Eleverna upplever undervisningen som en kul föreläsning men återgår sedan till det vanliga arbetssättet.

Att tro att dagens studenter skulle ha lärt sig hantera medierna är fel menade de här lärarutbildarna. När det gäller kunskap om de traditionella medierna är inte dagens elever överlägsna sina lärare, hur mycket de än har sett och använt medierna. Lena Malmi, lärare i konsthistoria uttrycker det så här:

Ungdomarna använder medierna mycket men de reflekterar inte. Där kan vi som lärare komma in som en resurs och träna dem i att kritiskt granska.

En slutsats av de här besöken på bildlärarinstitutionerna är att lärarutbildarna där sammantaget utgör en oerhört viktig resurs i landet för medieundervisningen i skolan. Institutionerna har en samlad kompetens inom området med tonvikten lagd på det estetiska och praktiska.

Som vi ser det borde denna kunskap komma fler blivande lärare till del än de som skall ansvara för bildundervisningen. Bildlära-
rarnas samarbete med andra lärarkategorier skulle därmed underlättas.

Produktion, reception och lärande

Tekniken får allt större utrymme i skolans bildundervisning. Dagens blivande bildlärare anammar teknikens möjligheter på ett helt annat sätt än gårdagens. Det är inte längre någon som ifrågasätter vikten av att också föra in maskingjorda bilder i klassrummet.

Mediedidaktiskt center, en fristående institution på Umeå uni-
versitet, är inrymt i lokaler en trappa ner. I den långa trånga
korridoren bland sladdar och diverse tekniska apparater är det
liv och rörelse. En grupp elever på bildläroutbildningen jobbar
med videoproduktion i en atmosfär av stress. I morgon skall
musikvideoproduktionerna presenteras för läraren Kjell-Ove
Grönlund. Och det är mycket kvar att göra.

I en av salarna sitter Stefan, Kerstin och Erik med en mängd
lösa lappar framför sig. Det är deras storyboard till en låt som
Erik komponerat. Under gårdagen ägnade de tre timmar åt för-
beredelse. Nu närmar det sig lunch den sista dagen och de är
ännu inte färdiga med i vilken ordning bilderna skall komma.
Lätt panikslagna tar de sig ändå tid att prata några minuter.

De är eniga om att det viktigaste med skolans medieundervis-
ning är att göra eleverna till kritiska granskare. Stefan förtydli-
gar:

*Det spelar egentligen ingen roll vilket ämne det är, det vik-
tigaste är att få eleverna att tänka.*

Kerstin, Stefan och Erik har valt bildläraryrket utifrån olika grundvalar.

Stefan, som tidigare närt en dröm att bli konstnär, vill helst bli gymnasielärare.

Jag skulle inte vilja vara medielärare, men gärna bildlärare på det estetiska programmet. Men det som styr valet är skolan som helhet.

Erik däremot vill absolut jobba med medieundervisning. Han har arbetat med medieteknik i flera år och ser nu en möjlighet att få använda sina kunskaper i skolan. Han skulle inte tveka att låta sina blivande elever göra videoproduktioner.

Kerstin är förtjust i ungdomar och vill helst till högstadiet. Hon är dock mer tveksam till att sätta igång med den här typen av arbete ute i skolan.

Här har vi fått prova på själva, men jag tror inte jag ger mig på ett så stort arbete själv. Det känns nervöst att göra något sånt här.

Medielärare Kjell-Ove Grönlund anser att musikvideo är en bra genre som kan integreras i andra ämnen.

Lärarna i musik, svenska, engelska och bild ute i skolorna har världens chans här. Musikvideo är något av ett allkonstverk med bild, språk, skådespeleri och scenografi. Vi lär våra studenter hur man producerar en video med enkla medel. Men det är också viktigt att de hela tiden påminns om sin blivande roll som lärare och att de kunskaper de får här måste anpassas till arbetet ute i klasserna. De behöver den här basen att stå på men det är bara en liten del av allt de lär sig här som de kan delge sina elever.

Videokursen omfattar tre poäng och under dessa tre veckor producerar studenterna fyra videoprogram:

- * en musikvideo som görs utifrån en storyboard och med playback-inslag.

Det innebär att någon i gruppen måste "apa" sig framför kameran. Att stå inför publik är något som kandidaterna kommer att få göra hela sitt yrkesliv, så det är bara nyttigt.

- * en stämningsvideo som bygger på manus. Utgångspunkten är en dikt som analyseras och utifrån egna inre bilder görs ett synopsis som spelas in och redigeras. Först därefter tillkommer musik som ytterligare en dimension.

- * ett reklaminslag på 30 sekunder om en fiktiv eller verklig vara. Varan skall visas tre gånger och även firmamärket måste synas i bild.

- * en 2-kameraproduktion i form av ett nyhetsinslag eller reportage utifrån ett lokalt perspektiv. Förutom tekniken får eleverna träna sig i att våga gå ut bland folk och göra intervjuer, men det är inte fråga om undervisning i journalistiska arbetsmetoder i egentlig mening.

Den här kursen är inriktad på teknik och produktion, men det är viktigt att man vid redovisningarna hinner diskutera och analysera programmen ordentligt, gå igenom hur studenterna har resonerat kring sin produkt och olika lösningar. Tyvärr är det ofta för lite tid. Det är väldigt synd.

Att den mesta tiden går åt till själva hantverket att producera bilder är inte unikt för den här kursen, det gäller bildundervisningen i allmänhet ute på skolorna. Det menar i varje fall meto-

diklärare Anders Marner vid bildlärarutbildningen i Umeå. Han kommenterar Kjell-Ove Grönlunds erfarenhet:

I bildlärarutbildningen får eleverna lära sig tolka och analysera bilder i andra kurser. Men problemet med bildundervisningen ute i skolorna är att 80% av tiden läggs på produktion. Det hör till ämnets tradition. Det måste in mycket mer av reflekterande inslag. Samtidigt som man gör något måste man också reflektera över det. Vi jobbar mycket med detta perspektiv i bildlärarutbildningen och en ny typ av bildundervisning är på väg. Den nya bildundervisningen är inspirerad av en amerikansk modell för bildundervisning som kallas Arts propell. Den handlar om att särskilja de olika momenten produktion, reception och lärande.

På Mediedidaktiskt center arbetar man fortfarande med analog utrustning. Ny digital utrustning skall köpas in till de nya lokalerna som är under uppbyggnad. Då får man fyra redigeringsrum mot det enda som de har tillgång till nu. Om något år skall det nya huset stå klart och då samlas den utspridda högskolan under ett och samma tak, vilket naturligtvis underlättar samarbetet mellan olika institutioner.

Kjell-Ove Grönlund ser fram emot att få ta de nya apparaterna i bruk. Och han skulle gärna vilja få mer undervisningstid till rent tekniska övningar.

Genrerna och produktionsfasen är kandidaterna jättesäkra på. Det de inte har grepp om är tekniska uppkopplingar och annat rent tekniskt. De som vill jobba på gymnasiets mediaprogram får för lite utbildning i teknik för att kunna klara den delen. Även en del högstadier har ganska bra utrustning nu för tiden och då får de svårt att klara av tekniken även där.

Anders Marner befarar att den sneda könsrekryteringen till bildlärarutbildningen kan hindra utvecklingen av medieundervisningen.

Det är mest tjejer på bildlärarutbildningen – och kvinnodominansen gäller ju hela skolan. Eftersom många tjejer ofta är mindre intresserade av teknik och apparater kan det bidra till en viss ”störning” när det gäller medieintresset.

Läroplanen säger uttryckligen att maskingjordade bilder skall ingå i undervisningen. Inte endast den konstnärliga bilden och konstupplevelsen står i centrum. Enligt Anders Marner är en ny, mer utblickande, bildlärare på väg att formas. Det är de som väljer att förutom i bild även undervisa i ett annat ämne. Ofta kombineras bildämnet med svenska, ämnen som båda handlar om kommunikation. Linda Kernell, blivande 2-ämneslärare i bild och svenska, kommenterar när vi susar förbi henne i data-salen:

Vi är de ämneslärare som har mest mediekunskap. Det är en bra kombination som kan göras ännu bättre.

Att diskutera:

Den estetiska inriktningen av bildlärarutbildningen innebär att de samhällsvetenskapliga perspektiven på massmedierna kommer bort. Kan/bör de med fördel tas om hand av andra?

Vart är bildämnet på väg?

Samtal med prefekt Stig Eklund (SE) och metodiklärare Anders Marner (AM) vid bildlärarutbildningen vid Umeå universitet.

AM: Det finns två poler. De bildlärare som tillhör den gamla skolan menar att produktion är det viktigaste. Genom att göra saker lär man sig att reflektera. Att plocka in andra medier som t.ex. språk är av ondo. Man särskiljer kreativiteten och bilden och skapar en avgränsad värld av bild. Det är den gamla pedagogiken, det är 1950-talets tanke att eleven skulle skapa från sitt inre och frigöra sig. Det är en pedagogik som är påverkad av psykoanalysen. Motpolen är olika utblickar mot samhället, mot språk, mot olika typer av bilder. Det är där diskussionen står: det rena oreflekterade mot mer reflekterande bildundervisning. Andra motpoler är hantverksbilder kontra mediabilder.

SE: Det är så mycket som lever kvar i kraft av romantiskt tänkande. Vad det gäller läroplanstext har ämnet redan bytt karaktär och blivit lite av ett orienteringsämne. Det gäller också att få de blivande lärarna att förstå det när de kommer in som lärarkandidater.

AM: Många söker sig till bildlärarutbildningen därför att de själva har intresse av att vara konstnärligt aktiva. De söker lärarutbildning i stället för en konstnärlig utbildning för att förhoppningsvis få en försörjning. Detta är lite av en nidskrivning. Man kan ju inte gå ut offentligt och säga så för då gör man ju dem illa som med öppna ögon har valt bildläraryrket för att de är intresserade av bildfrågor å ena sidan och av barn och ungdom å andra.

Men det är ett problem som vi måste fajas med för att vinna fler kandidater för själva läraruppdraget. Bild och massmedier som en kulturell fråga och en omvärldsorienterande fråga. Det är där ämnet bytt karaktär. Det är viktigt att förstå både utbudet som sådant i massmedierna och massmediebutbudets betingelser både på gott och ont.

Lika väl som det finns problem när det gäller en blivande lärares förståelse för uppgiften, finns det brist på förståelse för det här i samhället omkring oss. För gemene man har ett modernt uppdaterat bildämne ingen legitimitet för man känner inte igen sig i detta. Alltsedan sekelskiftet och sent 1800-tal är sannolikt skolans bildundervisning den aktivitet som har ändrats mest, vilket har med bildmediernas utveckling i samhället att göra.

Motiven för bildundervisning preciserades i samband med grundskolans tillblivelse då man spårade in på en estetisk uppgift – konstnärligt skapande och konstupplevelse. Att förstå att ett i grunden estetiskt ämne plötsligt har ansvar också för bildkommunikation i vid mening, det är svårt t.o.m. för politikerna. Politikens oförståelse stöter vi ständigt på.

Man har inte förstått att bild som fenomen är någonting kognitivt, dvs. att man lär sig saker av bilder precis som man lär sig saker av texter. En musikvideo, en reklamsnutt och ett TV-program lär någonting.

Det måste till ett receptions perspektiv. Man måste diskutera hur bilderna funkar helt enkelt. I bildsammanhang är oftast det partikulära, det speciella, i fokus. Konstverket är unikt, upplevelsen är unik och skall skilja sig från alla andra upplevelser. Med semiotikens perspektiv är även konstupplevelsen baserad på generella mekanismer. Så det många konstnärer säger är unikt är inte alls särskilt unikt.

Kan man påvisa den generella mekanismen kan man vandra från bild till bild och hitta likheter och skillnader. Då kan man också koppla bilden till språket och till alla andra fenomen. Semiotiken är en vetenskap som diskuterar betydelsefenomens funktioner och hur de fungerar i samhället. Med semiotikens hjälp kan man tydligt se hur bilderna fungerar.

Slutsatser för undervisningen i mediekunskap?

SE: Vi måste först få grepp om vad vi har bildundervisningen till i någon slags grundläggande mening för att kunna diskutera undervisningen i mediekunskap.

Det finns sannolikt i dag väldigt lite konsensus kring varför vi har bildundervisning och vad den skall innehålla. Det finns på den läroplansteoretiska nivån, där politikerna och de tunga administratörerna på myndigheterna rör sig, ingen klart uttalad vilja med det här ämnet. Generaldirektören för Skolverket kan säga: Det finns det visst det, det står i läroplanerna. Och det gör det ju, men jag är inte säker på att det ens bland bildlärarna finns någon gemensam syn på vad nyttan är generellt uttryckt. Det finns de som driver det här unika stenhårt och det finns de som är brett kommunikativt inriktade.

Se'n har vi problemet med metaforen "bilden som ett språk". Bilden är inget språk för då skulle den ha en språklära. Liksom vi behöver en språklära behöver vi en bildlära. En sådan kan vi få med semiotikens hjälp.

AM: Semiotiken är ett utforskat område. Forskningen har fokuserats på konstvetenskap, enskilda konstnärer och konstverk. Vi är ute efter att skapa en generalisering så man kan studera mekanismerna. I stället för att titta på tusen reklambilder kanske man kan hitta formler för att förstå hur reklambilden fungerar.

Vad betyder det här konkret?

AM: Att man måste förstärka teorin i undervisningen. Teoretiserande måste till för att de blivande lärarna skall känna trygghet i bildsamtalen med eleverna. Förmågan att diskutera innebär att du själv vet. Lärarna måste kunna pendla mellan det

specifika och det generella. Med generalisering blir det en vidare utblick.

SE: Kombinationen svenska-bild är baserad på tron att vi skall få en kommunikativt starkare lärare. Det är den mest stabila delen som all masskommunikation står på.

AM: Det behövs undervisning i sociologi och överhuvudtaget perspektiv på bilden, reflektion och perception. Det här får inte uppfattas som en kritik av konst. Vi vill ha balans. Många bildlärare är inriktade på konstverksamhet och bedriver konstverksamhet i skolorna. Det är vi inte kritiska till. Konst har sin givna plats.

SE: Men det är också en fråga om hur man definierar konst och konstnärliga uttryck. Drar vi parallellen med undervisningen i svenska och undervisningen i bild är det uppenbart att litteratur svarar mot bildkonst i olika former. Visst får skönlitteraturen med all rätt ett avsevärt utrymme, men definitionen av skönlitteratur täcker ju ett väldigt brett spektrum. Det finns många genrer. På samma sätt kan man säga att begreppet bildkonst kan definieras i vid mening.

Det är så uppenbart att förståelsen av det skrivna ordet i hög grad står i fokus för svenskundervisningen av två skäl. Dels för att den har sitt eget värde t.ex. i skönlitterär mening, dels för att orden bär så mycket av vår vardagskommunikation. Det är det som ger svenskämnet dess starka ställning i skolan. Vore det så att det bara fanns romaner och dikter då skulle säkert svenskämnet vara lika svagt och dåligt tillgodosett som bildämnet.

Det handlar om hur man från statsmakterna och ner till skolan och elev- och föräldraledet vill uppfatta sambandet mellan användningen av bilder i vår tid å ena sidan och skolans skyldigheter – för att inte säga möjligheter – på bildområdet – å

andra sidan. Frågan är vilken kompetens på bildområdet vi vill att folk skall ha med sig.

Tar studenterna med sig en kognitivt inriktad syn på ämnet från utbildningen?

SE: Ja, men det är inte alltid möjligt för dem att upprätthålla denna hållning när de går ut i verkligheten.

AM: När de kommer ut skolas de in i skolkoden. Utbyggnaden av det estetiska programmet och medieprogrammet är väldigt positiv för bildämnet. Med 150 medieprogram och kanske 50 estetiska program måste det på sikt innebära en kompetensökning i hela den svenska bild- och konstvärlden. Det gäller både reception och produktion. Den innebär förhoppningsvis en förstärkning av både konst och bildperspektiv i hela landet.

Samtidigt sker en polarisering: å ena sidan en kompetenshöjning i de specialinriktade gymnasieprogrammen, å andra sidan en försämring på högstadierna och gymnasierna. Det obligatoriska bildämnet urvattnas där genom att man minskat på timantalet som ofta går över till låg- och mellanstadiet. För den ordinära bildkonsumenten blir det sämre förutsättningar för att förstå bilden.

SE: Gymnasieproblematiken är svår. Utvecklingspsykologiskt är det först i den åldern människan är så utvecklad i sin tankeförmåga, sin intelligens och i sina intellektuella funktioner att hon kan handskas med bildkommunikation på den vuxnes sätt och villkor.

Vi kan definiera kunskap som läroplanskommittén och den nya läroplanen gör med fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Om man anser att bildkunskap i de här två delarna produktion

och reception är grundläggande då skall de hänga med hela vägen.

Man måste titta på vilken betydelse bildkommunikation har på olika områden. När det gäller kulturutbudet är de flesta av oss konsumenter och vi behöver redskap att möta både nyhetsförmedling och inte minst underhållning och reklam.

Även de som väljer att gå utbildningar och yrken på områden som naturvetenskap, teknologi eller medicin behöver kunskaper om bildkommunikation. Förmågan att t.ex. diskriminera i preparat vilar på utvecklad visuell förmåga.

AM: Det sker en utveckling i ämnet från ett psykoanalytiskt betraktelsesätt till ett kognitivt. Det psykoanalytiska hänger kvar. Men jag tror ändå att det kognitiva vinner mer och mer. Det kognitiva tänkandet har stor plats i skolan som helhet och om vi bygger upp ett kognitivt tänkesätt på bildområdet kan vi få större genomslag.

Om skolan i övrigt är Piagetgrundad och vi bildlärare är Freudgrundade blir det problem.

SE: Det finns också andra krafter. Varhelst det finns behov av bilder i kommersiellt avseende tar man bilden på allvar. Titta på filmindustrin till exempel. Jag föreställer mig att det finns en hel del forskning i botten på den produktion som sker. Man gör ingenting med mindre än att projektet har goda förutsättningar att gå hem ekonomiskt.

Om man vill ställa större krav på bildundervisningen i dag ute i skolorna måste den frigöras från det gamla samlingsbegreppet estetisk-praktiska ämnen. Man måste göra sig av med övningsämnesstämpeln.

Bildkommunikationen i skolan måste få en plats som motsvarar bildkommunikationens värde och funktion ute i samhället. Man måste ställa den visuella kommunikationen vid sidan av den verbala, dvs. göra bildämnet till ett kommunikationsämne vid sidan av svenskan.

Vi vet att budskapet är välkommet på t.ex. Skolverket som har bildämnet som ett prioriterat område i dag. Men Skolverkets chef Ulf Lundgren kan säga hur mycket bra saker som helst. Om inte rektorerna ute i kommunerna är med på noterna så blir det ingenting i alla fall.

AM: Det verkar som kommunerna satsar på spetsverksamheter och dit hör sannolikt medieprogrammen. Man plöjer ner en massa pengar i medieprogrammen och kanske även i de estetiska programmen. Men all annan verksamhet går på sparklapp.

SE: Bildundervisningen når alla elever i grundskolan. Om man vill ha någon effekt med bildundervisningen måste man nå både det lilla barnet, det äldre barnet och i slutändan tonåringen. Bildundervisningen blir lite konstigt behandlad därför att intresset är större för det lilla och spontana barnets behov och möjligheter än för tonåringens. Personligen är jag beredd att gå så långt att säga att svensk bildpedagogik sviker tonåringen. Så fort det skall göras ett jobb på barn och bild så görs det på de små barnen därför att det på något sätt är mer lustbetonat.

AM: Det beror på det eftersläpande psykoanalytiska perspektivet på bildundervisningen. T.ex. Herbert Reed, som är bildpedagogikens gamla guru, säger att så fort barnen ritar något föreställande så är det någon vuxen som tutat i dem att de skall göra det och då har den spontana impulsen upphört.

Många satsar på små barn därför att de stryker ut färgen på ett papper på ett lustfyllt sätt. Det är inget fel i det, men förr eller

senare måste man skapa teorier kring tonåringen också. Man måste lämna Herbert Reeds perspektiv att i princip allt vad tonåringen gör är skräp och att det är ”kört” när tonåringen eller barnet möter kulturen och börjar influeras av dess bilder.

Så är det ju inte alls utan det är då mycket av det spännande börjar. Då ställs frågan om vilka förhållningssätt tonåringen intar och skall inta i den här kulturella världen.

Jag tror det är både för- och nackdelar med att ha bildlärare på låg- och mellanstadiet. Det bästa skulle vara en vad det gäller bild bättre utbildad klasslärare som kan integrera ämnet.

Hur ser det ut i dag?

AM: På låg- och mellanstadiet är klasslärarna ofta dåligt utbildade när det gäller bild.

SE: Det är viktigare vilken syn man har på bildundervisningen än vilken lärarkategori man tillhör. Det gäller att förstå bildkommunikationens elementa och det nödvändiga i en allsidig bildundervisning.

Ska bildundervisningen integreras?

AM: Ja, det vill vi. Vi vill också peka på kärnan med semiotiken och bildämnet. Ju mer vi betonar samhällsperspektivet och utåtriktningen desto mer riskerar vi att upplösas och upphöra som särskilt ämne. Det vill vi ju inte utan vi vill ha en bildlärare med särskild kompetens. Kärnproblematiken är att definiera vårt område. I nästa steg måste vi också visa på vilket sätt bilden är viktig även i alla de andra ämnena. Det är således ett dubbelt perspektiv. Å ena sidan skall vi värna om vårt, å andra sidan måste vi gå ut.

SE: Bildförmåga är en grundläggande kompetens som kan tillämpas på de flesta områden. Tillämpningarna följer då det ämne där man använder sig av sin bildförmåga. Det är uppenbart att t.ex. teknisk ritning är en form av bildkommunikation som är viktig för en blivande teknolog.

Utvecklad förmåga att handskas med talat och skrivet språk är en förutsättning för att hantera stoffet i alla skolans ämnen, inklusive bildämnet. Alla lärare skall vara lärare i svenska sade man en gång i tiden med ett fältrop. Skönlitteraturen, prosan och poesin blir då svensklärarnas eget ansvar.

På motsvarande vis bör det konstnärliga skapandet och uppövandet av känsla för estetisk kvalitet vara bildlärarnas ansvar. Där har vi något som är vårt eget och där kan vi verka fullt ut. Vi får skilja på det som är den egna tillämpningen inom bildämnet och det som kan vara tillämpningar i andra ämnen. – Dessvärre är det så att våra kolleger i olika ämnen inte är särdeles starka i tron på bildkommunikationens möjligheter.

AM: I ungdomskulturen har musiken haft stora framgångar sedan 1960-talet. Många tecken tyder på att musikens hegemoni är på väg att bytas till förmån för den rörliga och datoriserade bilden bland barn och ungdom. Frågan är om inte bilden med multimediatatorerna kommer att ta över musikens framgångar. Jag tror att barn och ungdomars nästa stora fritidsintresse blir att laborera med alla de bilder som vräks upp på skärmen på billiga datorer med CD-rom-spelare. Det är ett trendbrott i ungdomskulturen som är ytterligare ett skäl att titta på bildämnet.

SE: Skolverket har lyssnat på den nationella utvärderingen och vill medverka till ett så brett utvecklingsarbete som möjligt i landet. I samarbete med andra kolleger skall vi i Umeå försöka få igång ett utvecklingsarbete där högskolans bildlärare i

samverkan med pedagogerna på sina respektive institutioner skall gå ut till kommunerna och erbjuda kompetenshöjande studier och handledning. Det pekar framåt. Vi ligger nära varandra i strävan efter en bildpedagogisk utveckling. Det är första gången i mitt yrkesverksamma liv som något sådant inträffar.

Att diskutera:

Vart är bildämnet på väg inom lärarutbildningen hos Er? Finns det en motsättning mellan "en bildundervisning grundad på Freud" och en skola i övrigt "grundad på Piaget"?

Kapitel 7

RESURSER FÖR LÄRARUTBILDNINGEN

Läroarutbildningen behöver stöd och inspiration utifrån för sitt lokala utvecklingsarbete. I det här kapitlet presenterar vi några av de institutioner och personer som skulle kunna bidra. Det är Utbildningsradion (UR), Filminstitutet, Dramatiska institutet, Tidningen i Skolan, Konsumentverket samt Nordicom och avdelningarna för Medie- och kommunikationsvetenskap inom universiteten. Gemensamt för dem är att de på olika sätt erbjuder information och/eller utbildning om medier, produktion och analys.

Tre av dem – Utbildningsradion, Tidningen i Skolan och Konsumentverket – har som uttalad målsättning att verka gentemot skolan och har därför närmast sig läroarutbildningen. Nordicoms utåtriktade arbete har först på senare tid kommit att inkludera skolan.

Om Nordicom skriver Catharina Bucht och Eva Harrie som tillsammans ansvarar för den utåtriktade informationen. För avsnittet om Utbildningsradion svarar Lena Beckman som i många år gjort program om massmedier och lagt upp kursen inom området.

Från Filminstitutet som erbjuder film och filmhandledningar har vi valt en text om skolbioverksamhet av Klas Viklund och Clas Österholm.

Från Tidningen i Skolan medverkar Göran Subenko, veteran inom branschen, och från Konsumentverket Eva Hellström och Christina Hark, kontaktpersoner för skolfrågor.

Slutligen Kjell Grede på Dramatiska institutet, som vi valde att intervjua för att också få tillfälle att informellt diskutera vissa slutsatser och förslag.

MKV-institutionerna

Ämnet Medie- och kommunikationsvetenskap (MKV) är etablerat i den svenska universitetsvärlden sedan mer än 20 år. Det har vuxit kraftigt under senare tid och stora institutioner med fasta forskningsresurser finns i dag i Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), i Lund, Avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap, i Umeå, Institutionen för medier och kommunikation och i Stockholm, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMK).

I Göteborg är forskningen inriktad framför allt på journalistik. Aktuella projekt: Journalistik och demokrati, Journalistrollen i förändring, Dagspresskollegiet – långsiktig utveckling av förhållandet mellan dagspress och radio-TV i ett publikperspektiv, Etermediernas nyhetshistoria, Kriskommunikation, Allmänheten och EU-informationen.

Inom SOM-institutet, en undersökningsorganisation bildad tillsammans med Statsvetenskapliga institutionen görs sedan 1986 årliga studier av svenskarnas medievanor och attityder till massmedier. Samordnat med JMG finns även Nordicom, den nordiska dokumentations- och informationscentralen för medier och kommunikation.

I Lund ligger MKV kvar på sociologiska institutionen där ämnet från början växte fram. Målet där är i första hand att utbilda kommunikationsstrateger, inte informationsproducenter. Grundutbildningen är uppdelad i fyra olika områden: Målstyrd kommunikation, Organisationskommunikation, Kommunikationsteori och Forskningsmetod.

Forskningen bedrivs inom tre stora forskningsprogram:

Det första "Kulturindikatorer: Svensk symbolmiljö 1945–75–95" (som startade 1993 och kommer att pågå fram till år 2000) avser analys av massmediernas budskap.

Det andra "Mediepanel" syftar till att analysera barns, ungdomars och vuxnas användning av massmedier, dess orsaker och effekter.

Inom det tredje programmet "Balticom" studeras sambandet mellan massmedieanvändning, världsbild och grundläggande värderingar mot bakgrund av de förändringar som ägt rum i Östersjöområdet.

Institutionen för medier och kommunikation i Umeå bildades 1993. Den hör formellt till humanistiska fakulteten. Forskningen har som övergripande mål att "fördjupa kunskapen om mediernas roll och påverkan i dagens informationssamhälle och samtidigt sätta sökljus på den centrala frågan inom masskommunikationsforskningen: mediernas inverkan på våra tankar och föreställningar". Ett mer närliggande mål är att utforska den speciella mediesituation som finns i norra Sverige och inte minst i Umeå. Aktuella forskningsprojekt är: Hälso- och miljöinformation, "Snälla radiotjänst" – om brev från radiolyssnarna skrivna till radiobolaget, interetnisk förståelse (ett projekt som omfattar televisionens roll och ansvar för främlingsfientlighet och rasism).

JMK, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet, bildades 1989 genom en sammanslagning av Journalisthögskolan och Centrum för masskommunikationsforskning. Forskningen och forskarutbildningen följer dessa båda traditioner, dvs. journalistik respektive medie- och kommunikationsvetenskap i vidare mening. Fem viktiga områden kan urskiljas. Två berör massmediernas "texter", dvs. deras innehåll och uttrycksformer: Makt över uttryck och bild, 1960- och 1990-talens kvinnor i press och television, Sociala reportage och dokumentärer i TV, Journalistikens bilder, Brottsjournalistik och kriminalpolitik, Våldet i TV, Estoniakatastrofen i medierna, Ungdomsprogram i radio, Året runt och kvinnobilden, Kvinnliga svenska rocktexter.

Ett tredje område gäller förhållandet mellan mediernas utbud och deras publik, dvs. forskning om reception och medieanvändning. Olika ansatser, hämtade från socialpsykologi, kognitiv teori och etnografi, finns representerade. Medietexterna i sig är inte forskningsobjektet, utan snarare deras relation till de samhällseliga kontexterna, till villkoren för produktion, distribution och mottagande. Studierna handlar om mediernas roll för skapandet och upprätthållande av delkulturer: Identitet och offentlighet, Ungdomskultur och kultureproduktion.

Det fjärde området utgörs av forskning om medieföretagens historia. Etermedierna står i centrum tack vare anslaget till det nationella projektet "Etermedierna i Sverige". Sportprogrammen i radio och TV, Sveriges Radio – centralt, regionalt och lokalt, Public service och demokratin.

Slutligen bör nämnas det forsknings- och utvecklingsarbete som pågår för förnyelse av den journalistiska praktiken. En viktig uppgift i sammanhanget är att studera de förändrade villkor som den tekniska utvecklingen leder till.

MKV-institutioner med mer begränsad forskning finns på ytterligare elva orter i landet. Vi tror att det skulle vara möjligt – och en god idé – att knyta dem till utvecklingsarbetet inom lärarutbildningarna. De samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiven inom kunskapsområdet skulle därigenom förstärkas.

För lärarutbildningarna i Luleå och Umeå är institutionen för medier och kommunikation vid Umeå universitet den naturliga resursen. För lärarutbildningen i Härnösand ligger avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap i Sundsvall (Mitt-högskolan) närmast till hands.

Lärarutbildningarna i Gävle och Falun borde på motsvarande sätt kunna hämta stöd från MKV vid Högskolan i Gävle-Sandviken. Ett visst samarbete vad gäller 4–9-utbildningen i Gävle är redan på gång (kursplanen för MKV-A i Gävle bifogas, bilaga 8).

Lärarutbildningen i Karlstad har tidigare haft utbyte med MKV i Karlstad. Detta samarbete borde kunna återupptas givet förutsättningen att utrymme kan ordnas inom lärarprogrammen. I Uppsala är det medieforskarna vid sociologiska institutionen som skulle kunna lyfta medieundervisningen inom lärarutbildningen teoretiskt.

Lärarhögskolan i Stockholm borde kunna använda sig av den samlade kompetensen på JMK vid Stockholms universitet för sitt utvecklingsarbete. Där har man vid flera tillfällen under senare år engagerat sig i lärarfortbildning i form av studiedagar och regelrätta 10-poängskurser i Mediekunskap med syfte att ge ”en helhetssyn på mediernas roll i samhället, på mediebranschen samt på människan i mediasamhället”. Olika branschföreträdare har presenterat sina yrkesområden och deltagarna har fått lära sig metoder och modeller för analysövningar.

För lärarutbildningen i Växjö finns avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan i Växjö, där man specialiserat sig på medieutveckling i ett internationellt perspektiv. För lärarutbildningen i Jönköping finns MKV på Högskolan i Jönköping med stort intresse för praktisk produktion och erfarenhet av lokala medier.

Lärarutbildningen i Göteborg (Mölndal) har ett gynnsamt läge i och med närheten till JMG och Nordicom. En kompetens som – sammankopplad med de olika lokala medieverkstäderna i Göteborg – ger alla förutsättningar för framgång om bara utrymme kan beredas.

För lärarutbildningen i Kalmar finns avdelningen för Medieproduktion/Medieteknik vid Högskolan i Kalmar som till skillnad från andra MKV-institutioner erbjuder en praktiskt inriktad utbildning med tonvikt på datakommunikation.

Lärarutbildningen i Linköping har – istället för MKV – närmast Tema-institutionerna vid Linköpings universitet att hämta stöd ifrån. 'Tema Barn', 'Tema Kommunikation' och 'Tema Teknik och social förändring' erbjuder sammantaget många spännande sätt att närma sig området.

Lärarutbildningen i Kristianstad har redan på ett föredömligt sätt tagit tillvara kompetensen inom avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan i Kristianstad. Samtliga lärarkandidater erhåller hösten 1996 en introducerande 2-poängskurs om "Medier och populärlitteratur/kultur".

Lärarutbildningen i Malmö har geografisk närhet men ännu så länge ett begränsat samarbete med avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap på sociologiska institutionen vid Lunds universitet.

Varifrån skall initiativet komma? Vi tror att lärarutbildarna bör ta första steget och bjuda in MKV-institutionerna till överläggningar.

Om det lokalt inte är möjligt att ge plats för en obligatorisk kurs i mediekunskap för alla blivande lärare bör det inom varje lärarutbildning likafullt garanteras en frivillig tillvalskurs. MKV-avdelningarna skulle – i samarbete med lärarutbildningarna – kunna svara för innehållet.

Att diskutera:

Vilka förutsättningar finns konkret för samarbete mellan lärarutbildningarna och MKV-institutionerna hos Er? Är det en realistisk tanke?

Bör MKV-institutionerna, om ingen inbjudan kommer från lärarutbildningen, agera på egen hand och lägga in 5 poängs- alternativt 10 poängskurser i mediekunskap/mediepedagogik i sitt allmänna kursutbud?

Utbildningsradion

av Lena Beckman, kontaktperson för UR

UR (Utbildningsradion) erbjuder i sin programverksamhet i radio och TV kulturupplevelser, stimulerar till kulturell delaktighet och eget skapande samt speglar och informerar om kulturyttringar, inte minst för barn och ungdom.

UR producerar och sänder både riks och regionalt och har medarbetare i hela Sverige. Genom friköpning erbjuder UR också sina målgrupper tillgång till utbudet i bandad form, bl.a. genom AV/Mediecentraler och bibliotek, vilka är viktiga samarbetspartner för UR.

De nya medierna, sammanfattade i begreppet IT, har öppnat vägar för en ny mediepedagogik. Förutom att producera och sända utbildningsprogram i radio och TV och framställa tryckt material utvecklar UR olika möjligheter till interaktivitet, t.ex. genom Internet och BBS. UR utvecklar också olika former av multimedia. Användarna skall få tillfälle till eget aktivt kunskapssökande.

Samarbete förekommer kontinuerligt med medieverkstäder och AV/Media inte minst i de nordiska videotävlingar som ordnats. Regionala medarbetare har deltagit i medieutbildningar. På utställningar, seminarier och studiedagar har UR-medarbetare deltagit med pass med medieundervisning.

Kulturarbetet i undervisningen

Att lära sig är en skapande process. Musik, bildkonst, dans, litteratur och film är källor till upplevelse och kunskap inom det som är skolans innehåll och ämnesområden. Eleverna måste också använda olika estetiska uttrycksformer för att kunna till-

ägna sig vetande och bilda kunskap. Lärare bör utveckla sin kompetens att arbeta med kultur på detta sätt. När eleverna själva skapar texter, bilder, musik, teater, film osv. blir de bekanta med arbetssätt och arbetsformer knutna till dessa kulturområden. Det blir då lättare för eleverna att i andra sammanhang ta personlig ställning och utveckla ett analytiskt och kritiskt betraktelsesätt.

Exempel på medieutbildning för grundskolan

UR stödjer medieutbildning för grundskolan genom programserier för elever och för lärare med tillhörande IT-stöd, böcker och annat tryckt material samt genom personligt deltagande i olika aktiviteter. Många av elevserierna har också använts i lärarutbildning och lärarfortbildning.

Hanteras varsamt är samlingsnamnet på en serie program om hur barn på olika sätt forskar i sin miljö för att på olika sätt kunna berätta det för andra.

Tecknad film vill ge barn möjlighet att uttrycka egna tankar och idéer med hjälp av tecknad film. Många moment bygger på ett samarbete mellan barn och vuxna eller mellan yngre och äldre barn.

Tidernas bio behandlar film på bio, innehåll och form och lite om filmens historia.

Vi gör TV-teater berättar om hur fyra skolor gör var sin TV-teater.

Skapande verkstad innehåller TV-program med inslag av skapande karaktär som animation, bildskapande eller mediekommunikation. Regalskeppet Vasa visar hur en skolklass arbetar med tecknad film. Sagor från Europa använder olika presenta-

tionssätt i syfte att inspirera till eget berättande. Veckans monster visar hur myter kan berättas med hjälp av lera, papper och sax. I serien Skapande historia berättar barn med hjälp av animationer Skandinaviens historia. Videometodik och Videotävling, med tips för hur man utvecklar sin filmfärdighet samt elevbidrag från hela Norden är andra inslag i Skapande verkstad.

Mediemix & Trix är en serie som genomskådar medierna och uppmuntrar till kreativ aktivitet. Totalt ingår 25 TV-program i serien. Tips och trix i klassrummet ger ytterligare exempel på hur man i skolor runt om i Sverige arbetar kreativt med olika medier.

År 1996 genomförs Hembygdens År på initiativ av hembygdsvårslösen. Avsikten är att inspirera många att bry sig om sin egen hembygd, både dess historia och dess framtid. År 1906 skildrade Selma Lagerlöf i Nils Holgerssons underbara resa den tidens Sverige. Barn i Nils ålder får nu på olika sätt berätta om sig själv, sin ort och sitt landskap för andra barn. UR och Svenska Hembygdsförbundet samverkar tillsammans med AV- och läromedelscentraler för att stödja barnens arbete. UR producerar 27 TV-program, som bygger på barns skildringar av sin hembygd i går, i dag och i morgon. Barn i hela Sverige producerar också en mängd videofilmer ofta med hjälp av AV-centralerna. Filmerna visas i UR:s serie "Videotävlingen", som är ett av många exempel på den medieutbildning som är en viktig del i företagens programinriktning. De visas också på filmfestivaler. Radioprogram produceras också. I arbetet kopplas aktiva skolor och AV-centraler ihop i ett nätverk för idéspredning, projektinformation, planering, diskussion och utvärdering.

Hösten 1996 genomför UR i samarbete med högskolorna i Karlskrona/Ronneby, Gävle/Sandviken, Örebro, Mithögskolan

och TBV en grundkurs i informationsteknik 5 poäng som distansundervisning. År 1997 kommer en påbyggnadskurs 5 poäng med inriktning mot lärare. Denna stora satsning kommer att ge en utbildning där pedagogik och teknik, teori och praktik blandas. Här förenas IT-satsning och mediekunskap.

Några exempel på tryckt material

UR har producerat ett antal böcker och häften i anslutning till sina mediekunskapsprogram.

Boken *Tidsbilder* handlar om barns bildskapande under 150 år. Nio lärare och forskare i bildpedagogik skriver om var sitt tema.

En liten bok om att lyssna på små barn handlar om vad radiomediet kan ge barn och vuxna i form av pedagogiska möjligheter och konstnärliga upplevelser.

Så gör du radio! är en handbok i radioproduktion.

Lätt att lära – Videokameran är en handbok med praktiska råd och förklarande teckningar för den ovane videofilmaren.

Videolek beskriver ett videoprojekt på ett fritidshem.

Grunderna i IT är kurslitteratur i den 5-poängkurs som startade hösten 1996.

Kontakter med lärarhögskolorna

Vid de studiebesök som UR får från lärarhögskolor visar det sig ofta att lärarkandidaterna i sin lärarutbildning fått liten eller ingen medieundervisning. UR har därför de senaste åren erbjudit lärarhögskolorna temadagar för lärarkandidater och deras lärare. En sådan modell för lärarhögskolebesök består av fyra olika 90-minuterspass fördelade på två dagar.

Pass 1 erbjuder diskussion och praktisk övning kring elev-, utbildnings- och fortbildningsmaterial. Innehållet kan hämtas från mediekunskap, naturkunskap och teknik eller pedagogik och ger en inblick i UR:s breda verksamhet. Alternativt kan man närmare granska nyhetsprogrammen, Lilla löpsedeln/Lilla aktuellt. Regionala medarbetare och redaktionsmedlemmar deltar. Syftet är att utveckla deltagarnas kunskaper och färdigheter i att använda medier som ett pedagogiskt hjälpmedel i sin undervisning men också att ge kunskaper om mediernas roller och om behovet av kritisk granskning och analys av dem.

Pass 2 har rubriken ”Att se med öronen”. Under ledning av radioproducenter får man exempel på spännande författarmöten och boktips i radio och får tillfälle att diskutera möjliga användningssätt i skolarbetet.

Pass 3 presenterar den regionala radioproduktionen och olika sätt för elevinteraktivitet. Diskussion om olika sätt att lyssna och använda radiomediet är viktiga inslag.

Pass 4 presenterar ortens/länets AV-central och ger tillfälle till praktisk och aktiv utprovning av läromedel och apparater som finns där.

Hösten 1996 medverkade UR i den kultur- och kommunikationskurs för blivande grundskollärare som lärarhögskolan i

Stockholm anordnar. Detta samarbete ser vi som början på en spännande möjlighet att tidigt få möta lärarkandidater i momenten IT som pedagogiskt verktyg och integrering av olika ämnen med användande av skilda representationsformer. Enskilda UR-medarbetare inbjuds ibland att föreläsa om speciella projekt eller för att leda workshops kring t.ex. tecknad film eller radioproduktion.

Önskemål från lärarhögskolorna och utvärdering av gjorda besök utvecklar hela tiden formen för kontakterna.

UR vill gärna delta i arbetet med att utarbeta och producera en modern grundkurs i mediekunskap inom lärarutbildningen.

Att diskutera:

Finns det skäl att förtydliga Utbildningsradions public service-uppdrag vad gäller skolans medieundervisning och lärarutbildningen inför nästa avtalsperiod? Hur i så fall?

Svenska Filminstitutet

av Klas Viklund och Clas Österholm

Svenska Filminstitutets avdelning Film & Publik arbetar för att stärka filmens och biografens roll i det lokala kulturlivet. En huvuduppgift är att slå vakt om biografen som visningsplats för film och utveckla möjligheten för publik över hela landet att se bra film under goda visningsförhållanden.

För att stimulera visning och spridning av värdefull film handlägger Svenska Filminstitutet inom ramen för samhällets filmpolitik ett flertal stödformer till filmimportörer, visningsorgani-

sationer, biografägare och kommuner. Bl.a. finns ett stöd till lokal barn- och skolbioverksamhet, kallat stöd till lokal filmkulturell verksamhet för barn och ungdom.

Som en hjälp till lärare och kulturförmedlare som arrangerar filmvisningar för barn och ungdom inom skola och föreningsliv producerar Svenska Filminstitutet studiematerial om film och medverkar även till att arrangera seminarier som presenterar filmens och biografens möjligheter.

Stöd till regionala resurscentrum för film och video

Sedan verksamhetsåret 1997 fördelar Svenska Filminstitutet ett särskilt stöd till regionala resurscentrum för film och video. Stödet syftar till att främja regional och lokal filmverksamhet med tyngdpunkt på barn och ungdom.

Stöd ges för att utveckla och samordna verksamhet med bl.a. skolbio, mediepedagogik, videoverkstäder och filmverksamhet i s.k. plantskolor. Stöd ges även för att visa och sprida värdefull film, främja fortbildning på filmområdet samt stimulera regional samordning mellan kommuner, visningsorganisationer, biografägare m.fl. Visst begränsat stöd till produktion av kort- och dokumentärfilm kan ges.

Stödet fördelas enbart till statsbidragsberättigade mottagare. Regering och riksdag fastställer årligen vilka län eller regioner som är berättigade mottagare. För att erhålla stöd krävs en regional motprestation som minst motsvarar det belopp som söks hos Svenska Filminstitutet. Med regional motprestation avses medel från landsting eller kommun. Projektstöd eller liknande som därutöver utfaller löpande under verksamhetsåret kan ej tillgodoräknas.

Svenska Filminstitutets stöd till regionala resurscentrum för film och video ingår i det reformerade bidragssystemet för regional kulturverksamhet. Verksamhetsåret 1997 fördelas totalt 4 500 000 kr.

År 1997 har följande nio regionala resurscentrum för film och video erhållit statsbidrag: Film i Väst (Bohus- och Älvsborgs län); Film i Dalarna (Dalarnas län); Filmpool Jämtland (Jämtlands län); Film och nya medier i Kronoberg (Kronobergs län); Filmpool Nord (Norrbottens län); Film i Skåne (Skåne län); Film i Värmland (Värmlands län); Film i Västerbotten (Västerbottens län); Film i Västernorrland (Västernorrlands län).

Kampanj för skolbio

I samarbete med film- och biografbranschen i Sverige har Svenska Filminstitutet under 1995 tagit initiativ till en kampanj för att uppmuntra skolan att utnyttja filmvisningar på biograf som en del av skoldagen. Skolbio är ett sätt att lära nästa generation biobesökare att upptäcka biografen och låta dem möta en bred och varierad filmrepertoar. Kampanjen vill presentera filmupplevelsens användbarhet i undervisningen samt väcka ett intresse för filmen som konststart och fostra till ett mediekritiskt tänkande.

Basen i kampanjen utgörs av en årligt återkommande katalog, Skolbiokatalogen, innehållande tips och idéer för lärare som vill arbeta med visning av biograffilm som en del av undervisningen. Vid sidan av katalogen omfattar kampanjmaterialet bl.a. en affisch som distribuerats till skolor och biografer, samt en videofilm, kallad Skolbio på schemat, med reportage från olika skolbioprojekt där lärare och elever berättar om filmens möjligheter i undervisningen.

Biograflivet i Sverige

Svenska Filminstitutet har under perioden 1991–1993 genomfört en rikstäckande inventering av film- och biograflivet i Sverige där situationen i varje län beskrivits i en särskild länsrapport. Detta arbete har bedrivits i nära samverkan med landstingens kulturnämnder och resulterat i att det i flera län inrättats kontaktpersoner i form av regionala film- och biografkonsulenter. Erfarenheter och problemställningar från den regionala biografinventeringen har sammanställts i en slutrapport kallad *Biografen i Sverige*, författad av Bo Heurling, publicerad i augusti 1993.

Filmen i det framtida kulturlandskapet

I den översyn av Svenska Filminstitutets målsättningar och arbetsmetoder som genomförts under verksamhetsåret 1994–95, och som resulterat i Svenska Filminstitutets handlingsprogram *Filmen i det framtida kulturlandskapet*, fastställt av Svenska Filminstitutets styrelse i juni 1995, betonas en ökad satsning på regionalt utvecklingsarbete: att under de kommande åren samverka med befintliga visningsorganisationer och regionala intressenter för att politiskt och ekonomiskt etablera filmen och biografen i den lokala och regionala kulturpolitiken. Avsikten är att Svenska Filminstitutets stödformer och beslutsordning successivt anpassas till denna målsättning.

Den stödform som lättast kunnat anpassas till Svenska Filminstitutets satsning på att utveckla en kommunal kulturpolitik på filmens område är stödet till s.k. lokal filmkulturell verksamhet för barn och ungdom. Stödet, som funnits sedan 1988, har under åren betalats ut till föreningar, biografägare och skolor som önskat anordna filmvisningar för barn och ungdom på biograf. Under senare år har stödet allt mer renodlats som ett stöd till kommuner som vill initiera verksamhet med skolbio, dvs.

projekt där skolan samarbetar med ortens biografägare. Att samordna och finansiera verksamhet med skolbio har för många kommuner blivit ett första steg i arbetet med att upprätta en kommunal filmpolitik.

Det regionala utvecklingsarbetet

Regional samordnande verksamhet på film- och biografområdet har inletts i mer än hälften av Sveriges 24 län. Verksamheten befinner sig på olika nivåer och bedrivs utifrån skiftande samarbetsformer. Som katalysator för denna utveckling har Svenska Filminstitutet spelat en avgörande roll.

Många landsting har i ett inledande skede valt att driva det regionala utvecklingsarbetet i projektform. Efterhand har allt fler landsting kommit att skriva in filmen som ett ansvarsområde i den regionala kulturpolitiken för att utifrån dessa skrivningar skapa mer permanenta strukturer. Att tillsätta en tjänst, i form av en regional film- och biografkonsulent, har för de flesta landsting varit ett avgörande steg i arbetet med att integrera film- och biografåtgärderna i den regionala kulturpolitiken. Flera landsting har även inrättat regionalt baserade mediepedagoger för att samordna och utveckla det arbete som bedrivs i länets videoverkstäder.

De regionala film- och biografkonsulenterna arbetar aktivt för att stödja och stimulera arbetet med skolbio i regionen. De anordnar visningsdagar av aktuell film lämplig för skolbio och hjälper till att organisera regelbundna träffar för projektledare samt fortbildning för lärare och mediepedagoger.

En framgångsrik metod i konsulenternas arbete har varit att inbjuda representanter från kommunerna i länet till ett nätverk för erfarenhetsutbyte och utbildning. I allt större utsträckning

har huvudansvaret för de visningsdagar, seminarier och kurser som Svenska Filminstitutet tidigare genomfört överförs till de regionala film- och biografkonsulenterna.

En betydande del av de regionala film- och biografkonsulenternas arbetsuppgifter har kommit att bestå av att besöka kommunerna i länet för att på plats sammanföra kulturchef, kultursekreterare, skolledare, lärare, mediepedagoger och biografägare för överläggningar kring hur man kan utveckla film- och biografverksamheten på orten.

Svenska Filminstitutets avdelning Film & Publik inbjuder regelbundet de regionala film- och biografkonsulenterna till nationella sammanträffanden för att utbyta information och diskutera den regionala utvecklingen.

Studiematerial till enskilda filmer, s.k. filmhandledningar, publiceras i tidskriften Zoom som utkommer med fyra nummer per år. Utöver filmhandledningarna innehåller Zoom en omfattande recensionsdel. I artiklar och reportage behandlas mediepedagogiska frågor med betoning på filmens och biografens möjligheter i undervisningen.

Att diskutera

Finns det skäl att inom lärarutbildningen försöka väcka studenternas intresse för kvalitetsfilm? Hur gör man? Vilka möjligheter har Ni att bjuda in Filminstitutet för en dag eller två för att presentera pedagogiska material för de blivande lärarna? Tidigare erfarenheter?

Dramatiska institutet

Dramatiska institutet (DI) är en konstnärlig högskola med huvuduppgift att utbilda för yrkesmässig verksamhet inom film/TV, teater och radio. Den ligger i Filmhuset i Stockholm och är den enda högskolan i sitt slag i landet. Förutom de långa kurserna i 'Regi för spelfilm', 'Regi för dokumentärfilm', 'Foto', 'Ljud', 'Produktionsledare', 'Filmklippning/video-redigering', 'Manus', 'Radioproduktion' m.m. erbjuds kortkurser för de redan yrkesverksamma.

DI samarbetar med organisationer, företag och myndigheter. Exempel är teatrar, Sveriges Television, Riksradien, kultur- nämnder, högskolor, universitet, folkhögskolor och bildningsförbund. Samarbetet kan gälla utrustning, lokaler och gästlärare. Flera av DI-kurserna är förlagda till andra orter än Stockholm.

Ren uppdragsutbildning förekommer också. DI kan bidra med konsulttjänster i utbildningssammanhang, analysera utbildningsbehov, föreslå och genomföra utbildning.

Media Estetik Pedagogik

Under tre år har DI bedrivit en omfattande lärarfortbildning i gymnasieskolor med stöd av Skolverket och en 30-poängs- utbildning, den så kallade MEP-utbildningen.

De gemensamma målen för de olika formerna av MEP-kurser är:

- * Att ge lärare en fördjupad förståelse för bild- och ljudmediernas uttrycksformer och estetik,

- * Att ge förståelse för medieestetikens möjligheter i samband med personlighetsutveckling, aktiv kunskap och lust till lärande,
- * Att ge kunskap om sambanden mellan media, estetik och pedagogik och hur detta kan användas i undervisningen och samarbetet inom skolan,
- * Att ge kunskap om hur medierna styr vår bild av världen och oss själva.

Ett av de långsiktiga målen med MEP-utvecklingen är att starta en ny grundutbildning för lärare. I första steget för gymnasie-lärare, i samarbete med Lärarhögskolan i Stockholm. Den nya grundutbildningen riktar sig i första hand till blivande kärn-ämneslärare i samhällskunskap.

Vi intervjuade (1996-06-14) Kjell Grede, skolans rektor, på Filmhuset för att få veta mer om möjligheterna till samverkan med lärarutbildningen.

KG: Ingen är mer intresserad än jag. Men vi har formellt inget uppdrag och inga resurser för uppgiften.

Jag vet att man på lärarutbildningarna inte kan det här. Det är där man måste satsa om man skall komma någonstans.

De vi har utbildat här på DI under senare år räcker inte långt. Från AP-linjen (den ettåriga medieutbildningen inriktad mot skolan, föregångare till MEP) gick det ut 16 personer om året. Hundra varje år skulle behövas för att förändra skolan.

Hur ser Du på IT-satsningen?

KG: De börjar förstå på KK-stiftelsen (Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling) nu att det vi sysslar med här på DI är basen för IT-revolutionen inom utbildningsväsendet.

Jag skiljer inte på medier och datorer. Det handlar om mänsklig kommunikation. I grunden är det alltid fråga om vad som väcker publikens intresse. Frågan gäller vad det är att vara människa.

Media Estetik Pedagogik, MEP. Den sista bokstaven skulle lika gärna kunna stå för Personlighet. All utbildning måste röra vid elevernas personlighet. Man vet som lärare när man gjort det. Man känner det. Eleverna tar till sig kunskaper och utvecklar intresse när undervisningen hänger samman med deras liv.

Vi ordnade lokala MEP-kurser motsvarande 10 poäng i två år. Studenterna började i Falun, Kalmar, Härnösand och på några andra orter och fortsatte sedan på DI här i Stockholm. Det var förfärligt lyckat.

Utan särskilt stöd från Skolverket hade satsningen inte varit möjlig. Nu i år koncentrerar vi insatserna till Stockholm. Skolverket har gett oss möjlighet att under ett år genomföra en experimentkurs för blivande samhällslärare på gymnasiet. Erfarenheterna av detta arbete hoppas vi kunna lägga till grund för fortsatta lärarkurser.

Utbyggnaden av gymnasieskolans medieprogram gör det nödvändigt att satsa på gymnasieskolan. Varenda platsannons efterlyser kreativa människor. Det är vad näringslivet, ja, alla, vill ha. Så ...

Vad krävs?

KG: Det skulle behövas en kunskapsbank, en central instans där utvecklingsarbetet kunde samlas upp och användas.

Jag tror inte Skolverket är rätt instans. De skall inte driva ett nytt område. Det är bättre att ge ansvaret till en institution som behärskar området. Dramatiska institutet skulle kunna vara den institutionen. Det som behövs är 3–4 verkligt kvalificerade människor och det finns det här. Vi har lokaler och vi skulle kunna vara ett centrum för inspiration.

Ett femårs-projekt skulle kunna vara en modell. Om vi kunde få ca 4 miljoner kronor per år från KK-stiftelsen för utvecklingsarbete inom skolan och lärarutbildningen skulle vi kunna uträtta mycket.

De pengarna borde beslutas nu. Om tre år är läget mycket sämre. Saker och ting sätter sig. Ute på skolorna inrättar man sig efter att skolan förändrats och det här finns inte med. Det är svårare att komma senare och riva upp allting igen.

Jag använder en stor del av min tid att verka för medieundervisning. Det är mitt sätt att dö för Sverige.

En ny rektor kommer med säkerhet inte att satsa på liknande sätt om inte DI har ett ordentligt uppdrag.

Vi lämnar Filmhuset med kurskatalogen för 1996 i handen och läser de lockande välkomstorden från skolans rektor till de blivande studenterna:

Att vara student på DI innebär någonting mer (än att bli professionell inom sitt område). Något som är svårare att beskriva och svårare ändå att hantera som utbildning. Det

handlar om dig. Vem vill du bli? För vem eller vad vill du arbeta?

Det existerar ju en våldsam spänning mellan kommersialism och konst. Gränslinjerna går inte att dra. De lever bägge på varandras villkor, och det värdefulla existerar både inom underhållningen och konsten. Liksom det värdelösa.

Det är en spänning som vi vill upprätthålla! Spänningen vilar på att konsten i sista hand inte är till salu. Att det finns anpasslighet som t.o.m. är värd förakt. Att det finns något inom oss som är så dyrbart att det inte går att köpa för pengar.

Visst är det oroväckande med så vackra ord. Oroande för både lärare och elever på Dramatiska institutet. Så sätter vi ändå en ära i att både leva och undervisa i den spänningen! Vi skall bli lika eller mer professionella än de kommersiella - och ändå vill vi något mer!

Slutsvaret till vad detta mer är finns inte. Vi söker det. Det finns något annat. Ännu inte sett. Ännu inte formulerat.

Vi själva och världen är utforskade.

Att diskutera:

Är ett framtida samarbete mellan DI och lärarutbildningarna önskvärt? I vilka former skulle det kunna utvecklas?

Tidningen i Skolan

av Göran Subenko

Tidningen i Skolan (TiS) är en verksamhet inom Tidningsutgivarna som i samarbete med skolor och andra utbildningsinstitutioner erbjuder utbildning och fortbildning om dagstidningarna och om hur de kan användas i utbildning på olika sätt.

Arbetet startade i början av 1960-talet då SÖ (gamla Skolöverstyrelsen) vände sig till Tidningsutgivarna med en önskan om ett samarbete där Tidningsutgivarna skulle erbjuda fortbildning för intresserade lärare, främst inom ämnet samhällskunskap på gymnasiet. Verksamheten har under åren utvecklats och förändrats och vänder sig nu till alla stadier inom grundskola och gymnasium samt till lärarutbildning och andra utbildningsformer som till exempel svenska för invandrare.

TiS målbeskrivning:

Tidningen i Skolans huvudmål är att grundlägga goda tidningsvanor hos dagens ungdom, därför att:

- * dagens ungdom är morgondagens marknad för tidningarna,
- * aktiva och kritiska tidningsläsare får ökad möjlighet att bli delaktiga i samhällsdebatten och -utvecklingen, vilket är av avgörande betydelse för vår demokrati.

Organisation

TiS är i dag organiserat med ett kansli på Tidningsutgivarna (Pressens Hus i Stockholm) samt sjutton regioner ute i landet varav fjorton har tillsatt en eller flera konsulenter som sköter verksamheten inom den regionen. Varje region är ansvarig för sin verksamhet. Tre regioner i norra Sverige har av olika anledningar inte egen konsulent utan har utsett en kontaktperson från någon av tidningarna inom regionen. TiS arbetar mer för och om dagstidningar generellt än för den enskilda tidningen.

Hur?

För att nå ”dagens ungdom” i skolan har TiS gjort bedömningen att läraren har en avgörande betydelse. Läraren beslutar i hög grad hur undervisningen skall läggas upp och vilka hjälpmedel som skall användas. Dagstidningen är ännu inte ett självklart läromedel för flertalet lärare. TiS bedömning är att så borde vara fallet.

Genom att ge lärare kunskap om:

- * mediernas starka och viktiga roll i samhället och i elevernas liv,
- * de villkor som dagstidningarna och journalisterna verkar i,
- * tidningskunskap (nyhetsvärdering och urval, text och bildkommunikation, redaktionell och icke-redaktionell behandling, m.m.),
- * hur dagstidningen kan användas i undervisningen i olika ämnen och med olika syften,

- * hur dagstidningen som läromedel inverkar på och förändrar den pedagogiska processen.

TiS vill stärka lärarna i deras önskan att göra undervisningen aktuell och föra den närmare den verklighet som eleverna lever i.

Genom att eleverna möter kunniga lärare och får regelbunden kontakt med dagstidningar ökar deras förutsättningar för och förmåga till ett kritiskt förhållningssätt.

Vad gör vi ?

TiS verkar genom fortbildning av lärare på studiedagar på enskilda skolor eller i regioner, sommarkurser 2–4 dagar, kvällskurser under pågående termin, temadagar/-kvällar samt kortseminarier på skolmässor. Vi tar också fram lärarhäften med bakgrundsinformation samt förslag till arbetsmetoder i klassen. TiS ger också ut en egen tidning, Notisen, fyra gånger per år och håller genom den kontakt med intresserade lärare. Vi engagerar oss också i projekt med olika inriktning kring medier i skolan och deltar ibland i forskningsprojekt av olika slag.

Mediesamhället utvecklar nya former och tekniken skapar möjligheter för ett medieflöde som tilltar i kvantitet och styrka. Inget talar för att denna utveckling kommer att gå tillbaka under överskådlig tid. Dagens och morgondagens elever kommer till skolan med helt andra erfarenheter och förutsättningar att använda denna teknik för såväl informationssökning som nöje och kommunikation. Men de kommer också att ha helt andra behov av kunskaper om medievärlden för att kunna hantera och värdera den nya situationen. Skolan måste möta eleverna där de befinner sig och vi ser det därför som nödvändigt att lärare får en bättre utbildning om medierna, deras roll i sam-

hället, deras varierande uttrycksmöjligheter och deras påverkan på vår självuppfattning och omvärldsuppfattning.

TiS roll i denna ”nya” utbildning bör dels vara att visa på journalistikens sätt att söka, värdera, välja och presentera information beroende på syfte och målgrupp, dels visa på vägar att få eleverna att omvandla information till kunskap genom källstudier, text och bildanalys, argumentationsövningar, eget skrivande med mera.

För att kunna förstå och förhålla sig kritiskt till de nya informationsvägarna måste brukaren ha en grundläggande kännedom om såväl text och bild som ljud och rörlig bild eftersom dessa är beståndsdelar i till exempel Internetpresentationerna.

TiS på lärarhögskolorna

TiS erbjuder sig att komma in på samtliga lärarutbildningar vid landets högskolor. Vi vill möta studenterna under en till två dagar i ett passande sammanhang. TiS erbjuder än så länge en sådan tjänst utan annan kostnad än för resa och eventuell logi.

Vi vill också påverka metodiklektorer och andra som undervisar på lärarhögskolorna att själva använda dagstidningarna i sin undervisning. I de fall högskolorna så önskar vill vi gärna medverka i det reguljära kursutbudet, men där detta innebär längre åtaganden och innehåller t.ex. examination, rättning och bedömning av studerande måste det naturligtvis ske mot rimlig ersättning. Vi vill också stödja studenter som i uppsatser eller andra mer omfattande specialarbeten vill belysa dagstidningarnas/mediernas roll i undervisning.

Erfarenheter

TiS har i dag kontakt med de flesta lärarutbildningarna i landet. De lokala konsulenterna eller TiS centralt deltar regelbundet i utbildningsdagar vid dessa högskolor. Utbudet varierar från högskola till högskola. Det betyder i praktiken att det ibland finns medverkan på t.ex. utbildningen av 1–7-lärare men inte på övriga och tvärtom. På vissa håll handlar det om en halv dags medverkan medan det på andra rör sig om en eller två dagar.

Där TiS inte har kommit in på schemalagd tid har vi erbjudit studenterna frivilliga kvällskurser, som varit mycket uppskattade och blivit snabbt fulltecknade. På sikt har detta fått till följd att verksamheten tagits in på schemalagd tid.

TiS har också deltagit i fortbildningsdagar för handledare på några högskolor för att på detta sätt underlätta för studerande, som vill arbeta med dagstidningar under sin praktik.

Positiva erfarenheter: Oftast mycket uppskattat av studenterna och metodiklektorerna. Vettigt att låta blivande lärare möta representanter från andra delar av samhället men också att möta mindre traditionella arbetsformer. Många elever väljer att fördjupningsarbeta om medier och undervisning. Bra kontakt med högskolorna.

Negativa erfarenheter: Det saknas ibland en genomtänkt planering för var TiS bäst kommer in i ett riktigt sammanhang. TiS tas ibland in som ett ”annorlunda” inslag i utbildningen och om lektorerna inte själva använder sig av dagstidningarna i sin undervisning markeras inte vikten för eleverna. Medieutbildningen (om den existerar) läggs ut i en avgränsad period som avslutas med en tentamen och sen lämnas som ett avslutat tema.

IT och TiS

Dagstidningar finns på Internet. TiS uppgift är att arbeta med tidningens alla former. Jag tror att IT kommer att spela en väsentlig roll i samhället framöver och att det därför är viktigt att skolan på olika sätt lär sig att hantera detta verktyg för undervisningsbruk. Däremot känner jag en stor tveksamhet inför den ekonomiska satsning som i dag görs inom detta område. IT handlar enligt mitt sätt att se det inte bara om datorer och nät och sökredskap m.m. Om det skall användas i undervisningen handlar det om ett pedagogiskt synsätt där IT inte är det enda redskapet och där det blir än viktigare med mediekunskap hos eleverna eftersom IT använder, integrerar och medvetet utnyttjar olika mediala uttryck.

Många studerande är ängsliga och rädda att vara frånåkta redan från början. Detta gäller också medieutbildningen generellt. TiS har de senaste åren vid flera tillfällen haft helt nyutexaminerade lärare med på våra sommarkurser. Ofta har de betalt ur egen ficka för att få det som utbildningen självklart borde ha gett.

Framtida medieutbildning

TiS ser på medieundervisningen som en integrerad del i all undervisning. För TiS är idealet att användandet av medier i den reguljära undervisningen i olika ämnen väcker nyfikenhet på mediets speciella uttrycksformer. ”Varför har de skrivit en så tjock rubrik?” ”På TV sa dom igår att..., men här står det ju...” osv.

För att lärare skall kunna föra en sådan parallell undervisning måste de själva ha goda mediekunskaper. I dag behövs mer mediekunskap i lärarutbildningen än tidigare och den bör struktureras tydligare. Utvecklingen inom såväl lärarutbildningen som grund- och gymnasieskolan visar att medieunder-

visningen lätt hamnar i skymundan. Kursutformad gymnasieskola och kursrelaterade betyg tenderar att undvika moment som lärare inte känner sig hemma med eller som upplevs ta mer tid än lärarstyrd förmedlingspedagogik. Mediekunskapen hanteras som en valbar kurs och kommer följaktligen endast vissa elever till godo. En utveckling mot en liten grupp mycket medvetna mediehanterare och en stor grupp omedvetna mediekonsumenter måste vi med alla medel kämpa emot.

Varje blivande lärare borde få ett antal veckors kurs i grundläggande mediekunskap. Detta skulle sedan kompletteras med att man i ämneskurserna använder olika medier på ett lika självklart sätt som läroböcker och på så sätt får möjlighet att i praktiken omsätta kunskaperna från mediekursen. I medieutbildningen borde också självklart ingå att själv få pröva olika mediala uttrycksformer. (Ett moment som möjligen kan ligga som tillval.)

TiS kan ingå som en del i den grundläggande medieutbildningen eller som en samarbetspart för att utarbeta en sådan kurs. Vi kan även i fortsättningen ingå i undervisningen om hur man på ett pedagogiskt sätt kan ta in dagstidningar (papper och på IT) i det dagliga skolarbetet i olika ämnen. Vi kan hjälpa till vid handledarfortbildning samt arrangera studiebesök vid tidningar men även besök av tidningsföreträdare vid högskolorna. Vi är också intresserade av att ingå i försöksverksamheter, utvecklingsprojekt och forskningsprojekt med tyngdpunkt på medier i undervisningen och eller ungdomar och medier.

Att diskutera

Hur används tidningar inom lärarutbildningen hos Er? Erfarenheter av samarbete med Tidningen i Skolan?

Konsumentverket

av Eva Hellström och Christina Hark, kontaktpersoner på Konsumentverket

Vårt mål i arbetet med högskolorna är att öka lärarkandidaternas konsumentkunskaper för att de i sin tur skall kunna vidarebefordra kunskaperna till blivande grundskoleelever.

Vi vill förmedla nyttiga vardagskunskaper inom följande fyra huvudområden:

- * konsumtion och miljö
- * reklamen och dess påverkan
- * hushållsekonomi
- * konsumentens skyldigheter och rättigheter

Vid personliga besök på flera av landets högskolor har vårt material presenterats och överlämnats. Alla högskolor har dock inte hörsammat erbjudandet om "läromedelsväskan".

Inbjudningar till seminarier och/eller föreläsningar sänds årligen till samtliga utbildningsorter. Dessa seminarier kan handla om allmänna konsumentfrågor, miljö och livsstil samt reklamen och dess påverkan. Konsumentverket erbjuder sig dessutom att stötta projekt lett av lärarutbildare såväl praktiskt som ekonomiskt. I enstaka fall erbjuds även kandidater ekonomisk ersättning vid producerandet av rapporter i konsumentfrågor.

På lärarhögskolan i Stockholm har intresset för reklamens utveckling länge varit stort och såväl Anne-Marie Gustafsson som Anna Näslund har hållit i delkurser inom ämnet bild och tillvalsämnet media. Där har lärarkåren varit positiva till föreläsningar för lärarkandidaterna på såväl 1–7- som 4–9-linjen. Vi har även fortbildat lärare på vissa platser i landet inom reklamens område på spontan begäran av de olika högskolorna.

Reklam och påverkan

Dagens ungdom befinner sig i ett intensivt bildregn, där en stor mängd budskap har kommersiellt syfte. Reklamen spelar ofta på den osäkerhet som är vanlig i tonåren. Man ”säljer” skönhet, säkerhet, gemenskap och lycka i form av kläder, skor, skönhetsmedel och prylar. Föräldrarna och de unga har lätt att råka i kläm mellan ”marknadens” krav och hemmets ekonomiska realitet. ”The Best of Minus” är en videofilm som rör ungdomars konsumtion. Filmen producerades 1995 av Mediacentrum vid högskolan i Kalmar i samarbete med Konsumentverket.

Vår ambition är att ge eleverna insikt i reklamens syften samt att lära dem tolka, analysera och kritiskt granska reklambilder och andra kommersiella budskap.

Eleverna skall

- * känna till massmedias roll i samhället,
- * lära sig identifiera reklam och förstå skillnaden mellan information och reklam,
- * ha kunskap om de lagar och regelverk som reglerar reklamen,
- * känna till användningen av elektroniska medier som TV, video, datorer, modem, CD-ROM och annan viktig konsumentteknologi som förmedlar information och underhållning,
- * förstå betydelsen av reklam i ett företagsekonomiskt och samhällsekonomiskt perspektiv,
- * som konsument kunna utnyttja elektroniska informationstjänster på ett kritiskt och reflekterande sätt,
- * lära sig att förstå hur media skapar livsstilar som återspeglas bl.a. i bestämda könsroller och kroppsideal.

Stickord

- * massmedia
- * trendsättare
- * reklam och/eller information
- * reklamens roll och metoder
- * reklamens kostnader
- * reklamföretag som arbetsplats
- * vilka varor reklamerar man mest för och varför?
- * reklam och marknadspris

- * reklam som hjälpmedel för säljare
- * dold reklam – produktplacering i film m.m.
- * reklam till barn och unga
- * könsroller i reklam
- * diskriminering
- * reklam och idoler
- * reklam och kommersialism
- * regler för reklam och marknadsföring
- * reklam i ett historiskt perspektiv
- * reklam i olika kulturer
- * eleven som objekt i marknadsföringen
- * reklamens betydelse i elevgruppen (mobbing och grupp-
inflytande)
- * kritiskt tänkande och reklam
- * reklambranschen
- * reklam i olika medier: TV, datanät m.m.
- * värdering av underhållning och information via elektroniska
medier
- * reklam i ungdomskulturen (bl.a. i musiken, på video, på bio)
- * mode/kostnader/familjen.

Att diskutera

Framkomliga vägar för undervisningen om reklam? Erfarenheter av Konsumentverkets läromedel respektive fortbildning?

Nordicom – en kompass i medielandskapet

av Catharina Bucht och Eva Harrie

Mediesystemen i Norden och Europa befinner sig i en process av stor förändring. Det handlar om avreglering, kommersialisering, konkurrens, integration och internationalisering. Mediernas ekonomiska och kulturella betydelse blir allt viktigare. Hur får man grepp om medieutvecklingen när allt förändras så snabbt? Nordicom bidrar med en bit genom sitt uppdrag att dokumentera och informera om medieforskning och medieutveckling.

Vi får många förfrågningar om allt som rör medier, journalistik och kommunikation. Forskare, politiska beslutsfattare, medieföretag, journalister, lärare, studenter m.fl. frågar ständigt efter ny information på området. Nordicoms främsta uppgift är att sprida information och kunskap om medieforskningen och dess resultat. Vi skall också informera om medieutvecklingen i de nordiska länderna. Detta sker genom en rad nationella och nordiska kanaler till olika brukargrupper. Kunskapsutbyte och dokumentation utgör kärnan i arbetet på Nordicom, Nordiskt Informationscentrum för Medie- och Kommunikationsforskning.

Utifrån mediebranschens synvinkel kan man i dag tala om betydelsen av en nordisk marknad där medieföretag som exempelvis Kinnevik, Allers och Bonnier har intressen i flera länder. Det finns även en tradition inom Norden av mediepolitiskt samarbete. Brukare inom Norden, i Europa och övriga världen efterfrågar ofta samnordiska uppgifter som t.ex. en samlad nordisk mediestatistik.

Nordicom har formellt både ett nationellt uppdrag, där för Sveriges del Kulturdepartementet är uppdragsgivare, och ett nordiskt uppdrag där Nordiska ministerrådet är uppdragsgivare.

Nordicom startade i början på 1970-talet, på initiativ från praktiker som exempelvis journalister och medieföretag. Medie- och journalistikforskning är ett brett område, spritt över flera discipliner inom humaniora, ekonomi och samhällsvetenskap. För att man skall kunna få överblick över vad som görs och de resultat som olika forskare kommit fram till inom de olika disciplinerna, behövs någon som kan samla in information från olika håll. Det behövs också någon som kan "förädla" informationen och sprida den. Huvuduppgiften för Nordicom är just att sprida information och kunskap om medieforskningen och medieutvecklingen. Nordicom söker, samlar in, anpassar och bryter ner information och gör den tillgänglig för olika typer av brukare. En engelsk term för att beskriva Nordicom skulle vara "information broker".

De tre stora intressentgrupperna är mediebranschen, myndigheter/politiska beslutsfattare och nordiska forskare. Både mediebranschen och politiska beslutsfattare har ökat markant i och med det nu femåriga uppdraget att följa medieutvecklingen. Företagen söker främst s.k. hårda data. Det kan gälla t.ex. publiksiffror eller olika mediers marknadsandelar. Det är data som kan berätta om utveckling och trender och ge underlag för företagsbeslut. Ibland söks även litteraturtips, exempelvis om reklameffekter. Utländska företag söker ofta uppgifter för hela Norden.

Journalister söker information till artiklar eller andra produktioner. Vad finns det för statistik på olika områden? Vad finns skrivet om olika ämnen? När det händer något ovanligt som får mycket uppmärksamhet i medierna eller som kräver speciella informationsinsatser, hör journalister och forskare också av sig.

Några exempel är Estoniakatastrofen eller snöstormen hösten 1995 i Västsverige, då journalister och forskare ville veta vad som skrivits om liknande krisrapportering och kriskommunikation.

Myndigheter och politiska beslutsfattare behöver aktuellt faktaunderlag inför utredningar. Nordicom kartlägger vad som händer i medielandskapet och kan fylla i med uppgifter om medieutvecklingen.

Från utbildningsväsendets sida är det lärare och främst studenter som Nordicom får frågor ifrån. Det gäller litteratur, tidigare forskning eller fakta/statistik om medier och medieanvändning. Några exempel är information om forskning om samhällsinformation, språket i medierna, bilder som kommunikationsmedel, olika mediers historia och utveckling och mediepedagogik. Här finns således information av relevans för lärare inom flera olika ämnesområden: samhällskunskap, svenska, bild och historia.

Forskare är både leverantörer och brukare. De bidrar till publikationerna, medan de själva också söker litteratur. Via Nordicom kan de också få kontakt med andra forskare och t.ex. finna en person som kan tala om ett visst ämne på en konferens.

Internationella intressenter finner vi inom till exempel EU, Europarådet och UNESCO, där flera institutioner och grupper arbetar med mediefrågor. Nordicom är leverantör till dessa när det gäller medieuppgifter för Norden och vi har även ett aktivt informationsutbyte.

Grunden i Nordicoms verksamhet är dokumentation, vilken i sig innebär tre basverksamheter:

1. Dokumentation av litteratur,
2. Dokumentation av pågående forskning,
3. Dokumentation av medieutvecklingen.

Utifrån dokumentationen har vi en fast respektive en rörlig verksamhet. Den fasta verksamheten är att redovisa dokumenterad litteratur, forskning och statistik genom Nordicoms publikationer och databas. Den rörliga är en löpande informations-service. Det gäller statistik/faktauppgifter om medier, litteraturöversikter, information om forskningsprojekt, kontakter med forskare m.m.

För att ny kunskap skall skapas krävs ett effektivt samarbete med kvalificerade medieforskare som analyserar statistikmaterial samt delar med sig av sina senaste forskningsrön. Det gäller också att skaffa relevant kringkunskap och förstärka kunskapsutbyte med motsvarande institutioner i andra länder och regioner.

Dokumentation av litteratur och pågående forskning

Inom ramen för Nordicoms fasta verksamhet ingår publicerandet av tidskrifter, böcker och bibliografier. Tidskrifterna *Nordicom Review* (engelskspråkig) och *Nordicom Information* (på nordiska språk) innehåller vetenskapliga artiklar, recensioner av ny litteratur samt presentationer av pågående forskningsprojekt. De är utmärkta källor om man vill hålla sig informerad om nya forskningsresultat och ny litteratur på ämnesområdet. Tidskrifterna fungerar också som kanaler utåt för nordisk forskning inom journalistik, medier och kommunikation.

Kataloger över pågående forskning ges ut vartannat år, både i nationell regi och i samlad nordisk form på engelska. Vidare ger Nordicom ut antologier på olika teman, som t.ex. forskning om samhällsinformation, populärkultur och massmediespråk. Specialbibliografier över särskilda ämnen samt litteraturöversikter i ämnen som ofta efterfrågas är andra delar av publiceringsverksamheten. Exempel på ämnen som har givits ut i specialbibliografier är mediepedagogik, svensk presshistoria samt litteratur om våld och media.

Sökning av litteratur

Varje år gör Nordicom en samlad bibliografi över nordisk masskommunikationslitteratur. I den finner man referenser till böcker, tidskrifter, forskningsrapporter, avhandlingar, uppsatser m.m. Med hjälp av sökord kan man hitta litteratur inom specifika områden och även få bibliografiska upplysningar samt en kort innehållsbeskrivning för de aktuella titlarna.

Litteratursökning kan också göras via Nordicoms databas NCOM (on-line eller diskett). Där finner man samma referenser som i de tryckta bibliografierna, men här får man tillgång till det samlade materialet från 1975 och framåt (nu ca 75 000 referenser). Att som lärare skaffa sig ett lösenord till databasen, eller skaffa sig anslutning via skolbiblioteket, innebär att man sedan enkelt kan söka litteratur som berör medier, kommunikation eller journalistik. Elever kan också själva lätt söka information inför t.ex. specialarbeten. Kostnaden för lösenordet är för närvarande 50 danska kronor och därefter betalar man för den tid man söker i databasen. Inom en snar framtid kommer den bibliografiska databasen göras tillgänglig på Internet.

Medieutveckling och mediestatistik

I dokumentationen om medieutveckling är Nordicom's ambition att täcka in fem områden: struktur/ägande, ekonomi, innehåll, distribution och konsumtion. Viktigt är att ta fram tidsserier som berättar om förändringar över tid. De medier som tas upp är dagspress, tidskrifter, böcker, radio, TV, video, biofilm och fonogram. På senare tid har även ny medieteknologi tillkommit.

MedieSverige är en publikation som utkommer vartannat år. Det är en samlad mediestatistik med analyser av medieforskare. Boken består av två delar. Den första delen innehåller längre artiklar på ett visst tema, med bl.a. internationella utblickar. I MedieSverige 1995 är temat medieägande och mediekoncentration. 1997 års upplaga kommer att handla om ny medieteknologi. Den andra delen redovisar fakta och trender medium för medium. Där innefattar varje avsnitt en utförlig tabellsammanställning med en inledande analys av medieutvecklingen.

MedieNotiser är en serie som presenterar kontinuerliga analyser av aktuell mediestatistik och rapporter om medieutvecklingen ur olika perspektiv. En rad ämnen har behandlats: reklam, mediekoncentration, "public service", medieägande, EU:s mediepolitik samt mediernas internationalisering. Ett exempel ur serien är Medier i världen som presenterar jämförande internationell statistik.

En annan publikation som ingår i MedieNotiser är Mediebarometern. Denna mätning ger besked om svenskarnas användning av olika medier. Resultaten baserar sig på människors egen uppskattning av sin konsumtion en genomsnittlig dag. Mediebarometern är en årlig mätning som pågått sedan 1979 (tidigare i SR/PUB:s regi). Att den pågått så länge ger intressanta tidsserier om medievanor och gör det möjligt att se trender. Från

och med Mediebarometern 1995 tar mätningen också upp nya medier och visar t.ex. på tillgång till persondator i hemmet. Publikationen är lättillgänglig och ger en överskådlig bild över människors medievanor i dag och över tid.

Nordisk medieutveckling

Nordicom har även påbörjat uppbyggnaden av en samnordisk informationservice om medieutvecklingen. Utarbetandet av nordisk mediestatistik utgör kärnan. Resultatet redovisas i skriftserien Nordic Media Trends.

Första utgåvan av en samlad nordisk mediestatistik kom i början av 1996. En mer omfattande publikation – Nordic Media Trends 1997. Statistics and Analyses. – kommer ut under sommaren 1997. Som titeln antyder innehåller denna utgåva både mediestatistik för de fem nordiska länderna och analyser av mediasystemen i de olika länderna.

De studenter som har hört av sig till oss har ofta blivit hänvisade till Nordicom av andra organisationer och myndigheter. Vår förhoppning är att även berörda lärare skall känna till att vi finns och att vi gärna medverkar med presentationer av vår verksamhet för blivande lärare med anknytning till ämnesområdet. Nordicom är ett bra verktyg för att nå ny kunskap om medier, journalistik och kommunikation – både för lärare som själva vill följa med utvecklingen eller få tips på litteratur och för elever som självständigt skall lära sig söka information.

Att diskutera

Hur introduceras Nordicoms material för lärarkandidaterna hos Er? Vem/vilka av lärarutbildarna är intresserade?

Kapitel 8

SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

Studien har visat att medieundervisningen inom lärarutbildningen är ett problematiskt område. Ingen har riktigt ansvar för vad som sker.

Klyftan mellan politikernas visioner och lärarutbildarnas vardag är stor. Lärarutbildarna tycker sig sakna bindande direktiv.

Tiden räcker inte till. Utvecklingen mot valbara kurser leder till att allt fler lärare lämnar lärarhögskolorna utan någon som helst förberedelse att ge de unga ”kunskap om medier och deras roll”.

Området är otydligt avgränsat och det är svårt att se någon linje i de olika institutionernas försök att kombinera mediekunskapen med sina respektive ämnen.

IT-satsningen innebär i praktiken sällan medieundervisning i traditionell mening.

Slutsatserna ter sig mörka. Trots det vill vi i det här kapitlet ge några förslag om hur utvecklingsarbete inom området skulle kunna bedrivas. Vi tror att det bör ske i former som uppfattas som utvecklande och spännande snarare än beordrade. Det finns bland många på lärarhögskolorna en vilja till förändring.

Inom varje lärarutbildning, 1–7 och 4–9, kan de programansvariga initiera en diskussion om hur den framtida medieutbildningen skall utformas. Frågor att ta upp vid ett sådant första möte kan vara:

1. Hur skall vi inom vår lärarutbildningen definiera Medier?
Mediepedagogik?
Mediekunskapens territorium/ämnets avgränsning?
(Jfr Läroplanen samt dess förarbeten.)
2. Vilka erfarenheter har vi hittills av undervisning inom detta fält? Vem har gjort vad?
3. Hur ser vi på lärarkandidaternas intresse för området? Deras behov av praktiska kunskaper? Deras behov av teoretiska kunskaper? Deras behov av etiska perspektiv för att hantera medieundervisningen?
4. Relationen mellan ”traditionell medieutbildning” (kunskap om press, radio och TV) och den satsning som nu sker på IT? Vilka möjligheter till samarbete finns inom vår lärarutbildning med någon av landets MKV-institutioner?
5. Examinationen? Vad skall 1–7-lärarna kunna när de lämnar lärarutbildningen? Vilka krav är det rimligt att ställa på 4–9-lärarna? Vad är kärnan? Den minsta gemensamma nämnaren, som *vi* vill att *alla* skall behärska?
6. Innehåll och uppläggning av en inledande obligatorisk kurs? Var skall utrymmet tas? Anknytningen till lokalsamhället? Studiebesök? Kontakter med yrkesverksamma? Lärare?
7. Arbetsgrupp för genomförandet? Tidsplan? Dokumentation?
8. Utvärdering? Nätverk inför framtiden? Kontakter med olika resurscentra lokalt och centralt (Tidningen i Skolan, Filminstitutet osv.)?

Dokumentation av den här typen av diskussioner – oavsett var de slutar – tror vi är av stor betydelse. Den kan göras i form av en dagbok, enkla fortlöpande anteckningar om vilka initiativ som tas och om utvecklingsarbetets konkreta resultat. De problem som dyker upp i sammanhanget behöver formuleras för att kunna diskuteras och kanske lösas i en vidare krets.

Ett samlat grepp?

Hur skall en grundläggande kurs för blivande lärare läggas upp?

Något enhetligt svar på den frågan finns inte. Det är viktigt att knyta an till de lokala resurser som finns på respektive ort. Om vi utifrån den här studien skulle skissa en uppläggnings – någonting att utgå ifrån i den lokala diskussionen – skulle vi vilja föreslå följande:

1. Mediekunskap kan ges som ett inledande obligatoriskt kursmoment i grundskolläraryrket som komplement och stöd till den ämnesintegrerade undervisningen.
2. Även om samverkan mellan olika lärargrupper självfallet är positiv kan någon på varje högskola utses att ansvara för och utveckla just denna del av lärarutbildningen. Ansvaret bör innefatta att i någon mening följa medieutvecklingen och medieforskningen och följa utbudet av läromedel på området.
3. Tidsmässigt bör den obligatoriska kursen omfatta minst fem poäng, det vill säga fem veckors heltidsstudier.
4. Datorn som verktyg för produktion och informationssökning bör självfallet ingå överallt.

5. Forskningsanknytning är väsentligt att garantera för varje moment. Kännedom om t.ex. Nordicoms publikationer behöver etableras under tiden på lärarutbildningen som en förutsättning för ett fortsatt engagemang.
6. Varje moment kan planeras så att teori, praktik och etik integreras i undervisningen. Alla lärarkandidater bör under sin utbildning få tillfälle att producera en trycksak, göra ett radio-program, en film/video och en multimedieproduktion för att senare tillsammans med sina elever kunna välja dessa redovisningsformer. Analys av egna och andras produktioner utifrån estetiska och ideologiska perspektiv bör också ingå.
7. Reklam och marknadsföring (produktionsperspektiv och kritisk analys) hör naturligt hemma inom varje moment tillsammans med andra kategorier av innehåll (nyheter, dokumentärer, sport m.m.).
8. De tre första veckorna av kursen kan ge lärarkandidaterna redskap för egen medieproduktion. De två sista veckorna bör ge en teoretisk orientering om ämnets territorium, masskommunikationsforskningen och det komplicerade samspelet mellan massmedier och demokrati, villkoren för det offentliga samtalet.

De fem veckorna kan disponeras så här:

I Text

Om det tryckta ordet. Layout.
Pressen – historia och framtid.
Journalistik.
Nyhetsförmedling – nyhetsvärdering.

II Ljud

Om ljud/radio/musik.
Radion – historia och framtid.
Public service/kommersiella stationer.
Om radioproduktion, genrer.
Egen produktion. Analys. Faktakunskaper.
Musikindustrin.

III Bild/Rörlig Bild/Multimedia

Foto (pressbild, dokumentär fotografi).
Film/TV/video – historia och framtid.
Public service/kommersiella stationer.
Om produktion, genrer.
Egenproduktion. Analys. Faktakunskaper.

IV Massmedier och samhälle

Om opinionsbildning och makt.
Internationell nyhetsförmedling.
Lagstiftning. Offentlighetsprincipen. Etiska regler.
Samarbete med lokala medier.
Masskommunikationsforskning. Medie- och kulturpolitik.

V Massmedier och individen

Om planerad kommunikation (kampanjer, PR).
Mediepåverkan och socialisation.
Barn- och ungdomskultur.
Mediepedagogik.

9. Internationalisering och det mångkulturella samhället kan gå som en röd tråd genom kursen. Massmedier bör i detta sammanhang ses som en del av kulturen och mediepedagogiken som ett sätt, en väg att stärka demokratin och människors kulturella identitet.
10. För att ge området stadga är vi övertygade om att examination behövs på varje delmoment. Lärarkandidaternas egna produktioner bör bedömas utifrån tekniska, estetiska och innehållsliga kriterier. Deras förmåga att analysera likaså. Teoretiska kunskaper kan examineras genom skriftliga inlämningsuppgifter som förutsätter personliga ställningstaganden.

Högskoleverkets roll

Förändringen kommer att ta tid. Det är rimligt att betrakta de närmaste åren som en övergångsperiod.

Det lokala utvecklingsarbetet kan behöva följas upp och utvärderas. Den naturliga myndigheten i sammanhanget är Högskoleverket.

Högskoleverket kan främja att området får status som ett självständigt ämne inom lärarutbildningen och att det kommer in som en del av den obligatoriska utbildningen. Högskoleverket kan också ta fram förslag till förändring av examensordningen så att lärarutbildningarnas ansvar för området blir tydligt.

Eftersom vår studie visat att läroplanens ideologiska markeringar inte räckt till för att etablera mediekunskapen inom lärarutbildningen förslår vi att frågan om medel, t.ex. från Stiftelsen Framtidens kultur, prövas i den fortsatta diskussionen.

Vi tror att ekonomiskt stöd i detta sammanhang får som konsekvens att utvecklingsarbetet blir av. Utan stöd finns det risk att ingenting händer. Ingen kommer att anse sig ha den nödvändiga kompetensen. Ingen kommer att anse sig ha tid.

Framtidens kultur

Vår studie har visat att en övergripande målsättning – en linje för arbetet med medier i skolan relaterad till olika ämnen – för närvarande saknas inom lärarutbildningen. Det hämmar, enligt vår mening, utvecklingen av den ämnesintegrerade medieundervisningen. Ämnesföreträdare tenderar att betrakta området som tillhörigt någon annan.

Vi tror att utvecklingsarbete på central nivå för att staka ut detta nya fält behövs som komplement och stöd till det arbete som sker lokalt.

En modell skulle kunna vara att knyta utvecklingen av medieundervisningen i skolan till de nya kulturpolitiska mål som nyligen antagits av riksdagen (jfr Kulturpropositionen 1996/97:3). Arbetet med medier i skolan skulle med denna inriktning få som mål att:

- * värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- * verka för allas möjlighet till kulturupplevelse och eget skapande,
- * motverka kommersialismens negativa verkningar och främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet,
- * bevara och bruka kulturarvet,

- * främja internationellt kulturutbyte och möten mellan kulturer inom landet.

För att förtydliga vad dessa mål konkret skulle kunna betyda i skolans verksamhet kan en arbetsgrupp behövas inom Kulturdepartementet med uppgift att utarbeta en strategi för medier i skolan och lärarutbildningen.

Det är en poäng, tror vi, att därmed markera att mediepedagogiken är en *kulturfråga* och att undervisningen på området skiljer sig från de gängse skolämnena. Arbetsgruppen skulle kunna bestå av företrädare för ett antal lärarutbildningar samt Svenska Kommunförbundet, Föreningen svenska masskommunikationsforskare (FSMK), Dramatiska institutet, Svenska Filminstitutet, Tidningen i Skolan och Utbildningsradion.

Uppgiften bör vara att i samråd med ämnesföreträdare i första hand för ämnena svenska, historia, samhällskunskap och pedagogik utarbeta kommentarmaterial till stöd för den integrerade medieundervisningen inom lärarutbildningen. Vi föreställer oss detta som ett nyskapande arbete där ämneskunniga inom olika fält skulle kunna ta fram exempel på mediekunskap som integrerat område och genom dokumentation, studiedagar och seminarier bidra till ämnesutveckling och erfarenhetsutbyte.

Om teoriutveckling och forskning skall komma till stånd inom det här området tror vi att den skall knytas till de etablerade skolämnena. Svensklärarnas, SO-lärarnas och historielärarnas uppgift i sammanhanget från åk 1–9 behöver lyftas fram. Hur skall den gängse undervisningen knytas samman med masskommunikationsforskarnas rön? Är det alls möjligt att *samtidigt* relatera till elevernas aktuella medievanor?

Bildlärarna har vi medvetet inte tagit med i detta sammanhang. Deras uppgift på området är jämförelsevis tydlig redan som det är.

Det är utrymmet för bildlärares undervisning som är ett problem snarare än innehållet.

Arbetsgruppen kan, i enlighet med översynen av lärarutbildningen (Ds 1996:16), se lärarutbildningarna som resurscentra inom sina respektive regioner och knyta arbetet till den regionala mediestrukturen. Ett utbyte av idéer mellan den vanliga skolan och lärarutbildningarna bör eftersträvas. Det pågår på många håll intressanta utvecklingsprojekt, som kan tas tillvara och spridas. Bredd och variation i ansatsen inom området mediepedagogik är naturligt, likaväl som kontinuerlig utvärdering. Samtliga lärarutbildningar bör engageras i arbetet.

Arbetsgruppen skulle också kunna pröva att inom respektive region i landet tillsammans med lärarutbildningarna formulera framtidsvisioner, både av den medieutveckling som är önskad och av den medieutveckling som av olika skäl finns anledning att värja sig mot. Därmed blir de etiska målen för undervisningen möjliga att förstå och förhålla sig till både för lärarutbildare och blivande lärare. Att formulera visioner tror vi bör vara en kontinuerlig process. Något som inte blir färdigt men som ändå kan fungera som vägmärke för insatsen i vardagen både inom skolan och lärarutbildningen.

Uppdraget bör vara tidsbegränsat. Vi föreslår att tidsperioden skall vara år 1998–2001. Därmed knyts gruppens arbete till samma tidsperiod som gäller för avtalet mellan staten och Sveriges Radio och Sveriges Television, våra centrala public service-företag.

En slutrapport med resultatredovisning och förslag om en eventuell fortsättning kan lämnas hösten år 2001. Mediesituationen ser då förmodligen annorlunda ut än i dag och det kan finnas anledning att helt förändra inriktningen.

Utvecklingen av public service-företagen är avgörande för det svenska medielandskapet. Medieundervisningen i skolan kan – om den fungerar – bidra till den kontinuerliga förnyelse av public service-företagen som de utan tvekan behöver.

Det finns som vi ser det ingen motsättning mellan att satsa på regionala filmfonder, lokala medier och medieundervisning i skolorna. Åtgärderna stöder varandra. Sammantaget kan de ge en utveckling av regionen, en självkänsla och en grund för nyföretagande.

Musikindustrins utveckling är intressant i detta sammanhang. Förmodligen skulle vi inte ha så många framgångsrika musikgrupper som vi har i dag utan den kommunala musikskolan. Det är den breda satsningen som givit resultat.

Samma potential finns sannolikt i medieundervisningen. Det måste vara bättre att inrikta krafterna på att lära de unga att producera (och att analysera vad andra gjort) än att fortsätta ett meningslöst ställningskrig mot den amerikanska actionfilmen. Den verkliga utmaningen är att sälja svensk film (och andra medieproduktioner) utomlands. Det är denna utmaning skolan och lärarutbildningen har att förhålla sig till.

Konstnärligt skapande

En viktig sida av mediepedagogiken är lärarutbildarnas och de blivande lärarnas förtroenhet med tekniken och kunskaper om konstnärliga uttrycksformer. Även för denna del av lärarutbildningen är vi övertygade om att lärarhögskolorna behöver stöd utifrån. ”Vem som helst” kan *inte* ta denna undervisning. Det blir ingenting.

Vår erfarenhet är att långt ifrån alla av de berörda är beredda att försöka. Klyftan mellan lärarutbildningens vardag och de föreställ-

ningar som finns på myndighetsnivå och bland politiker om vad som är möjligt hämmar utvecklingen.

I studien har vi ofta funnit en tilltro till den vanliga lärarutbildaren, den som med sunt förnuft och god vilja ”tar lite medieundervisning” som avbrott i det vanliga arbetet som exempelvis historielektor. Så lätt är det tyvärr inte.

Läroartbildarna är professionella var och en inom sitt område. De engagerar sig helhjärtat för undervisningen i sitt eget ämne. Där-
emot avstår de gärna från undervisning om sådant de inte behärskar.

Intresseemotställningen bör tas på allvar. Specialistkompetensen på medieområdet måste erkännas och komma in på läroartskolorna. Det måste finnas någon i läroartkollegiet som talar just för mediekunskapen.

En möjlighet skulle kunna vara att Dramatiska institutet under fyra år, 1998–2001, fick i uppdrag att utifrån sin unika kompetens om konstnärligt skapande genomföra ett utvecklingsarbete inriktat på skolan och läroartbildningen för att stärka medieundervisningen.

Inriktningen av detta arbete skulle i huvudsak kunna vara praktisk. Hur åstadkommer man uttryck med ljud och bild? Hur går man tillväga i skolan för att redovisa projekt av olika slag i form av radio- eller TV-program, som hemsidor på Internet eller multimediapresentationer?

Projektet skulle kunna utgöra en del av den allmänt hyllade IT-satsningen som nu pågår inom skolväsende och läroartbildning med stöd av Stiftelsen för Kunskaps- och Kompetensutveckling (KK-stiftelsen).

Samtliga lärarutbildningar borde beröras av arbetet och formerna för genomförandet diskuteras i samråd med dem. En slutrapport med resultatredovisning och förslag till eventuell fortsättning skulle kunna lämnas på hösten år 2001.

Lokala medier

Vid sidan av Dramatiska institutets insatser bör den lokala medieverksamheten inventeras och möjligheterna till samarbete med medieverkstäder, folkhögskolor med medieutbildning, närradioföreningar, lokal-TV osv. undersökas. På studieförbunden finns ofta produktionsresurser och tekniskt kunniga ledare, som skulle kunna knytas till lärarutbildningen.

Den regionala mediestrukturen och medieutvecklingen kan utgöra undervisningens grund. Vilka förändringar är på gång när det gäller institutionerna (medieföretagens inbördes positioner), utbudet/innehållet och medievanorna? Går förändringarna att förstå? Hur skall vi inom skolan och lärarutbildningen förhålla oss till vad som sker?

De blivande lärarna bör få erfarenhet av att själva undersöka medieföretag, innehåll och medievanor och reflektera över sina rön inom utbildningen. Arbetssättet blir en modell för hur de själva senare skall undervisa sina elever om samma sak.

Om vi önskar att de blivande lärarna skall göra skolan till ett "kulturhus" mitt i byn borde inte samma ambition finnas på lärarutbildningarna?

Är det realistiskt att tänka sig medverkan i lokalpressen, studenttidningarna, studentradion, osv. av de blivande lärarna? Eller hör den typen av övningar snarare hemma utanför det pressade schemat?

Utbildningsradion är av intresse när det gäller sändningsmöjligheter för lärarkandidater. Det nuvarande avtalet med staten går ut den 31 december 1998. Staten kan i det nya avtalet, som skall gälla fr.o.m. den 1 januari 1999 ge Utbildningsradion ett uttalat uppdrag att bidra till utvecklingen av mediepedagogiken inom skolan och lärarutbildningen.

Vi tror att de regionala producenterna skulle kunna medverka i detta. Flera har redan erfarenhet och många har av eget intresse engagerat sig i olika skolprojekt. Ett fåtal nya producenttjänster med detta som specialuppdrag är vad som behövs.

Förslaget ligger i linje med företagets ambition att bidra till ett "nationellt kunskapslyft" i samarbete med folkbildning och universitet och enligt vår mening helt i linje med behoven inom lärarutbildningen. Det är också förenligt med att ge Utbildningsradion ett visst ansvar för utvecklingen av lokala medier.

Forskningsanknytning

Den teoretiska sidan av medieundervisningen återstår att diskutera, anknytningen till medieforskningen inom lärarutbildningen.

Högskolan i Kristianstad har enligt vår mening funnit en modell som övriga lärarutbildningar skulle kunna pröva. I Kristianstad fungerar samarbetet mellan lärarprogrammen och MKV-institutionen.

En framkomlig väg kanske skulle kunna vara att Högskolan i Kristianstad fick i uppdrag att sprida sin modell till övriga universitet och högskolor med lärarutbildning och – på det sätt som är möjligt på respektive ort – främja MKV-institutionernas delaktighet i lärarutbildningen.

Vi tänker oss det hela som ett fyraårigt projekt med syfte att stärka det teoretiska innehållet i medieundervisningen i skolan. Seminaries, utvecklingsarbete på olika orter och dokumentation tror vi är nödvändigt. Genom att någon/några ges uppdraget att ansvara för denna del av mediekunskapen inom lärarutbildningen ökar möjligheterna att den kommer med. Utan särskild markering i form av projekt och ekonomiskt stöd är risken betydande att den glöms bort. Samtliga lärarutbildningar bör omfattas av verksamheten.

Forskningen inom MKV-institutionerna har möjlighet att befrukta de undersökningar som görs i liten skala inom lärarutbildningarna av den regionala mediestrukturen, av innehåll och av medievanor. På sikt kommer naturligtvis också mediepedagogiken som helhet att få ett tillskott av teoretiska perspektiv.

De ungas syn på medieundervisningen i skolan är än så länge ett relativt vitt fält vad gäller forskning. Mer kunskap behövs om hur eleverna uppfattar ”poängen” med medieundervisningen och vad de får ut av den?

Skolverkets dokumentation av ”pilotprojekt” under rubriken *Bild och Media* kommer sannolikt att ge värdefulla erfarenheter som borde kunna spridas inom lärarutbildningarna.

Eftersom Skolverket emellertid inte har något uppdrag eller ansvar gentemot lärarutbildningen bör den arbetsgrupp vi föreslår under Kulturdepartementet ta på sig denna uppgift. Arbetsgruppen kan – till skillnad från Skolverket – ta en offensiv roll gentemot skolan och lärarutbildningen. Det är vad som krävs när ett ämne som ännu inte funnit sin form skall etableras.

Våldsskildringsrådets fortsatta arbete med att främja mediekunskap i skolan kan, om de förslag vi presenterat i den här rapporten skulle vinna gehör, inriktas speciellt på den del av medieundervisningen som berör rådets arbete. Marknadens utveckling vad gäller våldet i

film och TV, forskningen om påverkan, konstruktiva motåtgärder osv. kommer med all sannolikhet att vara aktuella frågor även framöver. Det är angeläget att fortsättningsvis göra rådets forskning och skrifter kända inom lärarutbildningarna. Vårdsskildringsrådet bör däremot *inte*, enligt vår mening, ges helhetsansvaret för mediekunskapen i skolan. Rådets resurser är helt otillräckliga och rådets uppdrag alldeles för snävt.

Skall det bli någonting är det en riktig satsning med flera parter inblandade som behövs. Målsättningen skall vara att skapa en fast grund inom lärarutbildningarna för medieundervisningen, en plattform som senare kan förändras i takt med medielandskapets förändringar.

Det kan synas optimistiskt att i dagens ekonomiska läge komma med förslag om ytterligare statliga utgifter, men vi menar att pengarna finns. De två fonder vi tänker på är KK-stiftelsen och Stiftelsen Framtidens kultur. KK-stiftelsens satsningar på IT inom utbildningsväsendet kommer att fortsätta oavsett om de här förslagen går igenom eller inte.

Stiftelsen Framtidens kultur kommer också att fortsätta att bidra till kulturprojekt i olika delar av landet. Vad vi förordar är att från statens sida ta ett generellt grepp. Resurserna utnyttjas bättre på det sättet.

Slutord

Under den fyraårsperiod vi diskuterar, 1998–2001, kommer nya fantastiska möjligheter till kommunikation att öppnas. Digitala TV-sändningar i marknätet kommer att introduceras, kapaciteten över satelliterna att tiodubblas, Internet-användningen att explodera och villkoren för våra public service-företag och pressen att förändras.

Valmöjligheterna för både unga och gamla i framtiden kommer att vara mycket större än vad de är i dag. Det ställer krav på den enskilde, krav på att hänga med, krav på att sovra.

Vår omvärldsorientering kommer allmänt sett säkert att förbättras men överflödet av information leder också till utmattning.

Den forskning som finns om hur medievanorna ändrar sig när utbudet vidgas är att de kulturella klyftorna tenderar att öka. För samhället som helhet är det ingen önskvärd utveckling. Det sociala kontraktet mellan medborgarna och olika grupper av medborgare förutsätter ett *gemensamt* offentligt rum.

En annan oro i sammanhanget är att ägarkoncentrationen med all sannolikhet kommer att fortsätta. Ingenting talar för att nationellt vidtagna åtgärder mot mediemogulerna kommer att vara effektiva.

Våldets framfart i televisionen kan också förväntas fortsätta så länge lagstiftningen inte inriktas på hårda restriktioner.

Medieundervisning inom lärarutbildningen är ingen garanti för någonting. Men området behöver diskuteras. Kanske går det att den vägen påverka utvecklingen mot ett samhälle där humanistiska ideal kan överleva och där medieutvecklingen bidrar till fördjupad demokrati, yttrandefrihet och informationsfrihet.

Litteraturförteckning

Nordicom har givit ut en specialbibliografi om mediepedagogik: **Litteratur om mediepedagogik** som kan rekvireras från Nordicom/Danmark, Statsbiblioteket, Universitetsparken, D-8000 Aarhus. (Tel 89 46 20 68 Fax 89 46 20 50.) Endast den litteratur som direkt använts i rapporten tas upp här.

Buckingham, D. (ed): *Watching Media Learning*. London: Falmer Press, 1990.

Buckingham, D.: *Children Talking Television. The Making of Television Literacy*. London: Falmer, 1993.

Cronström, J. & Höijer, B.: *40 timmar i veckan*. Stockholm: Vårdsskildringsrådet, 1996.

Dahlgren, P., Breitenstein, O., Wall, J. & Wickbom, K.: *Upp-täck massmedierna*. Stockholm: Natur och Kultur, 1992.

Danielsson, H.: *Kreativt arbete med video på lågstadiet. Rapport från en inventering vt 1995*. Stockholm: Skolverket, 1995.

Drotner, K.: *At skabe sig selv. Ungdom-aestetik-paedagogik*. Köpenhamn: Gyldendal, 1991.

Eklund, S., Backman, J., Henriksson, W.: *Bildundervisningens betingelser, bildanalys och bildframställning*. Umeå: Umeå universitet, rapport nr 1, 1993.

Erstad, O.: *Medier, utdanning og kultur. Polariteter og perspektiv i synes på medieundervisningen i skolen*. Nordicom-Information nr 3-4/1995.

Giroux, H.A.: *Disturbing Pleasures. Learning Popular Culture*. New York & London: Routledge, 1994.

Gran, B.: *Professionella lärare?* (stencil). Stockholm: Lärarförbundet, 1995.

Graviz, A.: *Införande av mediekunskap i skolan – ett pedagogiskt problem? En fallstudie i Uruguay*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholm universitet, 1996.

Grundskollärarytbildningen 1995 - En utvärdering. Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R.

Hansson, H., Karlsson, S-G. & Nordström, G.Z.: *Bildspråkets grunder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1992.

Lilja-Svensson, M.: *Reklam och kommersiell påverkan på barn och unga i lärarutbildningen*. Stockholm: Konsumentverket 1995/96:14.

Ljunggren, C.: *Medborgarpubliken och det offentliga rummet. Om utbildning, medier och demokrati*. Uppsala: Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, 1996.

Lusted, D. (ed): *The Media Studies Book*. London: Routledge, 1991.

Lärarytbildning i förändring. Utbildningsdepartementet, Ds 1996:16.

Masterman, L.: *Teaching about Television*. London: Macmillan Education, 1980.

Påverkas lärarutbildningen av läroplanen? Utbildningsutskottet. Utredningar från riksdagen 1995/96:URD1.

Rosengren, K-E. & Windahl, S.: *Media Matter. TV use in childhood and adolescence*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 1993.

Skola för bildning. Betänkande av läroplanskommittén, SOU 1992:94.

Skolbiokatalogen 1995–96. Stockholm: Svenska Filminstitutet. 1995.

Skolbiokatalogen 1997–98. Stockholm: Svenska Filminstitutet. 1997.

Stigbrand, K.: *Mediekunskap i skolan*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, 1989.

Thavenius, J.: *Den motsägelsefulla bildningen*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1995.

Tufte, B.: *Skole og medier. Byggesaet til de levende billeders paedagogik*. Köpenhamn: Akademisk Forlag, 1995.

Viklund, K., Österholm, C.: *Skolbio i Sverige 1996. En kartläggning av verksamheten med barn- och skolbio i Sveriges 288 kommuner genomförd av Svenska Filminstitutet 1996*. Svenska Filminstitutet, 1996.

Wall, J.: *Skolelevers TV-tittande och massmedievanor – en enkätundersökning med elever från årskurs 5 och årskurs 8*. Stockholm: Skolverket, 1995.

Zoom. Filmpedagogisk tidskrift. Stockholm: Svenska Film-institutet.

Bilaga 1

**1994 ÅRS LÄROPLAN
FÖR DET OBLIGATORISKA SKOLVÄSENDET
(LPO 94)**

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- * har kunskaper om medier och deras roll,
 - * har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse att ta del av samhällets kulturutbud.
-

I Läroplanskommitténs betänkande **Skola för bildning (SOU 1992:94)** kan man läsa bl.a. följande:

Elevernas medievärld, deras kunskap och medieintresse måste tas på allvar i skolan. Det finns flera skäl för detta. Ett som redan antytts är att användningen av nya medier är en viktig del av barns och ungdomars liv. Ett annat och på sikt viktigare skäl är att medierna, främst TV, film och video men även tidningar och reklam, har en påverkan på omvärldsuppfattning och värderingar som både indirekt och direkt angår skolan och förutsättningarna för arbetet där. Det är inte bara, och kanske inte ens främst fråga om att i skolan lägga tillräkta vad eleverna fått av ”felaktiga” budskap. Det är mer fråga om att eleverna lär sig ”dekonstruera” medierna, deras budskap och sätt att arbeta och att de blir bekanta med det särskilda språk som den rörliga bilden utgör, för att kunna förhålla sig och ta personlig ställning till dessa. Eleverna kan knappast kontrollera medierna men bör få de grunder som gör att de inte omedvetet låter sig manipuleras hur som helst.

Från skolsynpunkt bör undervisning om och med hjälp av olika medier ses ur flera perspektiv. Eleverna i grundskolan bör få

- * kunskap *om* massmedierna, vilken roll de spelar i samhället, hur deras inflytande ser ut och vad detta inflytande vilar på,
- * tillfälle att *analysera och kritiskt granska* mediernas budskap och sätt att arbeta samt *använda en del av innehållet* i medierna i undervisningen,
- * utveckla *färdigheter, praktisk kunskap* i att använda medier.

Mediekunskapen kan med fördel vara elevernas projekt i stor utsträckning. En önskvärd förutsättning för en fungerande medieundervisning är att läraren känner engagemang för filmens och andra mediers möjligheter. En hållning som direkt eller indirekt underkänner den mediekultur de unga omges av riskerar att ge en undervisning som misslyckas. Användning av medier som verktyg för förståelse och berättande måste få utrymme i undervisningen. Det finns på en del orter även medieverkstäder och fritidsklubbar där elever kan arbeta med medier även utanför skolan.

Bilaga 2

KURSPLANER – FR.O.M. DEN 1 JULI 1995.

Svenska

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att analysera, tolka och kritiskt granska budskap i olika medier, vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information.

Historia

Undervisningen i historia skall utveckla elevernas förmåga till kritisk analys av olika framställningar av det förgångna i massmedier och propaganda. Genom detta skall eleverna få ökad förmåga att göra allsidiga bedömningar av skeenden och händelser utifrån sammanställningar av fakta och analyser av samband. Den skall också stimulera och utveckla elevernas berättarglädje och förmåga att göra framställningar i skrift och tal.

Samhällskunskap

Ämnet skall ge eleverna så djupa och breda kunskaper att de kan reflektera över och självständigt ta ställning till såväl nationella som internationella samhällsförhållanden och samhällsfrågor och aktivt delta i samhällslivet. Därvid blir både de kunskaper som eleven utvecklar och processen på väg till kunskaperna av central betydelse. Att formulera frågor, att

använda olika kunskapskällor, att sammanställa, att göra analyser och bedömningar blir viktiga delar av ämnet.

Bild

Att se och tolka bilder

I undervisningen får eleverna förståelse för att bilder kan informera, underhålla, påverka eller ge en estetisk upplevelse. De får också kunskap om att bilder kan beskriva, berätta eller förklara och bära på mer eller mindre uttalade budskap. Vi möter bilder i alla sammanhang. Att tolka bilder är medvetna möten med bildens form, uttryck, innehåll och betydelse.

Innehållet i reklam och massmedier påverkar våra tankar och värderingar, både på ett medvetet och omedvetet plan. Bland annat av detta skäl skall eleverna lära sig att tolka innehåll och bildspråkliga budskap och därmed få förutsättningar för att förstå och ifrågasätta bildens budskap när det behövs.

Att använda bilder

I ämnet bild får eleverna kunskaper i och erfarenheter av att både presentera sina egna bilder, och använda bilder när de skall berätta, redovisa och presentera något i olika sammanhang i och utanför skolan. Den tekniska medieutvecklingen erbjuder stora möjligheter att kombinera språkliga uttryck. Bilder förekommer i dag ofta tillsammans med ord, tal, text, ljud och musik. Eleverna kan i bildundervisningen få insikt i teknikens möjligheter och få arbeta med integrerade språkliga uttryck i samverkan mellan bild, svenska, musik och andra ämnen. Exempel på detta är trycksaker med bild och text i en layout, videoproduktioner och bildspel.

Bilaga 3

VÅLDSSKILDRINGSRÅDET

Till Utbildningsutskottets
ledamöter och suppleanter

Våldsskildringsrådet kom till – istället för censur - efter den intensiva debatten om videovåldet under 80-talet. En bred riksdagsmajoritet ansåg att utbildning, forskning och opinionsbildning om bildvåldet var angeläget att satsa på. En av rådets uppgifter är att verka för ökad mediekunskap i skolan.

Medieundervisningen i skolan betraktas av många som den bästa vägen att lära barnen ett konstruktivt förhållningssätt till de nya medierna. Formuleringar om detta finns också i läroplanen (Lpo 94). Eleverna ska efter genomgången grundskola ha ”kunskaper om medier och deras roll”. För ämnet bild kan man läsa följande:

”Innehållet i reklam och massmedier påverkar våra tankar och värderingar, både på ett medvetet och omedvetet plan. Bland annat av detta skäl skall eleverna lära sig att tolka innehåll och bildspråkliga budskap och därmed få förutsättningar för att förstå och ifrågasätta bildens budskap när det behövs.”

Rådets kartläggning av mediekunskapens ställning på lärarhögskolorna visar dock att området är eftersatt. Inom den grundläggande lärarutbildningen (1–7 resp. 4–9) finns i undantagsfall

obligatoriska kursmoment om barn och massmedier, medier och socialisation, barnkultur och liknande. Det är svårt att urskilja en minsta gemensam nämnare för kunskapsområdet eftersom det aldrig preciserats. På lärarhögskolorna finns i allmänhet inte heller någon ansvarig för just detta. (En prel. rapport kan beställas från rådet.)

Vi vill med anledning av resultaten samt den förestående utskottsbehandlingen av IT-propositionen (som också berör lärarutbildningen) be Er besvara några frågor:

1. Anser Ni inom Ert parti att mediekunskap skall finnas som ett eget kunskapsområde – obligatoriskt för alla – inom lärarutbildningen? Om ja –
 - vilken omfattning (antal veckor)?
 - vem/vilka skall ansvara för området (lärarkategori)?
 - behövs speciella mediepedagoger? (utbildade ex.vis på Dramatiska Institutet)
2. Är det statens uppgift att precisera områdets omfattning och inriktning eller ska detta göras på respektive lärarhögskola? Om staten – hur då? Om lärarhögskolorna – vem/vilka? – hur?
3. Finns det någonting som Ni inom Ert parti tycker är speciellt angeläget vad gäller innehållet? (Kvalitetsfilm? Forskningsanknytning? Praktiska färdigheter? Etik?)
4. Hur ser Ni inom Ert parti på relationen mellan traditionell medieutbildning (kunskap om press, radio och film/TV) om den satsning som nu sker på IT? Hur kan de olika fälten integreras? Bör de integreras?
5. Regeringens avsikt (jfr. prop. 1995/96:125) är att samtliga som erhåller examen för läraryrke skall ha kunskaper om och

egna erfarenheter av hur IT kan användas i undervisningen. Ca 15 miljoner kr skall ställas till förfogande för utbildningsinsatser för lärarutbildare. Hur ser Ni inom Ert parti på denna satsning? Finns det anledning att "öronmärka" en del av summan till medieundervisning, ge IT-satsningen ett kulturinnehåll?

6. Hur ser Ni på själva "poängen" med medieundervisning? *Varför* skall det finnas i skolan (och lärarutbildningen)?

7. Ämnet bild har de senaste åren fått vidkännas kraftiga neddragningar vad gäller timtilldelning i skolan. Hur går det ihop med de allmänt omfattade önskemålen om kreativt arbete i skolan och hur det går ihop med bildlärares ansvar när det gäller medieundervisningen? Hur ser Ni på utrymmet för bildämnet i skolan?

Vi ser fram emot att få Era svar hit till Våldsskildringsrådet **senast den 2 maj 1996**. Vår avsikt är att sammanställa svaren från respektive parti och ta med dem i vår rapport om lärarhögskolorna och mediepedagogiken, som vi planerar till sommaren. Frågorna har gått till samtliga ledamöter och suppleanter i utbildningsutskottet. Vår förhoppning är ett svar från varje parti. Den färdiga rapporten kommer att sändas ut till samtliga lärarhögskolor.

Med vänliga hälsningar

Karin Stigbrand

Margareta Lilja-Svensson

Bilaga 4

UTBILDNINGSDEPARTE-
MENTET

Statsrådet Ylva Johansson
1996-07-11

U96/1468/S

Våldsskildringsrådet
103 33 Stockholm

Tack för brev med frågor om ämnet mediekunskap. Jag vill sammanfattningsvis besvara Era frågor på följande sätt. Jag har i ärendet samrått med kulturministern.

Kunskap om medier, dess roll och påverkan av tankar och värderingar är viktig. Medier är en del av vårt samhälle och har en viktig funktion när det gäller att sprida information och öppna t.ex. kunskapsmässiga gränser. Medier används också för opinionsbildning och reklam och för underhållning genom bl.a. film och video. Det ökade underhållningsvåldet har med rätta uppmärksammats och ifrågasatts med hänsyn till den negativa påverkan våldsinslag i medier kan ha på människor. Ett uttryck för betydelsen av medier är inrättandet av ett särskilt medieprogram i gymnasieskolan.

Det är en angelägen uppgift för skolan att ge eleverna kunskap om massmedierna, vilken roll de spelar i samhället, hur deras inflytande ser ut och vad detta inflytande vilar på. Det är viktigt att skolan lär eleverna att analysera och kritiskt granska mediernas budskap för att därigenom motverka skadliga effekter av t.ex. våldsskildringar. Detta skall ske i flera av skolans ämnen.

I grundskolans kursplaner sägs för ämnet *svenska* t.ex. att skolan skall sträva efter att eleverna får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att analysera, tolka och kritiskt granska budskap i olika medier. I *samhällskunskap* skall eleverna lära sig använda olika kunskapskällor och sammanställa, bearbeta, granska och värdera uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare. I *bildämnet* skall eleverna bl.a. lära sig att utveckla sin förmåga att framställa egna bilder med hjälp av olika sorters teknik, kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften och kunna tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder, såväl stillbilder som rörliga bilder.

Skolan skall således ge kunskap om medier. Jag tycker att det är viktigt att mediekunskap ingår i lärarutbildningen. Jag är däremot inte beredd att ange omfattning av utbildningen eller av vem den skall ges. Det måste vara varje högskolas sak att avgöra detta.

Ni ställer frågor om bildämnets tilldelning i skolan. Jag anser att jämförelser mellan timplanen enligt Lgr 80 och den nya som införs samtidigt med Lpo 94 är nästan omöjliga att göra. Lgr 80:s timplan är en bruttotimplan med ett timal per ämne som ingen elev har fått, eftersom en rad aktiviteter tog tid från olika ämnen. Den nya timplanen är en nettotimplan som ger kommunerna skyldighet att erbjuda varje elev minst 6 665 timmar under grundskoletiden. Det är alltså fritt fram för kommunerna att erbjuda mer undervisning, men inte mindre.

De förändringar i timplanen när man jämför Lgr 80 med Lpo 94 är att eleverna under sin grundskoletid får mer tid för språkundervisning och för eget inflytande över sin utbildning genom Elevens val. Skolan har i den nya timplanen också fått ett eget lokalt jämkningsutrymme genom Skolans val. Det innebär att skolor kan välja att variera sin utbildning och lägga olika ton-

vikt på undervisningen. Vissa skolor kan välja att ge sin skola en kulturprofil, andra att betona exempelvis naturvetenskapliga ämnen. För att få mer tid till dessa tre områden, dvs. mer språk, ökat elevinflytande och möjlighet för skolan att profilera sig, så har så gott som alla ämnen fått lämna ifrån sig timtid, även bildämnet.

Jag vill också nämna att regeringen beslutat tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att leda arbetet med att utarbeta en ny strategi för kultur i skolan, Den behandlar områden som Skolan som kulturmiljö, Kulturarbetet i undervisningen och Delaktighet och eget skapande. Medier kommer självklart på olika sätt in i det arbetet.

Beträffande satsning på IT vill jag säga att det är angeläget att kunskapen om IT höjs, både hos skolans lärare och lärarutbildarna vid lärarhögskolorna. Kunskap om IT, t.ex. som ett pedagogiskt hjälpmedel, spänner över flera ämnen. I regeringens proposition 1995/96:125 om åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik föreslås en satsning på 15 Mkr för utbildningsinsatser rörande IT inom lärarutbildningen. Regeringen kommer i samband med budgetpropositionen den 20 september 1996 att avgöra hur dessa pengar skall användas.

Läro- och utbildningsdepartementet är för närvarande föremål för översyn inom Utbildningsdepartementet. Undervisning om mediekunskap i lärarutbildningen kommer att vara ett av flera områden att uppmärksamma i denna översyn.

Med vänlig hälsning

Ylva Johansson

Bilaga 5

Karin Stigbrand
Margareta Lilja-Svensson

1995-05-09

Yttrande över Lärarutbildning i förändring. Ds 1996:16

Kap 6.5

Arbetsgruppen för översyn av lärarutbildningen föreslår (Kap 6.5 sidorna 70–72) att universitet och högskolor bör utarbeta särskilda handlingsprogram för att säkerställa att ett **IT-krav för lärarexamina** skall kunna uppfyllas. Vidare att ett sådant program bör omfatta både utbildningsplanering, kompetensutveckling och investeringar.

Vi instämmer i den beskrivning som ges av potentialen för IT-användning i lärarutbildningen. Vi instämmer också i gruppens bedömning att en förutsättning är att samtliga högskolelärare som är engagerade i lärarutbildning ges goda möjligheter att själva använda IT inte bara för ord- och bildbehandling och beräkningar utan också för simuleringar, för arbete med multimedia och för kommunikation och informationssökning.

Vi delar arbetsgruppens bedömning att särskilda handlingsprogram inom varje lärarutbildning behövs för att förverkliga denna målsättning.

Vi vill samtidigt ta tillfället i akt att påminna om att läroplanen för grundskolan, Lpo 94, anger att skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola skall **”ha kunskaper om medier och deras roll”** och att lärarutbildningen således har en skyldighet att orientera de blivande lärarna om vad detta konkret innebär. (Se bilaga – Lärarhögskolorna och mediepedago-

giken.) Enligt vår mening borde kravet om IT-användning inom lärarutbildningen vidgas till att omfatta **mediekunskap** mer allmänt. Press, radio, film/TV/video och IT/Internet utgör sammantaget den offentlighet där morgondagens elever kommer att söka kunskap med hjälp av skolan. Det synes omotiverat att skilja ut den nya datateknologin som någonting alldeles annorlunda när det snarare är fråga om ett komplement till de befintliga massmedierna.

Om eleverna skall lära sig producera (tidningsartiklar, radio, TV, hemsidor m.m.) är de grundläggande färdigheterna vad gäller arbete med text, ljud och bild gemensamma.

Om eleverna skall lära sig källkritik och bli varje processer för opinionsbildning och kommunikationsprocesser i vid mening är den teoretiska kunskapen om detta densamma oavsett teknologi.

På universitet och högskolor finns goda resurser för utbildning på dessa områden framförallt inom institutionerna för Medie- och kommunikationsvetenskap. Lärarutbildarna borde egentligen ges möjlighet att gå på kurs där för att få perspektiv på sin uppgift i det nya informationssamhället. MKV-institutionernas kunskap bör under alla omständigheter tas tillvara i samband med de förslagna handlingsprogrammen.

Föreningen svenska masskommunikationsforskare (FSMK) har vid ett flertal tillfällen gjort uppvaktningar angående utrymmet för mediekunskap både i skolan och i lärarutbildningen. Nu synes tiden vara mogen att äntligen föreskriva – inte bara IT – utan mediekunskap i lärarutbildningen. Om att ta in det som ett krav i examensordningen. Det är först då det blir allvar.

Karin Stigbrand

Margareta Lilja-Svensson

Bilaga 6

Kontaktpersoner lärarhögskolorna:

Steve Gårdare
Lärarhögskolan
Inst för BDIM
Box 34103
100 26 STOCKHOLM

Stefan Didon
Lärarhögskolan
Inst för BDIM
Box 34103
100 26 STOCKHOLM

Tanja Pelz Wall
Lärarhögskolan i Stockholm
Box 47308
100 74 STOCKHOLM

Sten-Gösta Karlsson
Lärutbildningen
Inst för bild
Box 256
750 02 UPPSALA

Staffan Lövgren
Lärarytbildningen
Inst för bild
Box 256
750 02 UPPSALA

Mats Edvardsson
Göteborgs universitet
Fakultetskansliet
Box 1010
431 26 MÖLNDAL

Anita Meienberger
Inst för skapande ämnen
i lärarutbildningen
Göteborgs universitet
Box 1010
431 26 MÖLNDAL

Lennart Agnvik
Linköpings universitet
ITL
581 83 LINKÖPING

Fredrik Johansson
Linköpings universitet
ITL
581 83 LINKÖPING

Ulf Sackerud
Bildlärarutbildningen
Umeå universitet
901 87 UMEÅ

Erik Boman
Umeå universitet
Est ämn/bild
901 87 UMEÅ

Anna-Maria Ursing
Lärarhögskolan i Malmö
Box 23501
200 45 MALMÖ

Gunilla Welvert
Lärarhögskolan i Malmö
Inst för bild
Box 23501
200 45 MALMÖ

Allan Nordlund
Högskolan i Luleå
PÄD-institutionen
971 87 LULEÅ

Allan Bergström
Luleå tekniska universitet
Institutionen för kommunikation och språk
971 87 LULEÅ

Torgny Åström
Mithögskolan
Kastellgatan 4-6
871 88 HÄRNÖSAND

Pierre Björklund
Mithögskolan
Kastellgatan 4-6
871 88 HÄRNÖSAND

Lars-Gunnar Rörby
Högskolan i Gävle-Sandviken
Lärarytbildningen
801 76 GÄVLE

Ingrid Mossberg
Högskolan i Gävle-Sandviken
801 76 GÄVLE

Lee Nordevald-Sjöberg
Högskolan Dalarna
Box 1992
791 19 FALUN

Carita Richter
Högskolan Dalarna
Sektion HoB
Box 1992
791 19 FALUN

Thomas Wennstam
Högskolan i Karlstad
Box 9501
650 09 KARLSTAD

Monica Furu
Högskolan i Karlstad
Inst för bild
Box 9501
650 09 KARLSTAD

Barbro Lundin
Högskolan för lärarutbildning
och kommunikation
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Ulla Lövestedt
Högskolan för lärarutbildning
och kommunikation
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Stefan Höjelid
Högskolan i Växjö
Inst för samhällsv
351 95 VÄXJÖ

Britt-Louise Wersäll
Högskolan i Kristianstad
Humaniora/samhällsvetenskap
Box 59
291 21 KRISTIANSTAD

Lars-Erik Gavelman
Högskolan i Kristianstad
Box 59
291 21 KRISTIANSTAD

Jan Carlsson
Högskolan i Kalmar
Inst för språk och kultur
Bildavdelningen
Box 905
391 29 KALMAR
Dan Åkerlund

Högskolan i Kalmar
Inst för medieutbildning
Box 622
391 26 KALMAR

Carsten Ljunggren
Högskolan i Örebro
Samhällsvet, inst
Box 923
701 30 ÖREBRO

Bilaga 7

Medie- och kommunikationsvetenskap

Institutioner med forskarutbildning

Lennart Weibull
JMG
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG

Karl-Erik Rosengren/ Ingrid Höjerback
MKV
Lunds universitet
Box 117
221 00 LUND

Kjell Nowak/ Jan Örnéus
JMK
Stockholms universitet
106 91 STOCKHOLM

Olle Findahl/ Ingabritt Lindblad
Inst. för medier och kommunikation
Umeå universitet
901 87 UMEÅ

Övriga

Roger Blomgren/ Irene Johansson
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Box 936
461 29 TROLLHÄTTAN

Lowe Hedman
Uppsala universitet
Box 256
751 05 UPPSALA

Jan-Erik Nordlund/ Mikael Gulliksson
Mitthögskolan
851 70 SUNDSVALL

Birgitte Mral
Högskolan i Örebro
701 82 ÖREBRO

Betty Rohdin/ Håkan Sandström
Högskolan i Växjö
351 95 VÄXJÖ

Britt-Marie Wersäll
Högskolan i Kristianstad
Box 59
291 21 KRISTIANSTAD

Lasse Högberg/ Anna Tufvesson
Högskolan i Karlstad
651 88 KARLSTAD

Jan Sevelin/ Maud Skog-Brandin
Högskolan i Kalmar
Box 905
391 29 KALMAR

Lars Åke Engblom/ Siwert Kaverén
Högskolan i Jönköping
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Lena Israel
Högskolan i Halmstad
Box 823
301 18 HALMSTAD

Karin Stigbrand/ Erling Bjurström
MKV
Högskolan i Gävle-Sandviken
801 76 GÄVLE

Bilaga 8

HÖGSKOLAN
GÄVLE-SANDVIKEN

MEDIE- OCH KOMMUNIKATIONSVETENSKAP A
20 p

Kurskod: 5 ME 04 A

Fastställd av Institutionsstyrelsen för humaniora och samhälls-
vetenskap

1996-06-13

Reviderad 1996-12-10

KURSPLAN

MEDIE- OCH KOMMUNIKATIONSVETENSKAP A
GRUNKURS 20 POÄNG VÅRTERMINEN 1997
(Communication Studies Basic Course 20 credits)

Syfte

Kursen syftar till

att ge en introduktion till ämnesområdet medie- och kommuni-
kationsvetenskap

att ge grundläggande kunskaper om den svenska massmedie-
strukturen

att ge de studerande förmåga att analysera olika uttryckssätt och
kommunikationsprocesser

att ge de studerande praktiska färdigheter i att undersöka och använda text-, bild-, och ljudmedier.

Innehåll

Moment A1 Introduktion till medie och kommunikationsvetenskap 4 poäng

(Media and Communication studies, an introduction 4 credits)

Introduktion till vetenskapliga studier. Samhällsvetenskapens grundläggande frågor och begrepp. Medie- och kommunikationsvetenskapens framväxt.

Moment A2 Medieestetik: Introduktion 4 poäng

(Mediaaesthetics; Layout 4 credits)

Momentet omfattar analys och tolkning av medieproduktioner samt en praktisk datorbaserad introduktion till medieestetikens ”verktyg” –

grafik: typografi och layout

stillbild/foto: grundläggandeamerateknik, bildkomposition

ljud/radio: grundläggande inspelningsteknik och redigering.

Moment A3 Medieestetik: Bild och ljud 6 poäng

(Mediaaesthetics; Image och Sound 6 credits)

Grundläggande övningar i berättarteknik; video: inspelnings- och redigeringsteknik, den rörliga bildens uttrycksmedel, dramaturgi, filmanalys och berättarformer.

Moment A4 Svensk mediestruktur 3 poäng
(Swedish Media Structure 3 credits)

Den svenska massmediestrukturen studeras. Massmediehistoria. Informationssamhället. Massmediernas roll i politiska beslutsprocesser. Medierätt: yttrandefrihet, tryckfrihet, offentlighetsprincipen, etermedielagar och avtal, etiska regler.

Moment A5 Mediepåverkan och socialisation 3 poäng
(Mediaeffects and Socialisation 3 credits)

Under momentet studeras medieanvändning och mediepåverkan, receptionsforskning; orientering om olika påverkans-teorier, forskning kring barn, ungdom och medier.

Undervisning

Arbetsätt: Föreläsningar, litteraturseminarier, lektioner, grupparbeten, individuella uppgifter.

Studietakt

Heltid. En poäng motsvarar en veckas studier.

Läromedel

Se förteckning över kurslitteraturen. Förutom tryckt material används audiovisuellt material. Visst material till produktionsövningar bekostas av studenterna själva.

Förkunskaper

Allmän behörighet.

Särskild behörighet: Svenska 3 åk HSENT eller etapp 3 eller kurs B eller Svenska som andraspråk kurs B.

Examination

Vid betygssättningen används endast betygen Godkänd och Underkänd. För betyget Godkänd krävs obligatorisk närvaro och aktivt deltagande i kursens alla moment samt att samtliga uppgifter fullgjorts på ett tillfredsställande sätt.

KURSLITTERATUR FÖR MEDIE- OCH KOMMUNIKATIONS- VETENSKAP A GRUNKURS 20 POÄNG VÅRTERMINEN 1997

Moment A1 Introduktion till medie- och kommunikationsvetenskap 4 poäng

Comte, Auguste, Durkheim, Emile & Weber, Max. *Tre klassiska texter*. Korpen 1991. Ca 200s.

Miller, Maggie. *Jobbrevolutionen*. (Var finns de nya jobben?) En idébok om morgondagens arbetsliv. Utgiven av AB Typoform i samarbete med FFA, Föreningen för arbetarskydd 1994. 112 s.

Johansson, Tomas & Miegel, Fredrik. *Kultursociologi*. Studentlitteratur 1996. Sid 13-42.

Thurén, Torsten. *Vetenskapsteori för nybörjare*. Runa förlag 1991. 144 s.

Ejvegård, Rolf. *Vetenskaplig metod*. Studentlitteratur 1996. 150 s.

Moment A2 Medieestetik: Introduktion 4 poäng

Ong, Walter. *Muntlig och skriftlig kultur*. Anthropos 1987. 230 s.

Jacobsen, Jan Krag. *Intervju. Konsten att lyssna och fråga*. Studentlitteratur 1993. 210 s.

Meyer, P.R. (red). *Ljudkonst. Om radion som skapande medium*. Proprius, Stockholm 1992. 150 s.

Hansson, H, m.fl. *Bildspråkets grunder*. Almqvist & Wiksell 1992. 130 s.

Infrastruktur för informationssamhället. Teknik och politik. Barbro Atlestam (red) NUTEK Företag 1995. sid 113-127.

Aarseth, Espen. Postindustriell kulturindustri. Ur: *Kulturens digitala felt*. Terje Rasmussen och Morten Sjøby (red) Aventura, Oslo 1993, (valda delar).

Referenslitteratur:

Hallberg, Åke. *Klart för tryck*. Spektra 1993. 300 s.

Hallberg, Åke. *Typografien och läsprocessen*. Spektra 1992. 215 s.

Moment A3 Medieestetik: Bild och ljud 6 poäng

Andersson, L.G. & Hedling, Erik (red). *Modern filmteori 1 och 2*. Studentlitteratur 1995 (valda delar).

Söderberg-Widding, A. *Sätt att se*. Texter om estetik och film. Fisher & Company 1994 (valda delar).

Bjurström, Erling & Lilliestam, Lars. *Sälj det i toner*. Konsumentverket 1994. 103 s.

Svenska ljudlandskap: Om hörseln, bullret och tystnaden. Karlsson, Henrik (red). Kungliga Musikaliska Akademien, Bo Ejeby Förlag 1995. 122 s.

Kompendium:

Valda delar av *Tankar om fotografi*. Lundström, Jan-Erik (red). Alfabet 1993.

Bourdieu, Pierre. "Fotografen" i *Kultursociologiska texter*.

Berger, John. Det brukbara fotografiet i *Konsten att se*.

Sontag, Susan. "Platons grotta", *Om fotografi*.

Benjamin, Walter. "Liten fotografihistoria", *Bild och Dialektik*.

Referenslitteratur:

Cornell, P. Dunér, S. Millroth, T. Nordström, G.Z. Roth-Lindberg, Ö. *Bildanalys*. Uppslagsbok. Teorier. Metoder. Begrepp. Gidlunds förlag 1988.

Moment A4 Svensk mediestruktur 3 poäng

Hadenius/Weibull. *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Bonniers Alba 1994. 400 s.

Hultén, Lars. *Journalistikens villkor*. Natur & Kultur 1993. 200 s.

Brus över landet – om informationsöverflödet, kunskapen och människan. Ingelstam, L & Sturesson, L. (red) Carlsson 1993, (valda delar).

Referenslitteratur:

Petersson, Olof. Carlberg, Ingrid. *Makten över tanken*. Carlsson 1990. 245 s.

Tio reportage som förändrade världen. Från Strindberg till Hemingway. Ordfront 1990.

Mc Kibben, Bill. *The age of missing information*. Plume, Penguin Books, New York 1993.

Moment A5 Mediepåverkan och socialisation 3 poäng

Bettelheim, B. *Sagans förtrollade värld*. (1975) Norstedts 1989. (Pocketutgåva), (valda delar ca 200 s).

von Feilitzen, Cecilia, m.fl. *Barn och unga i medieåldern*. Rabén & Sjögren 1989 (valda delar ca 140 s). (Distribueras av läraren).

Holmberg, O. *Ungdom och media*. Studentlitteratur 1994. 160 s.

Fromm, Erich. *Flykten från friheten*. (1943) Natur & Kultur 1993. Ca 200 s.

De Fleur, Melvin & Ball-Rokeach, Sandra. *Theories of Mass Communication*. Longman, New York 1988, (valda delar).

Bjurström, Erling. *Barn och TV-reklam*. Konsumentverket, Rapport 1993/94:29.

Ytterligare litteratur tillkommer som artiklar, utdrag ur böcker m.m. samt icke tryckt material som t.ex. inspelade TV-program.

Karin Stigbrand/SJ

HS-inst.styr. 1996-06-13